

TARTU ÜLIKOOL

Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond

Viljandi Kultuuriakadeemia

Õppekava: kunstide ja tehnoloogia õpetaja

Marja-Leena Jaanus

OSKUSKEEL ÜLDHARIDUSKOOLIDE KÄSITÖÖÕPIKUTES:

HEEGELDAMISE OSKUSSÕNAVARA KORRASTAMINE

Magistritöö

Juhendaja: MA Ave Matsin, rahvusliku tekstiili lektor

Kaasjuhendaja: PhD Reet Hendrikson,
Kaitseväe juhtivterminoloog, sõjandusterminoloogia töörühma juht

Tartu 2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. KIRJAKEEL JA OSKUSKEEL	6
1.1. Kirjakeel	6
1.1.1. Keelekorraldus	7
1.1.2. Kirjakeele allkeeled	7
1.2. Oskuskeel	8
1.2.1. Käsitöökeel	8
1.2.2. Hariduskeel	9
1.2.3. Terminoloogia	9
1.2.4. Oskuskeelekorraldus	11
2. PÕHIKOOLI KÄSITÖÖÕPIKUD	12
2.1. Õpikutele esitatavad nõuded	12
2.1.1. Seadusega kehtestatud nõuded õppekirjandusele	12
2.1.2. Käsitööõpik ja põhikooli riiklik õppekava	13
2.1.3. Käsitööõpiku ülesehitus	14
2.1.4. Käsitööõpiku eakohasus	16
2.2. Käsitööõpiku keel	17
2.2.1. Käsitöökeel käsitööõpikutes	18
2.2.2. Heegeldamise oskussõnavara käsitööõpikutes	19
2.2.3. Silmuskudumisega kattuv oskussõnavara käsitööõpikutes	20

3. METOODIKA	22
3.1. Sõnavara allikad	23
3.2. Mõistekaart	24
3.3. Termin töö heegeldamise oskussõnavaraga	27
4. HEEGELDAMISE OSKUSSÕNAVARA	28
4.1. Heegeldamise oskussõnavara käsitööõpikutes ja terminikomisjoni otsustes	28
4.2. Heegeldamise oskussõnavara RÕKis ja terminikomisjoni otsustes	28
4.3. Käsitööõpiku oskuskeel ja autori roll selle kujundamisel	30
4.4. Ettepanekud käsitööõpiku oskuskeele korrastamiseks	31
KOKKUVÕTE	35
KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS	37
Käsikirjad, helisalvestised	37
Kirjandus	38
Sõnastikud, leksikonid, andmebaasid ja nende lühendid	40
SUMMARY	42
LISA 1. Heegeldamise sõnavara põhikooli käsitööõpikutes ja riiklikus õppekavas	45
LISA 2. Mõistekaartide tähestikuline loend	62
LISA 3. Mõistekaardid	64

SISSEJUHATUS

Oskuskeele kasutamine õpetamisel aitab aega kokku hoida, tõhustab õppetööd ja väljendamise täpsust. Seda ka oskuse, näiteks käsitööoskuse, õpetamisel. Käsitööõpik on üks olulisemaid õppevahendeid, kus kasutatakse käsitöö oskuskeelt ehk käsitöökeelt. Käsitööõpikuid ja põhikooli riikliku õppekava (edaspidi RÕK) vastavat ainevaldkonna lisa (RÕK, lisa 7) lugedes võib märgata käsitöökeele kui oskuskeele kasutamise mõningast ebaühtlust ning mõnel puhul ilmnevad vasturääkivused käsitööteaduse teooriaga.

Käsitööteadus on noor teadusharu, seetõttu pole oskuskeele arendamine selles valdkonnas veel pikalt kestnud. Käsitöökeele korrastamisega on süstemaatiliselt tegeletud 2016. aastast alates, kui Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia (edaspidi TÜVKA) rahvusliku käsitöö osakonna juurde loodi käsitööteaduse terminite komisjon (edaspidi KTK). Uurimist vajab, milline on käsitöökeel põhikooli käsitööõpikutes, kuidas see sobib käsitööteaduse teooriaga ja KTK otsustega ning kuidas saaks käsitöökeele korrastamine toetada oskuse õpetamist üldhariduskoolis.

Eesti käsitöökeele uurimusi on vähe. Olen sellel teemal kirjutanud seminari- ja lõputöö, kus uurisin kõlatehnika oskussõnavara (Jaanus 2015, 2016), ning magistritöö käsitöökeele korrastamisest (Jaanus 2019). Silmuskudumise (Karro 2005, Tiislär 2010) ja rahvarõivaste (Randmaa 2010) sõnavara puudutavad magistritööd lähenevad teemale tõlkimise seisukohalt, rõivaste ja käsitööga seotud sõnavarast kirjutatud bakalaureusetöö (Könnige 2015) puudutab murdekeelt. M. Peedissoni pedagoogilises magistritöö (2009) teemaks on 7.–9. klassi käsitöö ja kodunduse mõisted, kuid temagi lähtub mitmekeelsuse aspektist. M. Peedissoni mitmekeelsed sõnastikud (Peedisson, Rihvk & Soobik 2005, Peedisson 2009) sisaldavad õpikute oskussõnavara. Teiste valdkondade oskuskeelt, nt sõjanduskeelt (Hendrikson 2018), ja oskuskeelt üldisemalt (nt Erelt 2007; Tavast, Taukar 2013) on uuritud, kuid heegeldamise eestikeelset oskussõnavara senini mitte.

Käsitöö on lai valdkond, seepärast valin magistritöö uurimisteenaks vaid ühe käsitöötehnika – heegeldamise – oskussõnavara põhikooli käsitööõpikutes. Heegeldamine kuulub põhikooli õppekavasse ning selle käsitöötehnika õpetamise traditsioon Eesti koolides on pikk ja järjepidev. Seetõttu valisin valimisse heegeldamise oskussõnavara sisaldavad põhikoolile mõeldud õpikud, mis ilmusid ajavahemikul 1976–2015.

Töö eesmärk on välja selgitada, millist käsitöökeele oskussõnavara kasutatakse heegeldamise osas põhikooli õpikutes (vt lisa 1), kuidas see kajastub käsitööteaduse terminite komisjoni otsustes (vt lisa 3) ja riiklikus õppekavas. Samuti teha ettepanekuid oskuskeele korrastamiseks ja tõhusamaks kasutamiseks õpetamisel.

Uurimisküsimused:

- 1) Milline on heegeldamise oskussõnavara üldharidusliku põhikooli käsitööõpikutes?
- 2) Kuidas põhikooli käsitööõpikute heegeldamise oskussõnavara kajastub riiklikus õppekavas ja käsitööteaduse terminite komisjoni otsustes?
- 3) Kuidas kasutatavat oskuskeelt korrastada ning selle kasutamist õpetamisel tõhustada?

Magistritöö koosneb neljast peatükist ja kolmest lisast. Esimeses peatükis vaatlen kirjakeele ja oskuskeele kui allkeele omavahelist suhet ning terminiõpetuse põhimõtteid, mis on oskuskeele korrastamise ja arendamise aluseks. Teises peatükis keskendun käsitööõpikutele: õpikutele esitatavatele nõuetele, ülesehitusele ning seal kasutatavale heegeldamise oskussõnavarale. Kolmandas peatükis kirjeldan töös kasutatud sõnavara uurimise ja terminitöö metoodikat. Neljandas peatükis analüüsin õpikutes ja RÕKis kasutatavat käsitöökeelt (peamiselt heegeldamise ja sellega seotud oskussõnavara osas) ning võrdlen seda KTK otsustega. Töö lõpus teen ettepanekuid käsitöökeele, sh heegeldamise oskussõnavara kasutamise kohta õpetamisel. Lisasse 1 on koondatud põhikooli käsitööõpikutes ja RÕKis esinev heegeldamise oskussõnavara, lisa 2 sisaldab mõistekaartide tähestikulist loendit ja lisa 3 mõistekaarte.

1. KIRJAKEEL JA OSKUSKEEL

Keelele kui nähtusele on võimalik läheneda erinevalt. Mis on keel? Suhtlusvahend? Märkisüsteem? Kokkulepe? Kõik vastused sobivad. Kuna aga järgnevalt tuleb juttu seadustest ja keele normimisest, sean siinkohal rõhuasetuse kokkuleppele.

Eesti keele kontekstis saab rääkida **rahvuskeelest**, mis on rahvusriigi riigikeel. Eesti keelt võib aga käsitleda ka keeleteaduse uurimisobjektina. Mõlemal puhul saab keelesse suhtuda kui kokkuleppesse: esimesel juhul on kokku lepitud seadusandlikul tasandil, teisel puhul on kokkulepe teaduspõhine.

1.1. Kirjakeel

Seaduses on kokku lepitud ametlik ja avalik keelekasutus ning eesti kirjakeele norm (keeleseadus, § 4), mis on määratud Eesti Keele Instituudi (edaspidi EKI) uusima õigekeelsussõnaraamatuga, Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsustega ning keeleteoimkonnas heaks kiidetud ortograafiareeglistiku, normatiivse käsiraamatu ja grammatikaga (keeleseadus, § 2 lg 1). Seega kohtuvad juriidiline ja teaduspõhine kokkulepe „Eesti õigekeelsussõnaraamatus“ (edaspidi ÕS) (2018) ja „Eesti õigekeelsuskäsiraamatus“ (2019).

Enne kirjakeele ja oskuskeele suhete juurde siirdumist on vaja selgitada **üldkeele ja kirjakeele** suhet. ÕS (2018) edastab järgmise kokkuleppe: üldkeel on kirjakeele tuumosa, mida vajab kogu rahvuskeele kasutajaskond, ja kirjakeel on kas keele ühtseim kuju või kirjutatud tekstide keel. Sama selgituse annab Tiiu Erelt, lisades, et üldkeel on lihtsa lauseehituse ja üldtuntud sõnavaraga kõige standardsem keel (2007, lk 19).

Kirjakeele mitmetähenduslikkus loob kirjakeele ümber mitu süsteemi. Ühelt tasandilt saab võrrelda **kirjakeelt ja murdekeelt**. *Kirjakeele* teist tähendust silmas pidades võib vaadelda süsteemi **kirjakeel ja kõnekeel** ehk kõneldav keel, suulises kõnes kasutatav keel (ÕS 2018 *sub* kõnekeel). Käesoleva töös kasutan sõna *kirjakeel* keele ühtseima kuju tähenduses.

1.1.1. Keelekorraldus

Kirjakeele korrastamisega tegeleb keelekorraldus (inglise *language planning, LP; corpus planning* kitsamas tähenduses). ÕS seletab keelekorraldust kui keelearendust, st kirjakeele teadlikku stabiliseerimist, rikastamist ja ajakohastamist (ÕS *sub* keelekorraldus). Arvi Tavast ja Marju Taukar käsitlevad keelekorraldust laiemas mõistena: „teiste inimeste väljendusviisi mõjutamisele suunatud tegevus olenemata selle vormist ja tasemest“, mille uurimisobjektide hulka kuuluvad **keelepoliitika**, **keelekorraldus** ja **keelehoole** (2013, lk 217). Keelekorraldust kitsamas tähenduses selgitavad keelekorraldajad kui keelepoliitika heakskiidetud sisulist tegevust eesmärgiga kokku leppida ja kohustuslikuks või vähemasti soovituslikuks kuulutada keele omadused, nagu õigekiri, sõnavara jms (*ibid.*).

Eestis on keelekorraldus Emakeele Seltsi keeleteoimkonna, keelekorraldajate (eriti ÕSi autorite) ja terministandardite koostajate ülesanne. Keelekorraldusel on kolm osa: üldine keelekorraldus (või lihtsalt keelekorraldus), oskuskeelekorraldus ja nimekorraldus (Erelt 2002, lk 20–21). Üldine keelekorraldus tegeleb keelekorralduslike üldiste probleemidega, eesmärgiks hea eesti kirjakeel kõigile. Kirjakeel peab olema ühtne kõigi eestlaste keel, olema õpetatav nii võõr- kui ka emakeelena, toimima riigikeelena ja suutma rahuldada kasutajaskonna üldisi suhtlus- ja tunnetusvajadusi. (*ibid.*, lk 20)

Keelekorralduse ülesandeks on keele normimine ehk teisisõnu keele normingute väljatöötamine ja kehtestamine. Kui keeleseadus kehtestab *kirjakeele normi* (§ 4, lg 2), siis keeleteadlased räägivad erialaselt *normist* ja *normingust*. Lingvistide jaoks on keele **norm** see tavaline keel, mida „normaalselt“ räägitakse-kirjutatakse. See, mis on objektiivselt olemas. **Norming** aga „keelenormi fikseeritud keelekorraldusallikas“ (Erelt 2002, lk 35) ehk neis allikates kirja pandud arusaam normist (Tavast, Taukar 2013, lk 226), arusaam sellest, mis objektiivselt eksisteerib. Sellest seisukohast on nüüdseks taganetud: enam neid ei eristata. (Juhendaja R. Hendriksoni märkus).

1.1.2. Kirjakeele allkeeled

Loomulik keel on jagunenud erinevate valdkondade ja kõnelejaskonnaga allkeelteks (Tavast, Taukar 2013, lk 49). Keeleteadus määratleb allkeelt mingi inimrühma keelepruugina, mis erineb üldkasutatavast keelest talle omase sõnavara ja grammatikajoonte poolest; sotsiaalne murre (nt oskuskeel, släng, üldkeel). Oskuskeel on kirjakeele allkeel, nagu kirjakeel on suure rahvuskeele allkeel (Erelt 2007, lk 34) ja teaduskeel on oskuskeele allkeel. Loomulikule keelele on omane mitmetasandilisus (*ibid.*).

Üleminek ühelt keeletasandilt teisele on ebamäärane. Piir üldkeelee ja oskuskeelee vahel pole selgelt jälgitav (Erelt 2007, Tavast, Taukar 2013, Antia 2000). Üks uuematest terminoloogia-teooriatest, kommunikatiivse terminoloogia teooria (Cabrè 1999) läheb veelgi kaugemale ning ütleb, et suhtleja teadvus ei erista selgelt oskuskeelt üldkeelest – kõik on üks keel ühise sõnavaraga ning oskuskeel sõltub teemast, suhtlejatest, situatsiooni tüübist jms (Tavast, Taukar 2013, lk 61).

Kirjakeele allkeeleks on ka **teaduskeel**, üks kõige reeglistatumaid allkeeli. Teaduslike teooriate sõnastamiseks, uuritavate objektide ja nähtuste nimetamiseks ning teaduspõhise mõistestruktuuri edasiandmiseks on vaja võimalikult täpseid ja üheti mõistetavaid oskussõnu. Teaduskeel lõikub kõikide teadusharude oskuskeelelega (Nemvalts 2011, lk 42).

1.2. Oskuskeel

Oskuskeel (inglise *specialized language, language for special (~ specific) purposes*; saksa *Fachsprache*; soome *erikoiskielet*; vene *языки для специальных целей, язык науки и техники*) on abstraheritud tervik, mis jaguneb eri alade oskuskeelteks, mida nimetatakse erialakeelteks (Erelt 2007, lk 13), näiteks meditsiinikeel, õiguskeel, hariduskeel, käsitöökeel, lennunduskeel jne. Oskuskeelt kasutatakse erialaseks oskussuhtluseks kõnes ja kirjas, näiteks: erialakirjanduses, teadusartikli kirjutamisel, erialastes õpikutes, õpetamisel.

1.2.1. Käsitöökeel

Käsitöökeel on vanem kui teaduspõhine maailmavaade. Sellele viitab käsitööga seotud oskussõnavara esinemine regilauludes. Regilaulus kui vanimas laulutüübis on säilinud keelelisi arhaisme, mis lubavad järeldusi teha nii keele kui ka laulu sisu puudutavate valdkondade ajaloo kohta. Nii on näiteks Eesti regilaulude andmebaasis (edaspidi ERAB) laule, mis jutustavad käsitööst, käsitööesemetest, käsitöötehnikatest vms. Andmebaasis ei ole küll heegeldamisega seotud sõnavara, kuid silmuskudumisest, kangakudumisest, õmblemisest, nõelumisest jne lauldi regivärssides erinevatel puhkudel. Sellest, et käsitööd tunti ja käsitöö sõnavara arendati juba väga ammu, annavad tunnistust sellised indoiraani laenud, nagu *keder* või *vasar* (ETY *sub* *keder*, *vasar*), mis on pärit „Eesti keele käsiraamatu“ andmetel ajast 3000–1000 a eKr (EKK 2007).

Heegeldamist ega heegeldamise tööriistu või esemeid ei mainita ka veel oletatavasti 19. sajandi esimestest aastatest pärit Vestringi (*s.a*) sõnastikus. Lähim sõna on *nōel*: „Nööl G la Die Nadel“ (*ibid.*, lk 95), millest on tuletatud tööriista nimetus *heegelnōel*.

„Etümoloogia sõnastiku“ andmetel on *nōel* algermaani sõnatüvi, mille laenamine võis toimuda alates I ja II aastatuhande vahetusest eKr (EKK 2007); *heegeldama* aga kas alamsaksa laen (alates 13. saj) või saksa laen (alates 16. saj) (ETY *sub* heegeldama). Eestlased tutvusid heegeldamisega suhteliselt hilja, 19. sajandi teisel poolel (Aljasmets 1976, lk 58; Hein *et al* 1997, lk 5; Pink 2004, lk 7). Seega on heegeldamine kui käsitööliik ja heegeldamise sõnavara pärit ajast, kui teaduspõhine maailmavaade oli juba levinud.

Käsitöökeele kui käsitööteaduse oskuskeele arendamisega on sihikindlalt tegeletud alates 2016. aastast, kui TÜVKA rahvusliku käsitöö osakonna juurde loodi **käsitööteaduse terminite komisjon** (KTK). Enne seda oli käsitöökeele arendamine ja korrastamine teiste teadusharude teadlaste, nt etnograafide, või käsitööõpikute autorite töö.

1.2.2. Hariduskeel

Kui käsitöökeel on käsitööteadlaste, -tegijate ning -õpetajate erialaseks suhtluseks, siis hariduskeel on haridusteadlaste, -ametnike ja õpetajate ning kõigi hariduse valdkonnaga kokkupuutuvate keelekasutajate erialaseks suhtluseks mõeldud keel, haridusteadustes kasutatav, hariduse ja kasvatus valdkonna oskuskeel. „Haridussõnastiku“ (HAR) eessõnas määratleb toimetaja Tiiu Erelt sihtrühma: „Haridus ja kasvatus on väga lai eluvaldkond, millest ei jää tegelikult puutumata ükski ühiskonnaliige. Seepärast on sinne sõnaraamat kavandatud teiste oskussõnastikega võrreldes palju suuremale kasutajaskonnale – õpetajaile ja teistele pedagoogidele, õppejõududele, haridusametnikele, üliõpilastele, lapsevanemaile.“ (HAR, lk 5).

Hariduskeele korrastamisega on tegeletud pikka aega. 1982–1996 tegutses pedagoogika terminoloogia komisjon. Tänapäevase terminitööga alustas haridusterminoloogia korrastamise komisjon 2008. aastal, terminitöö baasina kasutatakse Ekilexi terminibaasisüsteemis olevat avalikku terminibaasi „Haridussõnastik“. Sõnastik on viiskeelne (eesti, inglise, saksa, soome, vene) ja sisaldab muud oskussõnastikule iseloomulikku teavet. (*ibid.*, lk 6)

1.2.3. Terminoloogia

Terminoloogia on tuletatud ladina sõnatüvest *terminus* ('piir, raja') ja kreeka *logos* ('sõna, kõne, õpetus'). Eesti autorid alustavad traditsiooniliselt *terminoloogia* lahtimõtestamist selle sõna kahetähenduslikkusest (Tavast, Taukar 2013, lk 49), mida teeb nt Tiiu Erelt (2007, lk 11–12).

Arvi Tavasti ja Marju Taukari õpikus on terminoloogia sama mis oskussõnaõpetus: „terminite ehk oskussõnade loomist, sõnastikes esitamist ja tekstides kasutamist uuriv distsipliin.“ (2013, lk 51). Oskussõnavara kui terminite kogumit mainitakse, kuid õpikus sellega ei tegeleta (*ibid.*).

Maria Teresa Cabrè leiab sel sõnal vähemalt kolm tähendust: terminite uurimist reguleerivad põhimõtted ja kontseptuaalsed alused, oskussõnaraamatute koostamise teooria ja praktika juhised, konkreetse eriala oskussõnavara (1999, lk 32).

Eesti keeles on terminoloogia mõlema tähenduse jaoks ka omasõna: **oskuskeeleeõpetus** (ehk terminoloogia) ja **oskussõnavara** (ehk terminoloogia). (Erelt, lk 13) On ka kolmas sõna – kombinatsioon ladina ja eesti keelest: **terminiõpetus** (Erelt 2007).

Oskuskeeleeõpetus (inglise *terminology, terminology science*; saksa *Terminologielehre, Fachsprachlehre*; soome *terminologia*; vene *терминология*) ehk terminoloogia on õpetus oskuskeelest, eriti termineist ja neile esitatavaist nõudeist. (EKSS *sub* terminoloogia; Erelt 2007)

Erinevatest **terminoloogiateooriatest** kirjutasin eelmises magistritöös (2019, lk 12–13), seepärast ei peatu neil siin pikemalt. Käsitööõpetajana huvitab mind eelkõige terminitöö tulemus: milliseid käsitöökeele oskussõnu kasutada heegeldamise õpetamisel ja kuidas mõista õpikutes ning RÕKis kasutatud (oskus)sõnavara. Terminitöö tegijana aga huvitab mind eelkõige erialane vaatenurk: kuidas teha häid termineid ehk kuidas saavutada kõiki osapooli rahuldav kokkulepe. Käesoleva töö sihtrühmaks on siiski peamiselt käsitööõpetajad ja käsitööõpikute koostajad, st oskussõnavara lõppkasutajad.

Oskussõnavara (inglise *terminology, specialized vocabulary*; saksa *Terminologie, Fachwortschatz*; soome *termistö*; vene *терминология*) ehk terminoloogia oskuskeele sõnavara, mis on erialaga tihedalt integreeritud (Erelt 2007, lk 13).

Terminoloogi huvitavad eelkõige erialased mõisted ja nende piiritlemine ning nimetamine. Eriala mõisted on sisuüksused, mille piiritlemine ja nimetamine teeb mõistest **termini**. (Erelt 2007, lk 25) Termin on seevastu sõnavaraüksus, mis tähistab mõistet, selle erialast sisu (*ibid.*, lk 60).

Mis teha, kui erialane mõiste on olemas, puudub aga keelend, millega seda tähistada? Siis on vaja see luua. Terminitöö üheks ülesandeks ongi terminite loomine. Õpiku tekste uurides kohtasin vaid ühel korral mõiste ülestähendust kirjeldusena: „ühekordne samm, mis moodustub siis, kui lõng viiakse mitte eelmise rea silmuse vahelt, vaid ühe silmuse ümbert“ (Aljasmets 1976, lk 17). Samas on mõiste tähistamiseks tingmärk (vt joon 1), mis freimipõhise terminoloogiateooria kohaselt sobib ka oskusinfo edastamiseks.

Joonis 1. Nimetu samba tingmärk

Allikas: Aljasmets, E. 1976. Heegeldamine ja silmuskudumine. Tallinn: Valgus, lk 17

Freimipõhine terminoloogiateooria on küll mõistepõhine, kuid võimaldab termini mitmemõõtmelisust. Faber Beníteze kirjeldab valdkonda selle sündmuste ehk *freimide* kaudu, kusjuures mõiste esineb vaid *freimide* ('raamide', st sündmuste) kaudu. (Tavast, Taukar 2013, lk 63) Nt võiks selline sündmus olla tingmärkidega üleskirjutatud heegelskeem. Freimipõhise oskusteksti mõistmiseks on vaja tunda eriala, kuid keeleline korrastatus pole oluline, sest teksti ülesanne on vaid informatsiooni edasiandmine (*ibid.*).

1.2.4. Oskuskeelekorraldus

Et spetsialistid saaksid erialasest keelest ühtviisi aru ja võiksid oma väljendustes tugineda keelelisele süsteemile, on vaja ühtset oskuskeelekorraldust (inglise *terminology planning*).

Nagu eespool mainitud, on oskuskeelekorraldus üldise keelekorralduse osa, millele kehtivad samad põhimõtted kui keelekorraldusele. Oskuskeele korraldamine on kui eri tasandite kokkulepete leidmine. Kuna oskuskeelekorraldus on üldise keelekorralduse osa (Erelt 2007, lk 14), siis on kokkuleppe osapoolteks keeleseadus ja keeleteadus ühelt poolt ning eriala valdkond (nt käsitöö, haridus jne) teiselt poolt.

Oskuskeele korraldamisega tegelevad vastava eriala spetsialistid: käsitöökeele puhul vastava ala käsitöömeistrid (antud teema kontekstis heegeldajad) ja käsitööeadlased. Kui korrastamist vajab üldhariduskooli õpikute oskuskeel, laieneb erialakeel ka haridusteaduse valdkonda. Seega on asjakohane kaasata oskuskeele korrastamise töösse haridusteadlased ja käsitööõpetajad, kes igapäevases töös kasutavad vastava käsitöötehnika oskussõnavara.

Õpikud on hariduskeelega seotud juba seetõttu, et termin ise kuulub hariduskeele sõnavarasse (HAR, *sub* õpik). Vastavalt sellele, mis aine õppevahendiga on tegemist, lisandub teine oskuskeel. Käsitööõpikute puhul käsitöökeel. Teaduspõhise maailmavaate kandjana võiks õpiku keele puhul lisanduda veel üks allkeeltest: teaduskeel, mille keerukuse aste õpikus võiks sobida õpilaste vanuse ja kooliastmega.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kirjakeel ja oskuskeel on omavahel tihedalt seotud. Oskuskeel on kirjakeele allkeel ning oskuskeelekorraldus üldise keelekorralduse osa. Oskuskeelel on omakorda allkeeled, näiteks käsitöökeel ja hariduskeel, mida kasutatakse vastava valdkonna oskussuhtluses nii kõnes kui ka kirjas. Teadusharu, mis tegeleb oskuskeele ja oskussõnavara uurimisega, on terminoloogia.

2. PÕHIKOOLI KÄSITÖÖÕPIKUD

Vaatlen 20. sajandi lõpu ja 21. sajandi alguse käsitööõpikuid, mille sisuks või sisu osaks on heegeldamise õpetamine üldhariduslikus põhikoolis. Laias laastus võib vaadeldavad õpikud sisu poolest jagada kolme rühma: mitme sarnase käsitöötehnika, siin valimis heegeldamise ja silmuskudumise õpikud (Aljasmets 1976, 1992); õppija vanusest ja kooliastmest lähtuvad, siin valimis 5.-9. klassi käsitööõpikud ja käsitöö tööraamatud (Hein *et al* 1994a, 1994b, 1996a, 1996b, 1997a, 1997b, 1997c); ning ühe käsitöötehnika teemaõpikud, siin valimis heegeldamise õpikud (Pink 2004, 2015). Õppematerjali (täpsemalt õppekirjanduse) vormi poolest on siin valimis tegemist õpikute (Aljasmets 1976, 1992; Hein *et al* 1997a, 1997b, 1997c; Pink 2004, 2015) ja tööraamatutega (Hein *et al* 1994a, 1994b, 1996a, 1996b).

Põhikooli õpikuks (või tööraamatuks) kvalifitseeruv õppevahend peab vastama teatud sisulistele ja vormilistele nõuetele. Samuti peab olema õppematerjali koostamisel lähtutud nii aine erialastest kui ka haridusteaduslikest tõekspidamistest. Oma mõju on õpiku ilmumise ajal olnud ka tehnilise teostamise võimalustel ja trükise kujundamise arusaamadel.

2.1. Õpikutele esitatavad nõuded

Põhikooli käsitööõpikuks ei saa iga käsiraamat, mis õpetab kuduma, heegeldama, tikkima või õmblema, õpikutele kehtivad väga kindlad nõuded (intervjuu A. Pinkiga 20.04.21). Milline on sobiv põhikooli õpik, selle kehtestab põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (edaspidi PGS; 2010, viimane redaktsioon jõustus 17.04.2021) paragrahv 20 lõike kolm alusel kehtiv määrus „Õppekirjandusele esitatavad nõuded, õppekirjanduse retsenseerimisele ja retsensentidele esitatavad miinimumnõuded ning riigi poolt tagatava minimaalse õppekirjanduse liigid klassiti ja õppeaineti“, mis võeti vastu 24.03.2016 (nr 13). Selle määruse järgi on valimis olevad õpikud ja tööraamatud määratletud **õppekirjandusena**.

2.1.1. Seadusega kehtestatud nõuded õppekirjandusele

Eespool mainitud määruse alusel on põhikooli õpikutele esitatavad **sisulised nõuded** järgmised:

- 1) õppekirjanduse loomise aluseks peab olema RÕK;
- 2) lähtuda tuleb RÕKi üldosast, st hariduse alusväärtustest, õppimise käsitusest, õpetuse ja kasvatus üldistest ja ainevaldkondlikest eesmärkidest, taotletavatest õpitulemustest ja õpisisust, kooli ülesannetest ning õppekeskkonnale esitatavatest nõuetest;
- 3) õppekirjanduses sisalduv teave ja selle esitamise viis peab olema eakohane, mitmekesine ja meetoodiliselt otstarbekas;
- 4) õppekirjandus peab kõrgemaid mõtlemisoskusi kujundavaid ülesandeid sisaldama, võimaldama õpilase arengutasemest, võimetest ja erivajadusest lähtuvat õppetöö diferentseerimist ja läbiviimist erinevates õppekeskkondades ning suunama aktiivõppemeetodeid ja rakendama meetoodiliselt mitmekesiseid materjale;
- 5) õppekirjanduse tekst peab olema korrektses ja eakohases keeles ning vajadusel mõistete seletuste või sõnastikuga varustatud. (Õppekirjandusele... § 2)

Põhikooli õpikutele esitatavate seadusandlike nõuete sõnastusest puudub küll termin *oskuskeel*, kuid õppekirjandusele sõnastiku või mõistete seletuste lisamise nõue just oskuskeelest kõnelebki. Käsitöö õpetamise eripärast lähtuvalt on oluline ka määruses mainitud mitmekesine ja meetoodiliselt otstarbekas teabe esitamise viis (nt jooniste ja skeemide kasutamine õpikutes).

2.1.2. Käsitööõpik ja põhikooli riiklik õppekava

Õpik koostatakse ja retsenseeritakse vastavalt kehtivale korrale (Õppekirjandusele...), see peab olema kooskõlas määruses kehtestatud sisulistele ja tehnilistele nõuetega (*ibid.*, § 2–3) ning haridusteaduste suundumusega, st õppe ja kasvatusgevuse põhimõtetega (RÕK, § 5, lg 4).

Tänapäevase käsitööõpiku sisu sõltub ühest küljest üldpädevuste (RÕK § 4) arendamisest, teisest küljest vastavas kooliastmes taotletavatest pädevustest (*ibid.* § 9, § 11) – käsitööd õpetatakse teises ja kolmandas kooliastmes – ja kolmandast küljest valdkonnapädevustest ning ainepädevusest. (RÕK, lisa 7) Samuti õppesisust, mida hariduselu korraldavad asutused on igal ajajärgul kontrollitud.

Vanima vaadeldavatest õpikutest (Aljasmets 1976) on kinnitanud ENSV Haridusministeerium. Teise käsitööõpiku (Aljasmets 1992), nii sisult kui ka vormilt sama (va mõned sisulised täiendused ja oskussõnavaralised erisused), on kinnitanud Eesti Vabariigi Haridusministeerium, kasutamiseks alates 1992/93. õppeaastast.

Tööraamatud (Hein *et al* 1994a, 1994b, 1996a, 1996b) kannavad kinnituse märget: „Õpik on koostatud Eesti Naiskäsitööõpetajate Seltsi algatusel. Käsikirja kiitis heaks ja kinnitas õpikuks

Riigi Kooliamet“ (*ibid.*). Samasse aega jäävad **õpikud** (1997a, 1997b, 1997c) on kinnitatud täpselt samade sõnadega.

Uusimad heegeldamise õpikud (Pink 2004, 2015) on varustatud kinnitusega: „EV Haridus- ja Teadusministeerium kinnitab: õpik vastab riiklikule õppekavale.“ (Pink 2004) ja „Õpik vastab riiklikule õppekavale.“ (Pink 2015).

Heegeldamise õpik (Pink 2004) ja selle täiendatud trükk (2015) tegid tookord läbi kogu õpikuks kinnitamise protsessi (intervjuu A. Pinkiga 20.04.21). Kuigi seadus on vahepeal muutunud, on RÕKi ainevaldkonna sisu jäänud samaks (lisa 7). Heegeldamise õpik vastab igas punktis RÕKile. Kohati sõnastuse täpsuseski. Nt: teise kooliastme õppesisu heegeldamise osas on seal sõnastatud: „Töövahendid ja sobivad materjalid. Põhisilmuste heegeldamine. Edasi-tagasi heegeldamine. Heegelkirjade ülesmärkimise viisid. Skeemi järgi heegeldamine. Ringheegeldamine. Motiivide heegeldamine ja ühendamine. Heegeldustöö viimistlemine.“ (lk 12). Õpiku peatükkide pealkirjade sõnastus on nt: „Töövahendid ja materjalid“, „Põhisilmuste heegeldamine“, „Skeemi järgi heegeldamine“, „Motiivide heegeldamine“ (Pink 2015). Muu sisu kattub samuti, kuid mitte täpselt sõna-sõnalt. Sõnavara kasutuse sarnasus on loogiline, kuna õpiku autor osales riikliku õppekava ainevaldkonna sisu koostamise ja sõnastamise töös (intervjuu A. Pinkiga 20.04.2015).

2.1.3. Käsitööõpiku ülesehitus

Õpitu paremaks meeldejätmiseks ja omandamiseks peaks iga õpilane leidma endale sobiva mooduse õpitava seostamiseks. Õppimisel kasutatavad erinevad esitusviisid (nt sõnaline, visuaalne jne) pakuvad olukorra, kus ühe elemendi meenutamine viib teiseni jne. (Kikas 2010, lk 38) Rikkaliku ja mitmekülgse esitusmaterjaliga õpik toetab seoste loomist ja seeläbi õpitu meeldejätmist ning omandamist.

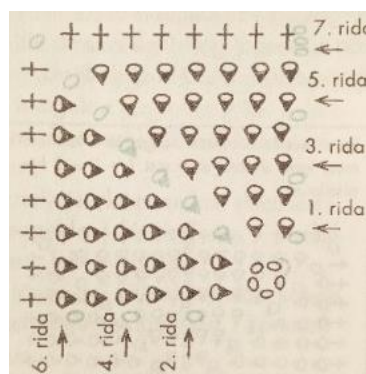
Õpik peegeldab ajastu suhtumist õppimisse, õppeaine teemavaldkonda ja omaaegse ühiskonna valdavat maailmavaadet. Vanimad õpikud (Aljasmets 1976, 1992), on sisult ja vormilt ühesugused. Erinevus ilmneb vaid kaanekujunduses ja ringse heegeldamise (KTKs vastuvõetud terminivariant; Aljasmetsal on *ringheegeldamine*) peatükis (1992, lk 18–20), kuhu on lisatud paar lehekülge sisulist materjali. Üldiselt on tegemist käsiraamatuga, mida täiskasvanud käsitöötegitjana ja pärandtehnoloogina hindan väga kõrgelt. 1970–1980. aastatel selle järgi põhikooli õpilasena õppides ei pidanud ma õpikust lugu – see oli minu toonase aju jaoks liiga keeruline ja tihedat teksti täis. Käsitööõpetajana ja käsitöökeele uurijana pean õpikut väärtuslikuks ning õpetaja õppematerjalina edukalt kasutatavaks. Erna Aljasmetsa õpikud on

vaadeldavatest õpikutest käsitööteaduse teooria ja struktuuriga kõige enam kooskõlas ja ses mõttes täpsemad.

Murrang käsitööõpikute ülesehituses toimus 1994. aastal, kui ilmusid kindlale klassiastmele mõeldud tööraamatud (Hein *et al* 1994a, 1994b, 1996a, 1996b). Autorite kollektiiv (Anne Hein, Liivia Kiviloo, Annika Linnas ja Kai Malmstein) koostas õppematerjali, kus ühte trükisesse koondati kõik põhikoolis õpetatavad käsitöötehnikad vastavalt sellele, millist osa ühes või teises klassiastmes õpiti. Iga autor kirjutas vastavat käsitöötehnikat puudutava peatüki. Käsitööd õpetavad tekstilõigud vahelduvad jooniste, skeemide ja lünktekstide harjutustega. Lünktekstidest oli väga raske aru saada. Keelehuvilise pärandtehnoloogina nuputasin mõne lause juures pikalt, enne kui sain aru, millist sõna autor lüngas näha soovib.

Aasta hiljem ilmus samalt autorite kollektiivilt kolm käsitööõpikut: 5.–6. klassile (Hein *et al* 1997a), 7.–8. klassile (Hein *et al* 1997b) ja 9. klassile (Hein *et al* 1997c). 5.–6.-le ja 7.–8. klassile. Need sisaldavad täpselt sama teksti ja jooniseid, mis vastavate klasside tööraamatud. Üksnes selle erinevusega, et lünktekstiga ülesanded on välja jäetud.

Käsitööõpikute oluliseks osaks on tingmärkidega skeemid. Üldiselt kasutatakse kõige levinumaid või traditsioonilisi heegeldamise tingmärke. 1994–1997. aastal väljaantud õpikutes ja tööraamatutes on aga väga harva esinevad tingmärgid, mida on raske lugeda. (Intervjuu Anu Pinkiga 20.04.21)

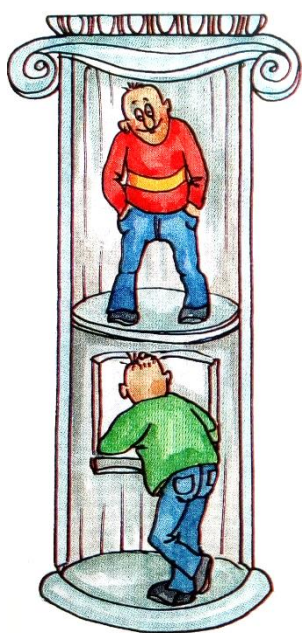
Joonis 2. Tingmärkide kasutamise näide

Allikas: Hein, A., Kiviloo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1994. Käsitöö 6. klassile. Tallinn: Valgus, lk 10

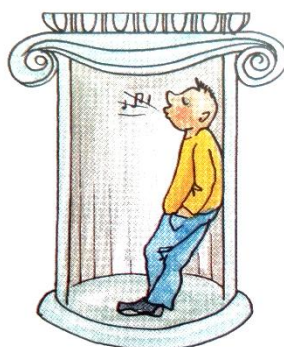
Uus, suurem muutus käsitööõpikute ülesehituses ja vormis toimus käesoleva sajandi alguses. Anu Pinki koostatud ja kirjastatud käsitööõpikud on teemaõpikud (2004, 2015), mis mõeldud põhikooli mõlemas astmes, st teises ja kolmandas kooliastmes kasutamiseks.

Õpiku kujundus ja küljendus saavad toetada loetust arusaamist, kuid võivad sellele ka vastu töötada. Intervjuus (20.04.21) rääkis käsitööõpikute autor ja kirjastaja Anu Pink õpiku küljendamise ja kujundamise põhimõtetest pikalt.

Kui õpikus on näiteks tööjuhise, joonis või skeem ja foto ühe terviku kohta (nt kuidas heegeldada ristsammast või keskelt alustatud nelinurkset eset), siis peaks kõik need elemendid küljendama ühele leheküljele, äärmisel juhul kõrvuti paarislehekülgedele. Kui selleks, et lugeda tööjuhendit ja jälgida joonist, on vaja lehte keerata, muutub juhise või joonise kasutamine ebamugavaks. (Intervjuu Anu Pinkiga 20.04.21)

Käsitööõpikute kujundus võiks olla pildirohke. Asjakohased joonised, skeemid, fotod jms sobivad illustreerima käsitöötehnikaid ja -esemeid. Anu Pink toob näitena Ülle Kuldkepi karikatuursed illustratsioonid kahekordse samba, ühekordse samba ja poolsamba juurde. (Intervjuu 20.04.21)

Joonis 3. Ülle Kuldkepi illustratsioonid heegeldamise õpikus: kahekordne sammas, ühekordne sammas ja poolsammas

Allikas: Pink, A. 2004. Heegeldamine. Saara Kirjastus, lk 27–29

2.1.4. Käsitööõpiku eakohasus

Eakohasus on õppematerjalide koostamisel seadusega sätestatud, oluline tegur, millega arvestada õppekirjanduse koostamisel. Tänapäevase haridusteadusliku suundumuse kohaselt arvestatakse õpilase eakohase tajuga ning lapseas õppijasse ei suhtuta nagu täiskasvanusse (Kikas 2010, 2015).

Erna Aljasmetsa õpikud on üles ehitatud käsitöötehnika kui oskuse õppimisele järkjärgulisena, alustades lihtsamatest võtetest ja alatehnikatest ning liikudes keerulisemate poole. Sõnastuses ja

materjali esitamise viisis on tunda, et autor peab lugejat täiskasvanuks või vähemasti peaaegu täiskasvanuks. Ajastu konteksti arvestades, pole see üllatav.

Väga noores eas toetub lapse taju nähtule, sõnalisus muutub oluliseks alles vahetult enne kooli minekut. (Kikas 2010, lk 27) See ei tähenda muidugi, et tajumine muutuks korrastealt visuaalruumilisest verbaalseks. Käsitöö kontekstis jääb nii nägemise, ruumilisuse tajumise kui ka kompimismeele osatähtsus oluliseks igas eas. Käsitööõpikute koostamisel on selle asjaoluga mõistlik arvestada. Samas ei ole valimis ühtki õpikut, mis ei kasutaks fotosid, jooniseid ja skeeme. Erilise visuaalsuse poolest paistavad silma just Anu Pinki õpikud.

Eakohast lähenemisviisi võib jälgida **autorikollektiivi kirjutatud õpikutes** (Hein *et al* 1997a, 1997b, 1997c) ja tööraamatutes (Hein *et al* 1994a, 1994b, 1996a, 1996b). Teise kooliastme õpilasi sinatatakse. Kolmanda kooliastme algusest, alates 7. klassist, muutub pöördumine umbisikuliseks. Nt „Pärast riide ettevalmistamist heegeldatakse riide serv üle kinnissilmustega.“ (Hein *et al* 1996a, lk 7). Kõrvuti umbisikulise kõneviisi kasutamisega pööratakse õpilaste poole mitmuses (või teietades?): „Tuletage meelde 6. klassis õpitud motiivide ühendamise võimalusi.“ (Hein *et al* 1996b, lk 5).

Anu Pink läheneb lugejale kui sõbrale, sinatades teda algusest lõpuni (2004, 2015). Tööjuhised on esitatud käskivas kõneviisis – „Võta heegelnõelale lõngakeerd.“ (2015, lk 54). Keelekasutuses ei tee autor vahet teise ja kolmanda kooliastme õpilase vanusel, kuid ilmselgelt on tunda, et ta suhtleb põhikoolis õppiva lapsega. Lapsele eakohaselt on õpikus rohkelt visuaalset materjali, teksti sõnastus on selge ja arusaadav. Õpiku VI osast alates on heegeldamise keerukusaste piisavat mõttetegevust ja seostamisoskust nõudev, mispoolest on raskusastmelt eakohane põhikooli viimaste klasside õpilastele.

2.2. Käsitööõpiku keel

Õpiku keel peab esmalt olema küll eakohane, kuid vastama ka eesti keele reeglitele (st keelenormile). Millest käsitööõpikud räägivad, on enamasti selge. Küsimus on pigemini selles, kuidas rääkida käsitööst.

„Teises kooliastmes on eriti oluline teadvustada nii tava- kui teadusmõisteid. Üleminek tavamõistetelt teadusmõistetele toimub ainespetsiifiliselt,“ kirjutab Eve Kikas (2010, lk 45). Ainekesksuse kõrval on vaja teha ka üldistusi ja siduda valdkonnapädevusi üldpädevustega. Teadusmõistete eripäralt lisaks on oluline rääkida ka mõtlemise reeglitest (*Ibid.*). Kolmandas kooliastmes muutub see veelgi keerulisemaks. Üleminekueas lapsest täiskasvanuks kujunemisel

vajab noor inimene oma arenemise juhatajana õpetaja igakülgset toetust. (Kikas 2015, lk 58) Õpetajaks on ka õpik – huvitav õpik motiveerib õppima, inetu väljanägemise ja kuiva teadusliku tekstiga raamat võib aga ka kõige põnevamast teemast eemale peletada.

Oskuskeele ja kirjakeele tasakaal peaks õpikus olema sihtrühma vanust ja mõtlemisvõime taset arvestav. Keerukaid teaduslikke mõttekäike (sh käsitööteaduslikke) saab esitada lihtsustatult. Kui aga lihtsustuse aste on liiga suur, kaotab valdkonna sisu täpsuse. Üheks selliseks käsitööteaduse lihtsustatud mõisteks on see, mida käsitööõpikutes ja RÕKis määratletakse **rahvakunstina**.

Proovides enda jaoks selle termini sisu lahti mõtestada, küsisin intervjuus ka Anu Pinkilt kui käsitööõpikute autorilt ja RÕKi ainevaldkonna teksti vastava osa ühelt sõnastajalt, kuidas tema tõlgendab *rahvakunsti* (intervjuu Anu Pinkiga 20.04.21). Vestluse käigus mõistsin, et meie individuaalne keeletaju sellele sõnale tähenduse leidmisel erineb, kuid mõistet, mis käsitööteaduse teooriast lähtuvalt sellel kohal peaks käima, kirjeldasime ühtemoodi.

Kirjakeeles on *rahvakunst* „rahvalik tarbe- v kujutav kunst; rahvatants, -laul, -pillimäng“ (ÕS *sub* rahvakunst). Käsitöökeelde tõlgitult võiks olla tegemist *pärandkultuuri* ühe osaga. Märksõnastik määratleb *rahvakunsti* rahvakultuuri kuuluva kunstiloominguna, mis avaldub tarbeesemete, rõivaste, mööbli, hoonete jms. vormis ning kaunistustes (EMS *sub* rahvakultuur). Käsitöökeelde tõlgitult oleks see *esemeline pärandkultuur*. „Haridussõnastikus“ (HAR) vastav märksõna puudub; koolisõnastik (Sõnaveeb 2020 *sub* rahvakunst) pakkus definitsiooniks „rahvuslik kujutav või tarbekunst“. **Rahvuslik** on käsitöökeeles määratletud teatud etnilisele grupile omase, rahvustundel põhinevaga (KTOS *sub* rahvuslik).

Jõudsin järeldusele, et kui lähenen mõistele fikseeritud koodi mudelit (Tavast, Taukar 2013, lk 18–29) järgides – st otsin sõnale ühest tähendust – ei jõuagi selgusele. Mõistepõhiselt lähenedes oleks vaja välja selgitada, mida ja kui suures ulatuses hõlmab mõiste, mida RÕKis tähistatakse sõnaga *rahvakunst*. Vaadeldud käsitööõpikute lugemin välja, et rahvakunsti teema all räägitakse etnograafilisest pärandkultuurist, mis piirdub tekstiilitehnikatega ehk valdkonnaga, mida TÜVKA erialana õpetatakse rahvusliku tekstiili nimetuse all.

2.2.1. Käsitöökeel käsitööõpikutes

Mõtisklus *rahvakunsti* üle juhatas sisse käsitöökeele teema. Käsitööõpikute tekstides kasutatakse ka palju lihtsakoelisemaid mõisteid ning tähistatakse neid nii üldkeele keelendite kui ka oskuskeele terminitega. Tekstiilikäsitööd õpetavad õpikud kasutavad tekstiilikäsitöö oskusõnavara, nt rõivaesemete nimetusi, tekstiilitehnikate nimetusi, käsitööriistade,

käsitöömaterjalide jms nimetusi. Vaja on ka tegusõnalisi termineid kindlate tegevuste väljendamiseks, kasvõi näiteks sellised, nagu *heegeldama*, *õmblema*, *tikkima*, või siis üldkeele sõnavara: nt *lõnga haarama* või *silmuste arvu välja arvutama*. Viimases näites põimub oskuskeele sõnavara üldkeele omaga: *silmus* on käsitöökeele termin.

Käsitöökeele seisukohast on kõikide käsitöötehnikate terminid käsitöökeele oskussõnavara. Kuid kontekstist sõltuvalt on neil mõnikord vaja vahet teha. Eriti juhul, kui kasutatakse termini lühikest varianti ehk **kontekstuaalset sünonüümi**, nt *võte*. *Võte* võib olla *silmuskudumise võte*, *tikkimise võte*, *heegeldamise võte* jne. Kuid võib olla ka üldisemas tähenduses, nt *käsitöövõte*. Kui kontekst on selge, nt räägime vaid heegeldamisest, pole mõistmisega probleeme. Kui aga samas tekstis räägitakse mitmest käsitöötehnikast, on vaja kasutada naabervaldkonna sõnavara ja pikki terminivariante. Nt on vaja käterätiku serv palistada, pilutada ja pits äärde heegeldada, siis kasutatakse õmblemise, tikkimise ja heegeldamise võtteid.

2.2.2. Heegeldamise oskussõnavara käsitööõpikutes

Heegeldamise oskussõnavara püsib käsitööõpikutes kohati muutumatuna, kuid osaliselt mõjutab seda õpiku kirjutamise aeg ning autori või autorite isiklik keelekasutus. Samuti on tuntavad õpikust õpikusse kanduvad sarnasused, nt *sammast moodustama*, *lõnga haarama* jne.

On oskussõnu, millega kõik autorid nõustuvad. Nt on *silmus* alati *silmus*, *sammast* alati *sammast*, olgu siis pool-, ühekordne või kahekordne. *Heegeldamise* ja *heegelnõelaga* on samuti kõik korras. Sõnavaraline ebahühtlus (või peaks seda rikkuseks pidama) ilmneb vähem kasutatavate või uudsete tehnikate juures. Nt ei kirjuta Erna Aljasmets ega Anne Hein midagi amigurumi stiilis heegeldamisest. Isegi Anu Pink, kelle õpikust (2015) see termin pärineb, kirjutab sellest moodsast heegeldamise suunast alles õpiku täiendatud trükis, esmatrükis (2004) amigurumit pole.

Oskussõnavaraline uuenemine on täheldatav ka vanemate õpikute juures. Erna Aljasmetsa õpikutes on oluline muudatus: autor on loobunud uuemas õpikus (1992) kasutamast terminit *heegeldamine* (1976), mille kohta terminikomisjon võttis vastu otsuse (13.10.20; vt lisa 3 nr 17), et tegemist on eksitava terminivariandiga, mida pole soovitatav kasutada. Kuna heegeldamine ja silmuskudumine käsitöötehnikatena on sarnased (nagu näiteks ka õmblemine ja tikkimine), siis on neil ühine oskussõnavara. Kui aga ühes tehnikas napib sõnu, laenatakse sageli teisest, mis Aljasmetsa õpikutekstide näites juhtuski.

Omapärase nähtusena on käsitööõpikute oskuskeele heegeldamise sõnavaras toimunud muutus, kus **omasõnaline keelend on asendatud laensõnaga**. Pean silmas terminivariante *pikoo* ja *tipp* (vt lisa 3, nr 41). Erna Aljasmets kasutab mõiste kohta terminivarianti *tipp* (1976, 1992), Anne Hein ja Anu Pink laensõnalist varianti *pikoo* (Hein *et al* 1996a, 1997a). Mujal erialases kirjanduses on samuti kasutusel mitu terminivarianti, nt kasutab Maimu Põldoja heegeldamise mõistena varianti *tipp* (1996, lk 47); niplamise kirjanduses on *pikoo* kõrval omasõnalise variandina *aasake* (nt Looga 2012, lk 65). Sarnane suundumus on teisegi termini juures, kuid seda mõistet ei ole õpikutes. Edasijõudnud heegeldajatele on tuttav *keerdsammas* ehk *bullion*, nüüd eelisterminina *keeruga sammas* (vt lisa 3, nr 70).

2.2.3. Silmuskudumisega kattuv oskussõnavara käsitööõpikutes

Silmuskudumise oskussõnavaral ja heegeldamise oskussõnavaral on ühine osa, Sellel on ajalooline ja käsitöötehnoloogiline taust. Kattuv oskussõnavara tähistab sama mõistet, nt silmus, rida, lõngakeerd jms.

Neil käsitöötehnikatel on olemas ka osaliselt kattuv sõnavara, näiteks meetodite puhul. *Meetod* kontekstuaalse terminina on terminite *silmuskudumise meetod* ja *heegeldamise meetod* lühivariant. Silmuskudumise meetoditeks on nt *ringne kudumine* ja *edasi-tagasi kudumine*; heegeldamise meetoditeks nt *ringne heegeldamine* ja *edasi-tagasi heegeldamine*. Ükskõik kumba meetodit rakendatakse, valmib tulemus – ja siin läheb sõnavara lahku – kududes saab *koe*, heegeldades *heegelduse*. Kui ka see käsitöötehniline etapp lõppeb, saab valmis *käsitööese*: kududes *kudum* ja heegeldades *heegeldis*.

Käsitöötehnoloogiliselt sarnaste valdkondade puhul on ühise oskussõnavara olemasolu loogiline. Lisaks töövõtete sarnasusele on ka esemete valmistamisel tehnika kasutamise eesmärgid sarnased. Sarnased käsitöötehnikad võimaldavad teha sarnaseid käsitööesemeid, nt kootud sokid, heegeldatud sokid, kootud müts, heegeldatud müts jne. Ühised eesmärgid tingivad ühist sõnavara (näites: sokk ja müts).

Varaseimas õpikus (Aljasmets 1976) on osa **silmuskudumise termineid kasutusel heegeldamise mõistete tähistamisel**, nt *õhksilmus* ('ahelsilmus'), *kude* ('heegeldus'), *pitskude* ('pitsheegeldus'), *narmaskude* ('narmasheegeldus').

Kokkuvõtvalt võib öelda, et käsitööõpikutele esitatakse kindlaid sisulisi ja vormilisi nõudmisi. Õpiku koostamise kord on seadusega sätestatud ning õpiku sisu peab vastama kehtivale riiklikule õppekavale.

Aine esitamine õpikus peab seadusest ja haridusteadusest tulenevalt olema eakohane: teise ja kolmanda kooliastme puhul pisut erinev, sest eri vanuses laste tajumõeldavus ja mälu funktsioneerivad mõnevõrra erinevalt.

Õppimist peaks toetama ka õpiku kujundus, küljendus ja keel, mida kasutatakse käsitööoskuse ja käsitöö kui pärandkultuuri osaga seotud teadmiste edasiandmisel. Oskuskeelel ja kirjakeelel on mõlemal oma osakaal õpiku tekstides. Liiga teaduspõhine ja terminitega koormatud tekst ei motiveeri õppima. Õppimist toetav keel on ka pildikeel, mille valikul on samuti mõistlik arvestada eakohasusega. Skeemide koostamisel ja tingmärkide valikul võiks lähtuda traditsioonist.

3. METOODIKA

Esmalt kaardistasin põhikooli käsitööõpikutes kasutatava heegeldamise oskussõnavara jm heegeldamisega seotud sõnavara, mille esitasin tähestikulise loendina (vt lisa 1), kuhu lisasin keelendi esinemise allika(d). Seejärel koostasın mõistekaardid ja reastasın need käsitööteaduse teooriast tuleneva loogika kohaselt sisulises järjekorras. (vt lisa 3). Mõistekaartidest parema ülevaate saamiseks koostasın ka nende tähestikulise loendi (vt lisa 2).

Mõistekaartide alusel tegin käsitööteaduse terminite komisjonile (KTK) terminiettepanekud, koostasın algsed definitsioonivariandid ja seejärel viisin läbi terminikoosolekud. Koosolekutel osalesid nii heegeldajad (ülikooli õppejõud, käsitööõpetajad, käsitöö erialade üliõpilased) kui ka keelekorraldaja jt eesti keele spetsialistid. Koosolekud toimusid osaliselt või täielikult distantsilt, veebisilla vahendusel. Arutati termini kuju, definitsiooni jm lisateabe üle, mida mõistekaartidele lisada või andmebaasi kanda. Komisjon võttis vastu otsuse iga termini kohta eraldi. Otsuse kandsın vastavasisulisele mõistekaardile.

Vastuvõetud terminid kandsın Ekilexi terminibaasidesüsteemis olevasse terminibaasi „Käsitööteaduse oskussõnad“ (KTOS). See käsitöökeelt sisaldav terminibaas on Eesti Keele Instituudi (EKI) veebilehel „Ühendsõnastiku“ (2020) ja „Sõnaveebi“ kaudu kõigile avalikult kasutatav.

Magistritöö viimases etapis kõrvutasın õpikute sõnavara ja RÕKi ainevaldkonna „Tehnoloogia“ (RÕK, lisa 7) sõnastust KTK otsuste (vt lisa 3, mõistekaartide p 11) ja arutlustega (koosolekute helisalvestistel), arvestades käsitööteaduse teoreetiliste lähtekohtadega. Komisjoni otsustele, ja aruteludele ning käsitööteaduse ja terminiõpetuse teooriatele tuginedes analüüsisın õpikutes kasutatud oskussõnavara (vt ptk 4) ja tegin ettepanekuid oskuskeele korrastamiseks põhikoolile mõeldud käsitööõpikutes ja aine õpetamisel.

3.1. Sõnavara allikad

Heegeldamine kuulub põhikooli õppekavasse teises ja kolmandas kooliastmes. Selle käsitöötექnika õpetamise traditsioon Eesti koolides on pikk ja järjepidev. Sõnavara allikateks valisin heegeldamise oskussõnavara sisaldavad, põhikoolile mõeldud õpikud, mis on ilmunud ajavahemikul 1976–2015.

Õpiku tüüpidelt on valim mitmekesine, kuna eri ajal on kasutatud erinevaid õpikuid:

- 1) käsitööteoreetiliselt lähedastele käsitöötექnikatele (heegeldamine ja silmuskudumine) põhinevad õpikud (Aljasmets 1976, 1992);
- 2) ühele käsitöötექnikale (heegeldamine) põhinevad õpikud (Pink 2004, 2015);
- 3) mitme klassi õppekavale põhinevad, mitut käsitöötექnikat hõlmavad õpikud (Hein, Kivilo, Linnas & Malmstein 1997a, 1997b);
- 4) ühe klassi õppekavale põhinevad, mitut käsitöötექnikat hõlmavad tööraamatud (Hein, Kivilo, Linnas & Malmstein 1994a, 1994b, 1996).

Valisin Erna Aljasmetsa 1976. aasta õpiku varaseimaks sõnavara allikaks seetõttu, et õpik on kinnitanud toleaeagses hariduselu juhtivas riigiasutuses ENSV Haridusministeeriumis. Samalt autorilt ilmusid mõni aastat varem sama teksti ja samade illustratsioonidega „Tööõpetuse ABC“ sarjas eraldi heegeldamist (Aljasmets 1973) ja silmuskudumist (1971) käsitlevad õppematerjalid, mis ei olnud ametlikult õpikuks kinnitatud.

Lõplik valim kujunes järgmiseks.

Aljasmets, E. 1976. Heegeldamine ja silmuskudumine. Tööõpetus III–VI klassile. Tallinn: Valgus.

Aljasmets, E. 1992. Heegeldamine ja silmuskudumine. Tööõpetus IV–VII klassile. 6. täiendatud trükk. Tallinn: Koolibri.

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1994. Käsitöö 5. klassile. Tallinn: Valgus. (Heegeldamise osa kirjutanud Anne Hein).

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1994. Käsitöö. Õpik 6. klassile. Tallinn: Valgus. (Heegeldamise osa kirjutanud Anne Hein).

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1996. Käsitöö. Õpik 7. klassile. Tallinn: Valgus. (Heegeldamise osa kirjutanud Anne Hein).

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1996. Käsitöö. Õpik 8. klassile. Tallinn: Valgus. (Heegeldamise osa kirjutanud Anne Hein).

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1997. Käsitöö. Õpik 9. klassile. Tallinn: Valgus.

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1997. Käsitöö. Õpik 5.–6. klassile. Tallinn: Valgus. (Heegeldamise osa kirjutanud Anne Hein).

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1997. Käsitöö. Õpik 7.–8. klassile. Tallinn: Valgus. (Heegeldamise osa kirjutanud Anne Hein).

Pink, A. 2004. Heegeldamine. IV–IX klass. Türi: Saara Kirjastus.

Pink, A. 2015. Heegeldamine. IV–IX klass. Täiendatud trükk. Türi: Saara Kirjastus.

Sõnavara allikas on ka kehtiva RÕKi ainevaldkonna tekst (2011, lisa 7): dokument, millest juhitud valdkonna õpetajad õppetöö planeerimisel ja läbiviimisel. Juhtdokumendis esineda võiv oskuskeelekorralduslik vasturääkivus võib mõjutada seaduse tõlgendamist ning raskendada õpetaja orienteerumist ainevaldkonnas. Lisasin RÕKis oleva heegeldamise oskussõnavara õpikutest leitud sõnavara loendisse (vt lisa 1).

Heegeldamise mõistekaartide koostamisel ja terminikomisjoni arutlustes on vaadeldud lisaks õpikutele ka muud erialakirjandust. Selle sõnavara uurimine ei ole käesoleva magistr töö eesmärk. Erialakirjanduse oskussõnavara kasutan üksnes KTKs tehtava terminitöö kontekstis.

3.2. Mõistekaart

Õpikutest kogutud oskussõnavara on paigutatud mõistekaartidele (vt lisa 3). Mõistekaarti kui sõnavara esitamise ja uurimise meetodit olen edukalt kasutanud terminitöös KTK koosolekutel ja lõpu- ning magistr töö (Jaanus 2016, 2019) kirjutamisel:

Praktilise kogemuse kasvades on mõistekaardi vorm mõnevõrra muutunud. Kuna terminibaasi mõistekirjes on andmeväli sõnavara allika kohta, siis olen hakanud süstemaatilisemalt üles märkima ka neid allikaid, kust sõnavara pärineb.

Igale mõistekaardile kannan mõiste kohta käiva informatsioon. Esmalt eelstermini või termini ettepaneku (p 1: *termin*), sama mõiste kohta kasutatud terminivariandid eri allikatest (p 5: *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*) ja teiskeelsed terminivariandid (p 6: *teiskeelsed vasted*), kui need on teada ja vastete esinemise allikad (p 7).

Mõistekaart on jagatud infoväljadeks, mis vaid punktis kaks erineb, sõltuvalt sellest, kas sõnavaraüksuse puhul on tegemist käändelise või pöördelise vormiga. Terminivariantidele lisaks on mõistekaardil kirjas veel näitelauseid (p 9) ja käsitöövaldkond (p 8), kuhu sõnavara kuulub. Definiitsiooni, selgituse ja märkuse (p 3–4) välju täidan tavaliselt koosolekul teiste terminikomisjoni liikmetega koostöös. Mõistekaardil on definiatsioon esitatud täislauselga

seetõttu, et definitsiooni sõnastades püsiks eesmärk silme ees. Eesmärgiks on sõnastada see, mis on, mitte seda, milline see välja näeb, kuidas seda tehakse või millega see seostub. Terminibaasi kirje jaoks definitsiooni sõnastades jätan lause „See on...“ ära, kasutades definitsiooni esitamise traditsioonilist vormi. Varasematel aastatel kirjutasin ka andmebaasi täislause, mida nüüd on vaja kirjetes muuta.

Mõistekaardi punkt 10 on kommentaaride jaoks ja 11. väljale kirjutan KTK otsuse siis, kui see koosolekul vastu võetakse. Viimase välja (andmed terminibaasi kandmise kohta) täidan siis, kui terminibaasi mõistekirje teen või seda muudan. Mõnele kaardile on lisatud ka foto, joonis või tingmärk, kuid seda tööd ei ole veel süstemaatiliselt tehtud.

Infoväli punkt 10 (*kommentaariid*) on see koht, kuhu kogun spetsialistide ja terminikoosolekutel osalejate arvamusi ning kommentaare. Nii kirjalikke, mis saavad enne või pärast koosolekut e-kirjaga, kui ka suulisi mõtteavaldusi. Enamasti teen koosolekute sõnavõttudest lühikokkuvõtte ja kirjutan sellele väljale, lisades arvamuse avaldamise kuupäeva. Heegeldamise terminite koosolekute salvestused on praegu peamiselt helifailide kujul.

Mõistekaartide süstematiseerimisel kasutan pealkirjade värvikoodi. Need mõistekaardid, mille sisu pole veel terminikomisjonis arutatud, kannavad roosat pealkirja. Juba arutluses olnud, kuid veel mitte vastu võetud terminitega kaartide pealkirjad on tumesinised, vastuvõetud termini(te)ga mõistekaardi pealkiri on kaldkirjas ning pärast terminibaasi kandmist sõrendatud kaldkirjas. Tagasilükatud terminiettepanekutega kaartide pealkiri on helesinise.

Mõistekaardi tühjad väljad, mille kohta puudub teave, on tavaliselt tähistatud x-iga. Käesoleva töö ruumi kokkuhoiu kaalutlusel olen lisas 3 kustutanud mõistekaardi tühjad väljad, kuid komisjonis terminitööd tehes on need ka tühjadena vajalikud.

Täidetud mõistekaart näeb välja näiteks selline.

5. heegelpits

1. *termin*: et: heegelpits

allikas: Aljasmets 1976 (ka 1984, Hein *et al* 1997, Pink 2004, 2015 jt)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegelpitsi, heegelpitsi

3. *definitsioon*: Heegelpits on heegeldatud pits.

4. *selgitus*: heegeldatud eseme (*heegeldise*) alaliik

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: heegeldatud pits

6. *teiskeelsed vasted*: en: crochet lace; de: Häkelspitze *f.*; fi: virkkauspitsi; ru: вязаное кружево

7. *teiskeelsed allikad*: en: (EIS, IES); de: (ESksS, SksES,); fi: (ESmS, SmES); ru: (EVS, VES)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*:

(1) „Valge linasest niidist **heegelpits** ka Rõngu naise põlle allserva, Vändra naised kandsid kurrupaelaga särgikaelusel heegelpitsiga lahtkraed.“ (Aljasmets 1976, lk 59)

(2) „Muhus ja Setumaal enamlevinud mitmevärvilised **heegelpitsid** võib jagada valmistamisviisi järgi nelja rühma.“ (Hein *et al* 1997, lk 6)

10. märkused, kommentaarid:

(1) Pits on defineeritud niplamise terminite juures. (M.-L. Jaanus 13.10.20):

7. *pits*

1. *termin*: et: pits

allikas: KTK

2. *muutevormid (omast., osast.)*: pitsi, pitsi

3. *definiitsioon*: Pits on võrguline tekstiil (nt niplispits, heegelpits).

4. *selgitus*: enamasti dekoratiivse funktsiooniga

6. *teiskeelsed vasted*: en: lace; de: Spitze *f.*; sv: spets; fi: pitsi; ru: кружево

7. *teiskeelsed allikad*: en: (EIS, IES); de: (ESksS, SksES,); fi: (ESmS, SmES); ru: (EVS, VES)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: tekstiilikäsitöö

10. kommentaarid:

EKSS: *pits* mustiline võrkkudum (ääristava kaunistava ribana v. kaunistava esemena, ka kangana).

Eesti, Iiri, Brüsseli, Vene, araabia pits. Linane, villane, puuvillane pits. Siidniidist pits. Käsitsi, masinal tehtud pits. Pitsi sõlmitakse, kootakse, niblatakse, õmmeldakse. Heegeldatud, punutud pits.

▷ Liitsõnad: broderiipits, fileepits, gipüürpits, heegelpits, niplispits, nõelapits, palmikpits, sõlmpits, süstikpits, tüllpits, vardapits, võrkpits; käsipits, masinapits; brokaatpits, kapronpits, nailonpits; kardinapits, paelpits, tanupits, vahepits, voodipesupits, äärepits.

(1) Ega *pitsi* ei ole teiste teemade juures arutatud. (A. Nõps 21.11.17) – Ei ole, teeme seda täna ja siin. (M.-L. Jaanus 21.11.17) – Leidsin niblatud eseme kohta sõna „kudum“.

(H. Plado 21.11.17) – See ei sobi mitte! (A. Nõps, K. Nemirovitš-Dantšenko 21.11.17)

Võrguline, mustiline tekstiilipind? (M.-L. Jaanus 21.11.17) – Lihtsalt võrguline tekstiil või võrktekstiil. (H. Plado 21.11.17) – Mulle seostub võrk mingi kindla sümmeetrilise pinnaga. (S. Andreson 21.11.17) – Võrguline mustiline tekstiil? (M.-L. Jaanus 21.11.17)

– „Mustiline“ võta üldse ära, see pole oluline. (K. Nemirovitš-Dantšenko 21.11.17)

(2) See läheb lõpuks tikandiga kokku. Kus lõppevad pitsitehnikad ja algavad tikkimise tehnikad? (A. Nõps 21.11.17) – Liigitada saab tehnikapõhiselt, aga ka funktsiooni järgi, nt tanupits, asukoha järgi, nt vahepits... või materjali järgi ja... (M.-L. Jaanus 21.11.17) – No ja kuhu sa paned siis lõimepitsi? (K. Nemirovitš-Dantšenko 21.11.17) – Niblatud lõimepits on niplispitsi alaliik. Tehnikapõhine. (M.-L. Jaanus 21.11.17)

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta (21.11.17)

12. *terminibaasis Käsitööteaduse oskussõnad* andmebaasi kantud 11.12.17

EKSS: *heegelpits* – heegeldatud pits. Kitsas heegelpits taskurätiku ääres. Lai, valge, värviline heegelpits. Heegelpitside mustrid. Heegelpitsist krae.

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta *heegelpits* eeliterminina ja definiitsioon (13.10.20)

Ühe teema või käsitöövaldkonna liigituse (nt heegeldamine, palkehitus, metallikäsitöö) mõistekaardid on koostatud ühte faili, mida saab võimalusel täiendada, kui ilmneb vajadus uute terminite järele või mõni olemasolev vajab korrastamist või täiendamist (nt teisekeelse terminivariandi lisamine). Teema nimetuse on kirjas mõistekaardi väljal nr 8 „liigitus (käsitöötehnika või -valdkond“: nt „heegeldamine“ või „heegeldamine ja silmuskudumine“ või „tekstiilikäsitöö“. Antud juhul on heegeldamise mõistekaardid (nii õpikutes kui ka laiemalt kasutatavate mõistetega) koondatud ühte faili ja esitatud kõik lisas 3.

3.3. Terminitöö heegeldamise oskussõnavaraga

KTK koosolekud, kus arutati heegeldamise oskussõnavara, toimusid neljal korral: 13.10.20, 16.11.20, 07.12.20 ja 29.03.20. Koosolekute toimumisi mõjutas koroonaviirusest tingitud olukord, kuid osaliselt või täielikult distantsilt toimunud koosolekuid võib siiski kordaläinuks pidada.

Koostasini õpikutest ja teistest erialastest allikatest kogutud oskussõnavarale 81 mõistekaarti, millest 77 sisu jõuti läbi arutada. Neljal mõistekaardil olevad ettepanekud (12 terminivarianti) ootavad järgmist heegeldamise terminite arutamise koosolekut.

KTK koosolekutel arutati läbi 148 eestikeelset terminivarianti. Komisjon võttis vastu 123 terminit, tagasilükatud terminivariante oli 20 (põhjendusega jätta need üldkeele keelendeiks). Märkendiga *mittesoovitav* tähistati viis õpikutekstis esinenud heegeldamise terminit: *heegeldade, narmaskude, pitskoeline, õhksilmus, spiraalselt heegeldamine*. Esimesed neli on silmuskudumise terminid, mis on heegeldamise sõnavarasse üle võetud ja eksitavad, viiendal on ületuletamise tunnused (soovitav terminivariant *spiraalne heegeldamine*).

Kokkuvõtvalt. Magistratöös uurimiseks valisin 11 põhikoolis kasutusel olnud või olevat käsitööõpikut, mille väljaandmise aastad jäävad ajavahemikku 1976–2015. Kaardistasin neis oleva heegeldamise sõnavara tähestikulise loendina, millele lisasin esinemise allikad (vt lisa 1). Samamoodi toimsin RÕKist leitud heegeldamise terminitega. Seejärel koostasini nii õpikutest kui ka mujalt erialasest kirjandusest leitud oskussõnavarale mõistekaardid (vt lisa 2–3) terminiettepanekutega, mille esitasini KTKle läbivaatamiseks. Mõistekaarte on kokku 81: 148 eestikeelse terminivariandiga. KTK võttis vastu 123 terminit ja lükkas tagasi 25.

Kõrvutasini õpikute oskussõnavara terminikomisjoni otsuste ja kommentaaridega ning RÕKi ainevaldkonna „Tehnoloogia“ (2011, lisa 7) vastava sõnavaraga. Analüüsisini seda ning esitasini ettepanekud heegeldamise oskussõnavara korrastamiseks põhikooli käsitööõpikuis (vt ptk 4).

4. HEEGELDAMISE OSKUSSÕNAVARA

4.1. Heegeldamise oskussõnavara käsitööpikutes ja terminikomisjoni otsustes

Kirjutasin käsitööpikutest välja need heegeldamisega seotud keelendid, mis kas juba on terminid, sobivad terminiettepanekuteks või kasutati mingil moel oskuskeelendi funktsioonis. Otseselt heegeldamist puudutavate keelendite kõrval kirjutasin välja ka muid käsitöökeele oskussõnu, milleta poleks saanud heegeldamisest terviktekste kirjutada.

Osa väljakirjutatud keelenditest on käsitöökeele keelendid kas **üldterminitena** (nt *geomeetriline muster, käsitööese, lõng, mitmevärviline muster, nõöpnõel*), **teise käsitöötehnika terminitena** (nt *lõimesuund, palistus, pressima*) või heegeldamise sellele lähedase (nt heegeldamise ja silmuskudumise) käsitöötehnika **ühine oskussõna** (nt *silmus, pitsikiri, põhilõng, rida, silmuseid kahandama*). Valisin ka **üldkeele sõnad** (nt *(üles)hargnema, kellaosuti liikumise suund, näputöö, poolkaar, triikraud*), mida pidasin iseloomulikeks või hädavajalikeks heegeldamise kui käsitöötehnika kirjeldamisel.

Kokku kirjutasin välja 11st käsitööpikust 734 keelendit (vt lisa 1). Selles nimekirjas on KTK heegeldamise terminite koosolekutel vastu võetud termineid 72 ja varasematel koosolekutel vastu võetud, teise valdkonna käsitöökeele termineid 16: kokku 88 terminit (vt lisa 1–2).

4.2. Heegeldamise oskussõnavara RÕKis ja terminikomisjoni otsustes

Teise kooliastme käsitöö ja kodunduse õppesisu heegeldamises on lühike: „Töövahendid ja sobivad materjalid. Põhisilmuste heegeldamine. Edasi-tagasi heegeldamine. Heegelkirjade ülesmärkimise viisid. Skeemi järgi heegeldamine. Ringheegeldamine. Motiivide heegeldamine ja ühendamine. Heegeldustöö viimistlemine.“ (RÕK lisa 7, lk 13) Kolmandas kooliastmes veelgi lühem: „Tutvumine heegeltehnika loominguiliste võimalustega.“ (*ibid.*, lk 17). Teise ja kolmanda kooliastme valdkondlike õpitulemuste lõigus on kolmanda kooliastme juures heegeldamisega seotud vaid üks teema: „heegeldamine eesti rahvakunstis“ (*ibid.*, lk 16), teise kooliastme juures

pole rahvakunstist rääkivas lõigus heegeldamist mainitud. Heegeldamise teema rahvakunstis on vaid kolmanda kooliastme õppekavas.

Heegeldamise oskussõnavara RÕKis piirdub 11 keelendiga: *heegeldamine*, *põhisilmus*, *edasi-tagasi heegeldamine*, *heegelkiri*, *skeem* (termini *heegelskeem* lühivariant), *ringheegeldamine*, *motiivide heegeldamine*, *motiivide ühendamine*, *heegeldustöö*, *viimistlema* (termini *heegeldist viimistlema* lühivariant), *heegeltehnika*. Neist oskussõnadest on üks – *heegeltehnika* – küll terminina vastu võetud, kuid aste kitsama tähendusväljaga (*heegeltehnikat* ei määratleta mitte heegeldamise kui käsitöötehnikana vaid heegeldamise alatehnikana).

Heegeltehnika. Lauset „Tutvumine heegeltehnika loominguliste võimalustega“ saab tõlgendada kui heegeldamise (tekstiilikäsitöö alaliigi) võimalustega tutvumist või kui ühe heegeldamise alaliigi, nt fileeheegeldamise, loominguliste võimalustega tutvumist. Käsitööõpetajana valiksin esimese tõlgendusvõimaluse, sest see annab vabamad käed õppetöö planeerimisel. Terminitöö tegijana tõlgendaksin ja kasutaksin heegeltehnikat selles tähenduses, nagu terminikoosolekul arutasime ja komisjoni otsusega vastu võtsime (KTK 13.10.20): „Heegeldamise tehnika ehk heegeltehnika on heegeldamise võtete ja meetodite kogum, millega saavutatakse teatud heegeldus.“; heegeltehnika on nt tuniisheegeldamine, fileeheegeldamine (vt lisa3, nr 9).

Ringne heegeldamine (seotud tegusõnalise terminiga: *ringselt heegeldama*) valiti uueks terminikujuks *ringheegeldamise* (RÕK; Aljasmets 1976, 1992; Hein *et al* 1994a, 1997a) asemel, et ühtlustada sama tasandi termineid eri käsitöötehnikate juures. Silmuskudumises on sama tasandi termin *ringne kudumine* (mitte *ringkudumine*), mida määratletakse sarnase meetodi kasutamisenä kasitööeseme valmistamisel. Samas ei ole vale kasutada paraleelvariandina terminit *ringheegeldamine* (vt lisa 3, nr 19). *Ringselt heegeldamine* (Pink 2004, 2015) nagu ka *ringselt kudumine* otsustati märkida mittesoovitavaks terminivariandiks (KTK 13.10.20 ja 18.01.18) ületuletamise tõttu. Selle illustreerimiseks lõi terminikoosoleku arutlusest:

„(2) „Ringselt kudumine“ läheb ületuletuse alla nagu „koheselt“ ja „varasemalt“. Meil on määrsõna „ringi“, sellest tuleb omadussõna „ringne“, mis on veel täiesti okei. Aga kui me sellest lähme veel edasi ja teeme uue määrsõna, siis... (T. Leemets 18.01.18) – Arvan, et see tuleb sellest, et *-mine*-tuletis on tehtud sõnast „kuduma“. „Ringne kuduma“ ei saa ju olla. (H. Plado 18.01.18) – Seda küll, aga „kudumine“ võiks olla „ringne“. (...) Aga „ringkudumine“? (T. Leemets 18.01.18) – Kõlab imelikult (A. Pink 18.01.18)“ (Jaanus 2019, lk 162)

Üksnes keelekorralduslikult lähenedes võinuks probleemi lahendada ka sedapidi, et nii heegeldamise kui ka silmuskudumise meetodi tähistamiseks saanuksid eelisterminiteks

ringheegeldamine ja *ringkudumine*. Käsitööspetsialistid (esvalt silmuskudujad, mõni aasta hiljem heegeldajad) valisid terminivariandid *ringne kudumine* (KTK 18.01.18) ja *ringne heegeldamine* (KTK 13.10.20) eelisterminiteks. *Ringheegeldamine* (miks mitte tulevikus ka *ringkudumine*) otsustati jätta rööpvariandiks. (Vt lisa 3, nr 19)

Motiivheegeldamine. Selle heegeldamise alaliigi, st heegeltehnika, mõistele termini leidmine liikus eelmise näitega võrreldes vastupidises suunas. Eelisterminiks valiti *motiivheegeldamine* (lühem vorm). *Motiivi heegeldamine* pandi küll kirja sünonüümi väljale (vt lisa 3, nr 36 p 5), kuid selle osas ei võetud mingit seisukohta ja *motiivide heegeldamisest* polnud juttu (KTK koosoleku helisalvestis 16.11.20). Viimast keelendit saab kasutada üldkeele keelendina nagu sõna **heegeldustöö**, mida ei ole terminiks tehtud, kuna *töö* on mitmetähenduslik (EKSS *sub* töö), tähendades muuhulgas nii protsessi kui ka tulemust. Heegeldatud eseme kohta on vastu võetud termin *heegeldis* (vt lisa 3, nr 4), mille sünonüümina sobib kasutada ka *heegeldatud ese*.

Üldiselt on RÕKi heegeldamise sõnavara arusaadav, mitmeti mõistmist võib tekkida vaid *heegeltehnika* ja *heegeltöö* tõlgendamisel. Samas on *heegeltöö* sõnaühendis *heegeltöö viimistlemine*, mispuhul loogika lubab arvata, et poolikut tööd keegi viimistlema ei hakka ja tegemist on heegeldatud eseme ehk *heegeldisega*.

4.3. Käsitööõpiku oskuskeel ja autori roll selle kujundamisel

Õpiku oskuskeele korraldamine toimub tegevõpetajate, heegeldamise asjatundjate ja keelespetsialistide koostöös. Vastava eriala terminikomisjon arutab läbi õpiku jaoks sobivad terminivariandid, vaidleb selgeks definitsiooni sõnastuse ja võtab vastu terminid ning definitsioonid. Et terminitööst enam kasu oleks, avalikustab komisjon oma töö tulemused terminibaasis vm viisil. Terminoloogikomisjonis arutatakse läbi ka see, milline lisainformatsioon iga avalikus terminibaasis oleva oskussõnaga peaks kaasas käima.

Käsitööõpikute oskuskeele korrastamise, arendamine jm käsitöö õpetamise terminitööga sobib tegelema käsitööteaduse terminite komisjon koostöös käsitööõpetajate, õpikute autorite, erialaspetsialistide (nii käsitööteadlaste kui ka haridusteadlastega), keelespetsialistide ja terminoloogidega koostöös. Kindlasti peaks kaasama ülikooli õppejõude, kes tulevasi käsitööõpetajaid koolitavad – nende abiga jõuaks käsitöö õpetamise oskussõnavara otse kasutajani – käsitööõpetajateni.

Autori keele, sh oskuskeele kasutamise stiil ja aste on käsitööõpikuid lugedes selgelt märgatav. Autori keelekasutus ja see, kuidas ta jooniseid, fotosid, juhendeid jm meetoodilist materjali esitab, annab õpikule oma näo ning loob kvaliteedi.

Käesoleva töö valimisse kuuluva 11 õpiku heegeldamise osa autoreid on kolm: Erna Aljasmets (1976, 1992), Anne Hein (1994a, 1994b, 1996a, 1996b, 1997a, 1997b, 1997c) ja Anu Pink (2004, 2015). Selle ajavahemiku (1976–2015) oskuskeele ning selle kasutamisele aluse panijaks on Erna Aljasmets, kes käsitleb heegeldamise ainekust süsteemselt, kasutades oskuskeelt küllalt täpselt ja järjekindlalt. Ta kasutab vähe sünonüüme ja sõnastab lauseid (nt tööjuhendites) sarnaselt. Tundub, et Erna Aljasmets on osade terminite kasutusele võtja (nt *heegelkude*), mille ta silmuskudumise sõnavarast heegeldamise sõnavarasse integreerib. Siis märkab vastuolu ja parandab: 1992. a õpikus ei ole enam silmuskudumisele viitavaid oskussõnu heegeldamise tähenduses.

Nooremad autorid, Anne Hein ja Anu Pink, juhinduvad enam tänapäevasest pedagoogilisest meetodikast. Anne Hein läheneb ainesele väga sõnaliselt: õpikus on palju teksti, jooniste ja skeemide osakaal on suhteliselt väike. Oskussõnavara kasutus sarnaneb paljuski Erna Aljasmetsa omale, kuid juurde on tulnud uut sõnavara, nt *rahvakunst* (1997c). Tema sõnakasutus on vaoshoitum ja ametlikum kui nt Anu Pinki oma. Erna Aljasmets „moodustas“ silmuseid jms, Anne Hein „suunab“ heegelnõela ja Anu Pink „pistab, torkab, heegeldab, moodustab, teeb“, st tema kui õpiku autori sõnavara on sünonüümiderohke. Seda ka oskussõnavara osas. Viimane asjaolu seab vahel küsimuse, kas ühe või teise termini puhul on tegemist sama või erineva mõistega (nt *heegeltehnika* taga võib peituda nii heegeldamise kui ka heegeldamise alaliigi mõiste). Väga aktiivse KTK töös osalejana on Anu Pink andnud märkimisväärse panuse käsitöökeele oskussõnavara, sealhulgas käsitööõpikute terminite korrastamisse ja arendamisse.

4.4. Ettepanekud käsitööõpiku oskuskeele korrastamiseks

Enne oskuskeele peensustesse süvenemist oleks mõistlik tutvuda Eesti kirjakeele ja selle reeglitega. Ükski oskustekst ei saa läbi kirjakeeleta. Nii kirjalik kui ka suuline tekst vajab keelestruktuuri tuge, isegi käsitöökeele puhul, kus oskust on võimalik õpetada ja edasi anda sõnadetagi (Jaanus 2019, lk 15) või siis paari-kolme abil: *pista see sealt sinna!* Kui aga küpseb otsus kasutada käsitöö õpetamisel rohkem keelelist väljendust kui paar-kolm sõna, näiteks oskuskeelt, siis on järgnevatest ettepanekutest abi. Järgnevate ettepanekute sihtrühm on eelkõige käsitööõpikute koostajad ja kasutajad: käsitööspetsialistid, käsitööõpetajad ja käsitöötegijad. Terminoloogidele ja keeletespetsialistidele on järgnev enamuses üldteada.

1. ettepanek. Oskuskeelt saab õpetamisel tõhusalt kasutada peamiselt oskuskeelepädeva õpiku ja oskuskeelde toetavalt suhtuva õpetaja abiga.

2. ettepanek. Sünonüümide ja terminivariantide kasutamine. Kirjanduslikus keelestiilis hinnatakse sõnavara mahlakust ja mitmekülgust kõrgelt. Teaduskeele stiil on kasin ja täpne ning pigem välditakse sünonüümide kasutamist. Terminoloogiateooriad lähenevad oskuskeelele väga erinevatest vaatenurkadest. Eesti oskuskeelekorralduses peetakse lugu traditsioonist (nt soovitatav kasutada traditsioonilisi või kõige levinumaid heegeldamise tingmärke).

Käsitöökeeles ei sõltu sõnastuse täpsusest, ühetähenduslikkusest ega lühidusest kellegi elu ega tervis, nagu sõjanduskeeles või lennunduskeeles (Hendrikson 2018). Neid mõjutegureid, mille najal hinnata, kui palju ühe mõiste kohta terminivariante kasutada või terminikomisjonis vastu võtta, on niivõrd palju, et oskuskeele kasutajal tuleb endal valik teha. Terminitöö 5-aastase kogemuse põhjal saan vaid öelda, et mõistlik on üks süsteem välja valida ja kasutada seda järjepidevalt. Nõnda on kuulajal või lugejal rääkijast-kirjutajast kergem aru saada.

Käsitööõpikute heegeldamise oskussõnavaras on kõige sünonüümirikkamad mõisted ahelsilmuse ja selle reaga seotud: *õhksilmus* (silmuskudumise mõjul) – *ahelsilmus* – *kettsilmus* (soome keele mõjul, vrd *ketjusilmukka*); *ahel* – *heegelahel* – *heegelkett* – *kett* (ei ole termin). Eelistermineiks: *ahelsilmus*, *heegelahel* (ehk *ahel*).

3. ettepanek. Enne **ühe käsitöövaldkonna terminite ülekandmist teise** on mõistlik need kohandada, et *heegelkude* olukorda vältida, kus pool terminist viitab heegeldamisele ja teine pool silmuskudumisele. Sama kehtib teistest keeltest „tõlgitud“ terminite kohta. Enne kui kasutusele võtta *heegelkonks* (Saagpakk 1982, lk 132) (vrd soome *virkkukoukku*, *koukku* ESMS), võib mõelda selle üle, mis traditsioonilisel *heegelnõelal* viga on.

4. ettepanek. Kui **oskussõna on juba olemas**, siis selle muutmiseks või asendamiseks peab olema väga hea põhjus. Nt keelenormi muutus: *iri pits* või *Iiri pits* (vt lisa 3, nr 48); traditsiooni muutus: *tipp* või *pikoo* heegeldamises (vt lisa 3, nr 41), *aasake* või *pikoo* niplamises. KTK ei valinud *pikoo* terminivariantidele kummagi käsitöötehnika puhul eelistermineid.

5. ettepanek. Kui kasutada kujundlikke väljendeid, üld- ja **kirjakeele keelendeid koos oskussõnadega** samas tekstis, võiksid need olla eristatavad, et aru saada, mis on termin, mis mitte. Nt *äärepits* (termin), *servapits* (kirjakeele sõna).

6. ettepanek. Skeemide ja jooniste süsteem, tingmärgistik ja erialaspetsiifilised lühendid on samamoodi oskuskeelee osa. Kuigi selle korrastamisega ei ole käsitöökeeles veel tegeletud, võiks käsitööõpikute, tööjuhendite jm õppematerjali koostamise hõlbustamiseks sellele teadlikku tähelepanu pöörata. Igal juhul vajab see valdkond uurimist ja korrastamist.

7. ettepanek. Arvude ja numbrite kirjutamisel numbri või sõnaga peaks enamasti järgima kehtivat keelenormi, mis on kirjas „Eesti õigekeelsuskäsiraamatus“ (2019). **Tööjuhendis** võiks pigem kasutada numbreid: numbrite ja sõnadega läbiseegi kirjutatud teksti on ebamugav jälgida: Nt “heegelda eelmise ringi esimesest, teisest ja kolmandast silmusest igäühest 1 kinnissilmus” (Hein *et al* 1994, lk 19) selle asemel nt: heegelda eelmise ringi 1sest, 2sest ja 3ndast silmusest igäühest 1 ks. **Teksti sees** kirjutataks reeglikohaselt: „Heegelda eelmise ringi esimesest, teisest ja kolmandast silmusest igäühest üks kinnissilmus.“

8. ettepanek. Tööjuhendis võiks kasutada ka lühendeid: Nt: üks kinnissilmus – 1 ks

9. ettepanek. Kirjakeele ja selle loogikaga on mõistlik arvestada. Nt kui kasutada suunale ja vastandsuunale viitavaid sõnapaare, siis võiks kasutada nt **antonüümipaari päripäeva** ja **vastupäeva** (Antonüümisõnastik *sub* päripäeva). Pikemad variandid, nt *kellaosuti liikumise suunas* ja *kellaosuti liikumisele vastupidises suunas* on lohisevad ja silmale raskemini haaratavad. Kui aga siiski tundub viimane valik parem, siis kasutada ühes tekstis vaid ühte vastandipaari – tekitab vähem segadust.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et heegeldamise oskussõnavara käsitööõpikutes on mitmekesine. RÕKi heegeldamise oskussõnavara ja kasutusel oleva heegeldamise õpiku (Pink 2015) sõnavara on väga sarnased. Küsimusi või vääriti tõlgendamist võimaldavaid heegeldamisega seotud keelendeid RÕKis on kaks: *heegeltehnika* ja *rahvakunst*. Õpikute sõnavarast kogutud keelendites oli 88 terminit, mis KTK otsustega ühtis. Koosolekud, kus arutati heegeldamise oskussõnavara, toimusid neljal korral: 13.10.20, 16.11.20, 07.12.20 ja 29.03.21. Arutati läbi 148 eestikeelset terminivarianti. Komisjon võttis vastu 123 terminit, tagasi lükati 25 terminivarianti.

Üheksa soovitus oskuskeelee parandamiseks: 1) hea oskuskeelega õpik ja pädev õpetaja muudavad oskuskeelee kaasabil õpetamise tõhusamaks; 2) terminivariantide kasutamine on üldiselt autori otsustada, kuid soovitatav on kasutada eelistermineid; 3) enne ühe valdkonna sarnastele mõistetele antud terminite ülekandmist teise, on soovitatav termin uuele valdkonnale sobivalt sõnastada; 4) kui termin on juba olemas, siis peab olema väga hea põhjus, et selle asemel uut kasutusele võtta; 5) hoida üldkeelee sõnad ja oskuskeelee terminid ühe teksti piires

üksteisest eristatavad; 6) skeemid, joonised, tingmärgid ja erialaspetsiifilised lühendid on oskuskeeles osa ja kuigi see vajab korrastamist, on mõistlik ühe teksti piires kasutada ühte, kõige levinumat süsteemi; 7) arvude ja numbrite kirjutamisel lähtuda kehtivast keelenormist, kuid tööjuhistes eelistada pigem numbriga tähistamist; 8) tööjuhendis soovitatav kasutada erialaspetsiifilisi lühendeid; 9) arvestada kirjakeele reeglite ja keeleloogikaga.

KOKKUVÕTE

Käsitöö on lai valdkond, seepärast valisin magistritöö uurimisteemaks vaid ühe käsitöötehnika – heegeldamise – oskussõnavara põhikooli käsitööõpikutes. Heegeldamine kuulub põhikooli õppekavasse (RÕK) ning selle käsitöötehnika õpetamise traditsioon Eesti koolides on pikk ja järjepidev. Oskussõnavara uurimise valimisse võtsin heegeldamise sõnavara sisaldavad üldhariduslikule põhikoolile mõeldud õpikud, mis ilmusid ajavahemikul 1976–2015. Eesmärgiks oli välja selgitada, millist käsitöökeele oskussõnavara kasutati heegeldamise osas põhikooli õpikutes, kuidas see kajastub käsitööteaduse terminite komisjoni otsustes ja riiklikus õppekavas. Samuti teha ettepanekuid oskuskeele korrastamiseks ja tõhusamaks kasutamiseks õpetamisel.

Eesmärgi täitmiseks püstitasin uurimisküsimused: 1) Milline on heegeldamise oskussõnavara üldharidusliku põhikooli käsitööõpikutes? 2) Kuidas põhikooli käsitööõpikute heegeldamise oskussõnavara kajastub riiklikus õppekavas ja käsitööteaduse terminite komisjoni otsustes? 3) Kuidas kasutatavat oskuskeelt korrastada ning selle kasutamist õpetamisel tõhustada?

Magistritöö esimeses peatükis vaatlesin kirjakeele ja oskuskeele omavahelist suhet ning terminiõpetuse põhimõtteid, mis on oskuskeele korrastamise ja arendamise aluseks. Teises peatükis keskendusin käsitööõpikutele: neile esitatavatele nõuetele, ülesehitusele ning heegeldamise oskussõnavarale õpikuis ja riiklikus õppekavas. Kolmandas peatükis tutvustasin sõnavara uurimise ja terminitöö metoodikat. Neljandas peatükis analüüsisin õpikutes ja riiklikus õppekavas kasutatavat käsitöökeelt, peamiselt heegeldamise oskussõnavara ning võrdlesin seda terminikomisjoni otsustega. Töö lõpus tegin üheksa ettepanekut käsitöökeele, sh heegeldamise oskussõnavara kasutamise kohta õpetamisel.

Magistritöö lisadesse koondasin üldharidusliku põhikooli käsitööõpikute ja riikliku õppekava heegeldamise ja sellega seotud sõnavara (lisa 1), sisuliselt järjestatud mõistekaardid (lisa 3) ja mõistekaartide tähestikulise loendi (lisa 2).

Magistritöös selgitasin välja, millist käsitöökeele oskussõnavara kasutatakse heegeldamise osas põhikooli õpikutes ja esitasin mõistekaartidele kantud terminiettepanekud käsitööteaduse terminite komisjonile (KTK) arutamiseks. Neljal koololekul (13.10.20, 16.11.20, 07.12.20 ja 29.04.21) vaadati läbi 148 terminiettepanekut: vastu võeti 123 terminit ja tagasi lükati 25 ettepanekut. Vastuvõetud terminid kandsin terminibaasi „Käsitööteaduse oskussõnad“ Ekilexis.

KTK otsuseid ja käsitööõpikute sõnavara võrreldes selgus, et õpikutest kogutud sõnavarast (734 keelendit) 88 oskussõna kattus terminikomisjoni otsusega vastuvõetud terminitega. Heegeldamise oskussõnavara seas oli ka naabervaldkondade termineid, mida oli vaja õpikutekstide loomiseks. Osa sõnavarast püsis ajas muutumatuna (nt *heegeldama*, *heegelnõel*), kuid mõnda mõistet määratleti uue terminiga, nt *pikoo* (vana termin *tipp*) või *ringne heegeldamine* (vana termin *ringheegeldamine*). RÕKi ja käsitööõpikute sõnavara võrdlus näitas, et kõige värskema õpiku heegeldamise sõnavara kattus suures osas RÕKi sõnavaraga.

Kogutud andmete, teooria ja KTK otsuste ning arutelu põhjal tegin üheksa ettepanekut oskuskeele korrastamiseks ja tõhusamaks kasutamiseks õpetamisel. Need soovitused olid: 1) hea oskuskeelega õpik ja pädev õpetaja muudavad oskuskeele kaasabil õpetamise tõhusamaks; 2) terminivariantide kasutamine on üldiselt kasutaja otsustada, kuid soovitav on kasutada eeltermineid; 3) enne ühe valdkonna sarnastele mõistetele antud terminite ülekandmist teise, on soovitav termin uuele valdkonnale sobivalt sõnastada; 4) kui termin on juba olemas, siis peab olema väga hea põhjus, et selle asemel uus kasutusele võtta; 5) hoida kirjakeele sõnad ja oskuskeele terminid ühe teksti piires üksteisest eristatavad; 6) skeemid, joonised, tingmärgid ja erialaspetsiifilised lühendid on oskuskeele osa ja vajavad korrastamist, kuid kasutamisel võiks järgida ühe teksti piires ühte süsteemi; 7) arvude ja numbrite kirjutamisel lähtuda kehtivast keelenormist, kuid tööjuhistes eelistada pigem numbriga tähistamist; 8) tööjuhendis soovitav kasutada erialaspetsiifilisi lühendeid; 9) arvestada kirjakeele reeglite ja keeleloogikaga.

Kogutud andmetest ilmnes, et käsitöökeelele on omane tingmärkide, jooniste ja skeeme kasutamise suur osakaal. Heegeldamise õpikute märgikeelt jälgides, ilmnes ebahütlus tingmärkide ja sellest tulenevalt ka heegelskeemide kasutamisel. Erinevate käsitöövaldkondade märgikeele kui oskuskeele uurimine võiks olla edasine uurimissuund.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

Eesti keele käsiraamat (EKK). 2007. <http://www.eki.ee/books/ekk09/>. (01.05.2021).

Eesti õigekeelsuskäsiraamat 2019. <http://keeleabi.eki.ee/wiki>. (01.05.21).

Keeleseadus. 2011. RT I, 18.03.2011, 1.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/116062020005>. (11.05.21).

Määrus „Õppekirjandusele esitatavad nõuded, õppekirjanduseretsenseerimisele ja retsensentidele esitatavad miinimumnõuded ning riigi poolt tagatava minimaalse õppekirjanduse liigid klassiti ja õppeaineti“. RT I, 29.03.2016, 1. <https://www.riigiteataja.ee/akt/129032016001>. (17.05.21).

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. 1993. RT I 2010, 41, 240.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/116042021006>. (15.05.21).

Põhikooli riiklik õppekava (RÕK). Lisa 7. 2011. RT I, 14.01.2011, 1

<https://www.riigiteataja.ee/akt/123042021010>. (11.05.21).

Käsikirjad, helisalvestised

Intervjuu Anu Pinkiga Zoomis 20.04.2021. [Helisalvestis]. Autori valduses.

Jaanus, M. 2015. Kõlatehnika oskussõnavara tänapäeva eesti keeles. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Seminaritöö].

Jaanus, M. 2016. Kõlatehnika oskussõnavara korrastamine ja arendamine. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Lõputöö].

Jaanus, M. 2019. Käsitöökeele korrastamine ja arendamine käsitööteaduse terminite komisjoni töö näidete varal. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Magistritöö].

Karro, K. 2005. Saksa-eesti silmuskudumise sõnastik. Tartu: Tartu Ülikooli germaani-romaani filoloogia osakond. [Magistriprojekt].

Käsitööteaduse terminite komisjoni (KTK) veebikoosolekute arutus 13.10.2020, 16.11.2020, 07.12.2020, 29.03.2020. [Helisalvestis]. Autori valduses.

Könninge, R. 2015. Kihnu naiste käsitöö ja rõivastuse sõnavara. Tartu: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond. [Bakalaureusetöö].

Peedisson, M. 2006. Käsitöö ja kodunduse mõistete sõnastik 7.–9. klassi vene emakeelega õpilasele: koostamise põhimõtteid ja kasutamise võimalusi. Tartu: Tartu Ülikooli haridusteaduskonna pedagoogikaosakond. [Magistritöö].

Randmaa, L. 2010. Eesti-inglise seletav rahvarõivasõnastik. Tartu: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond, germaani, romaani ja slaavi filoloogia instituut. [Magistriprojekt].

Tiislär, K. 2010. Silmuskudumise sõnavara soome, ungari ja eesti keeles. Tartu: Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond. [Magistritöö].

Kirjandus

Aljasmets, E. 1971. Silmuskudumine IV-VI klassile. Tööõpetuse ABC. Tallinn: Valgus.

Aljasmets, E. 1973. Heegeldamine III-V klassile. Tööõpetuse ABC. Tallinn: Valgus.

Aljasmets, E. 1976. Heegeldamine ja silmuskudumine. Tööõpetus III–VI klassile. Tallinn: Valgus.

Aljasmets, E. 1984. Heegeldamine. Tallinn: Valgus.

Aljasmets, E. 1992. Heegeldamine ja silmuskudumine. Tööõpetus IV–VII klassile. 6. täiendatud trükk. Tallinn: Koolibri.

Aljasmets, E. 1992. Heegeldatud äärepitsid. Tallinn: Koolibri.

Antia, B. E. 2000. Terminology and language planning an alternative framework of practice and discourse. Amsterdam: John Benjamins.

- Cabrè, M. T. 1999. Terminology theory, methods and applications. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Erelt, T. 2002. Eesti keelekorraldus: Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, T. 2007. Terminiõpetus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1994. Käsitöö 5. klassile. Tallinn: Valgus.
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1994. Käsitöö. Õpik 6. klassile. Tallinn: Valgus.
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1996. Käsitöö. Õpik 7. klassile. Tallinn: Valgus.
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1996. Käsitöö. Õpik 8. klassile. Tallinn: Valgus.
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1997. Käsitöö. Õpik 9. klassile. Tallinn: Valgus.
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1997. Käsitöö. Õpik 5.–6. klassile. Tallinn: Valgus.
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1997. Käsitöö. Õpik 7.–8. klassile. Tallinn: Valgus.
- Hendrikson, R. 2018. Kas sõjasõna sünnib sõtta? Erialakeele tõhusus sõjandusterminoloogia näitel. Tartu Ülikooli filosoofiateaduskond, eesti ja üldkeeleteaduse instituut. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kikas, E. 2010. Tunnetusprotsessid ja nende arengulised iseärasused. Kog. Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes. Toim. Kikas, E. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.
- Kikas, E. 2015. Tunnetusprotsessid, uskumused, emotsioonid ja motivatsioon. Nende iseärasused ja arengu toetamine kolmandas kooliastmes. Kog. Õppimine ja õpetamine kolmandas kooliastmes. Üldpädevused ja nende arendamine. Toim. Kikas, E. & Toomela, A. Tallinn: Eesti Ülikoolide Kirjastus.
- Looga, L. 2012. Niplisehted ja aksessuaarid I. Tartu.
- Nemvalts, P. 2011. Terminiteadusest eesti teaduskeeleni. Kog. Eesti teaduskeel ja terminikorrastus. Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudi toimetised 13. Kd 1. Tallinn: TLÜ Teaduskeelekeskus, lk 136–171.

Pink, A. 2004. Heegeldamine. IV–IX klass. Türi: Saara Kirjastus.

Pink, A. 2015. Heegeldamine. IV–IX klass. Täiendatud trükk. Türi: Saara Kirjastus.

Põldoja, M. 1996. Heegeldamine. Tallinn: Valgus.

Tavast, A., Taukar, M. 2013. Mitmekeelne oskussuhtlus. Tallinn: Valgus.

Sõnastikud, leksikonid, andmebaasid ja nende lühendid

Antonüümisõnastik. 1995. <https://portaal.eki.ee/dict/antonyymid>. (15.05.21).

Eesti etümoloogiasõnaraamat. 2012. (ETY). <http://www.eki.ee/dict/ety/>. (05.05.21).

Eesti keele seletav sõnaraamat. 2009. (EKSS). <http://www.eki.ee/dict/ekss/>. (13.05.21).

Eesti-soome sõnaraamat. 2019. (ESmS). <http://www.eki.ee/dict/efi/>. (15.05.21).

Eesti märksõnastik – *Estonian Subject Thesaurus*. (EMS). <http://ems.elnet.ee/>. (14.05.21).

Eesti regilaulude andmebaas (ERAB). <http://www.folklore.ee/regilaul/andmebaas/>. (01.05.21)

Eesti-vene sõnaraamat (EVS). 2019. <http://portaal.eki.ee/dict/evs/>. (13.05.21).

Eesti õigekeelsussõnaraamat (ÕS). 2018. <http://portaal.eki.ee/dict/qs/>. (12.05.21).

Haridussõnastik. 2014–... (HAR). <http://www.eki.ee/dict/haridus/>. (12.05.21).

Kibbermann, E., Kirotar, S., Koppel, P. 2007. Saksa-eesti sõnaraamat. (SksES). Valgus.

Käsitöö oskussõnad. (KTOS) <https://sonaveeb.ee/>. (16.05.21).

Peedisson, M. 2009. Käsitöö ja kodunduse mõisted. 7.–9. klassile. Eesti-vene-inglise sõnastik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Peedisson, M., Rihvk, E., Soobik, M. 2005. Käsitöö, kodunduse, töö- ja tehnoloogiaõpetuse mõisted 7.–9. klassile. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Saagpakk, P. F. 1992. Eesti-inglise sõnaraamat. (EIS). 2. tr. Tallinn, Koolibri.

Soome-eesti suursõnaraamat veebis. 2017. (SmES). <http://www.eki.ee/dict/soome/>. (13.05.21).

Sõnaveeb. EKI Ühendsõnastik. 2020. <https://sonaveeb.ee/>. (14.05.21).

Vestring, S. H. *s. a.* Lexicon esthonicum germanicum. Eesti-saksa sõnaraamat. Toim. Kaldjärv, E. <http://haldjas.folklore.ee/~kriku/VESTRING/index.htm>. (12.04.21).

Võõrsõnade leksikon. 2015. (VSL) <http://www.eki.ee/dict/vsl/>. (13.05.19).

SUMMARY

The objective of Marja-Leena Jaanus' master's thesis "The Special Language in the Craft Course Books of the Schools for General Education: Arrangement of the Specialized Vocabulary of Crocheting" („Oskuskeel üldhariduskoolide käsitööõpikutes: heegeldamise oskussõnavara korrastamine") (2021) is to identify the specialized vocabulary of crocheting currently used in the craft course books of the schools for general education; how that reflects in the national curriculum for basic schools as well as in the decisions of the Committee for Specialized Terms in Craft Research; and to give recommendations for arranging the specialized vocabulary as well as using it more efficiently in teaching.

Previously, I have written my bachelor's thesis („The Arrangement and Further Development of the Specialized Vocabulary of Tablet Weaving“) (2016) and master's thesis („The Arrangement and Further Development of the Specialized Vocabulary of Crafts Based on the Examples from the Work of the Committee for Specialized Terms in Craft Research“) (2019) about Estonian specialized craft language.

Using specialized language in teaching contributes to saving time, improving the learning process and expressing more accurately. This also applies to teaching a skill, such as a craft. Craft course book is one of the most important study aids that uses specialized craft language. When reading craft course books and the corresponding subject field of the national curriculum for basic schools (põhikooli riiklik õppekava, appendix 7), the inconsistent use of specialized vocabulary of crafts as a specialized language is noticeable and in some cases, there are contradictions with craft research theory. As a result of craft research being a young discipline, the development of specialized language is still in an early stage. Specialized vocabulary of crafts has been systematically arranged since 2016 when the Committee for Specialized Terms in Craft Research was created in the Estonian Native Crafts Department of University of Tartu Viljandi Culture Academy. It is necessary to research, what kind of specialized vocabulary of crafts is currently being used in the craft course books for basic schools and how befitting it is

with craft research theory and the decisions of the Committee for Specialized Terms in Craft Research; as well as how arranging the specialized vocabulary of crafts could support teaching a skill in schools for general education.

The field of craft is extensive, which is why the topic of this master's thesis is the vocabulary of only one craft technique – crocheting – used in the craft course books of basic schools. Crocheting is part of the national curriculum for basic schools and the tradition of teaching this craft technique in Estonian schools has been long and consistent. Accordingly, the sample consists of the basic school course books containing crocheting vocabulary which were published between 1976–2015.

Research questions: 1) What kind of specialized vocabulary of crocheting is currently being used in the general education craft course books for basic schools? 2) How does the specialized vocabulary of crocheting used in basic school craft course books reflect in the national curriculum and in the decisions of the Committee for Specialized Terms in Craft Research? 3) How to arrange currently used specialized vocabulary and use it more efficiently in teaching?

The master's thesis consists of four chapters and three appendixes. The first chapter observes the relationship between written language and specialized language as a sublanguage, as well as the principles of terminology science, which is the basis of arrangement and development of specialized language. The second chapter focuses on requirements on craft course books and their structure, as well as the specialized vocabulary of crocheting used in the course books. The third chapter describes the methodology of vocabulary research and term work used in the thesis. The fourth chapter analyses the specialized language of craft (regarding crocheting and the corresponding terminology) used in course books and in the national curriculum, as well as comparing it to the decisions of the term committee. The last part of the thesis offers suggestions for using the specialized vocabulary of crocheting.

Appendix 1 is an aggregation of the specialized vocabulary of crocheting used in the craft course books of basic schools and in the national curriculum. Appendix 2 consists of the alphabetical index of the term cards. Appendix 3 contains the term cards of crocheting.

The craft course books of basic schools have all been compiled in accordance with the legislation in force and are corresponding to the national curriculum. The circumstance of the terminology of specialized language, including the specialized language of crocheting, in the

course books is generally good. Discrepancies that depend on the authors as well as the traditions and language standards at the time of publishing, can be observed.

There have been four meetings of the Committee for Specialized Terms in Craft Research where the specialized vocabulary of crocheting was discussed, on the following dates: October 13, 2020; November 16, 2020; December 7, 2020 and March 29, 2021. At the meetings, 148 term variants in Estonian were discussed. The committee approved 123 terms and rejected 25 term variants.

When comparing the specialized language used in craft course books with the decisions of the Committee for Specialized Terms in Craft Research, I wrote down nine suggestions for improving the specialized language: 1) a competent teacher and a course book containing good specialized language make teaching more efficient through the use of specialized language; 2) using the term variants is generally up to the author, however, it is recommended to use the preferred terms; 3) it is recommended to phrase a term in accordance with the new field, before transferring a term with a similar meaning from one field to another; 4) if a term already exists, a very good reason is needed to introduce a new one instead; 5) the words in general language used within the same text should be kept distinguishable from one another; 6) diagrams, drawings, symbols and abbreviations specific to a speciality are all a part of specialized language and need arranging; 7) when writing figures and numbers, current language standard should be followed, however, writing with a number should be preferred in work instructions; 8) it is recommended to use abbreviations specific to the speciality in work instructions; 9) language logic and the standards of written language should be taken into account.

LISA 1. Heegeldamise sõnavara põhikooli käsitööõpikutes ja riiklikus õppekavas

Õpikutekstis kasutatud keelendi (sh termini) järel esimestes sulgudes on selle mõiste väljendamiseks kasutatud lühike variant (nt termini lühikuju), olemasolul sünonüüm (sh termini vaste) ja vajadusel selgitus või täpsustus. Teistes sulgudes on lühendina viide, millisest allikast keelend pärineb.

Samuti on loetelus otseselt heegeldamise mõisteid puudutavate keelendite kõrval ka üldisema sisuga käsitöökeele sõnavara, mis on vajalik tervikteksti loomisel ja kasutatud heegeldamist käsitlevates oskustekstides.

Kaldkirjas on käsitööteaduse terminite komisjonis vastu võetud terminid ning tärniga (*) tähistatud tagasilükatud terminikuju või mittesoovitav keelend.

ALLIKAD JA NENDE LÜHENDID

- Aljasmets, E. 1976. Heegeldamine ja silmuskudumine. Tööõpetus III–VI klassile. Tallinn: Valgus. (**EAa**).
- Aljasmets, E. 1992. Heegeldamine ja silmuskudumine. Tööõpetus IV–VII klassile. 6. tr. Tallinn: Koolibri. (**EAb**).
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1994. Käsitöö 5. klassile. Tallinn: Valgus. (**5**).
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1994. Käsitöö. Õpik 6. klassile. Tallinn: Valgus. (**6**).
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1996. Käsitöö. Õpik 7. klassile. Tallinn: Valgus. (**7**).
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1996. Käsitöö. Õpik 8. klassile. Tallinn: Valgus. (**8**).
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1997. Käsitöö. Õpik 9. klassile. Tallinn: Valgus. (**9**).
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1997. Käsitöö. Õpik 5.–6. klassile. Tallinn: Valgus. (**56**).
- Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1997. Käsitöö. Õpik 7.–8. klassile. Tallinn: Valgus. (**78**).
- Pink, A. 2004. Heegeldamine. IV-IX klass. Saara Kirjastus. (**APa**).
- Pink, A. 2015. Heegeldamine. IV-IX klass. Täiendatud trükk. Saara Kirjastus. (**APb**).
- Põhikooli riiklik õppekava. Lisa 7. 2011. RT I, 29.08.2014, 18. (**RÕK**).

A

- A-kujuline sambarühm* (APa, APb)
aas (EAa, EAb, APa, APb)
aas (äärepitsi element) (EAa, EAb)
aasaks venitatud silmus (EAa, EAb)
aassilmus (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
aassilmuste rida (EAa, EAb, 5, 6, 56)
aassilmustega edasi liikuma (APa, APb)
aassilmustega heegeldatud pind (APa, APb)
abilõng (e. lisaõng) (EAa, EAb)

abilõngaga heegeldamine (EAa, EAb)
Afgani ruut (e. nn vanaema motiiv) (APa, APb)
ahel (e. *heegelahel*) (EAa, EAb)
ahelat ringiks sulgema (EAa, EAb, APa, APb)
ahelsilmus (e. õhksilmus e. kettsilmus) (EAb)
ahelsilmus (e. õhksilmus) (EAa)
ahelsilmus (5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
ahelsilmust heegeldama (5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
ahelsilmust moodustama (5, 6, 56, 7, 8, 78)
ahelsilmuste rida (e. heegelahel, e. heegelkett, e. kett) (APa, APb)
ahelsilmuste ringi sulgema (5, 6, 56)
ahelsilmustest kett (APa, APb)
algsilmus (5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
algsilmus (e. kinnine aas) (EAa, EAb)
algsilmust moodustama (EAa, EAb, 5, 6, 56)
alguslõng (EAa, EAb)
algusrida (5, 56)
algusring (6, 56)
amigurumi (APb)
amigurumi heegeldus (APb)
amigurumi kujuke (APb)
auguline muster (APa, APb)
auguläbistaja (EAa, EAb)
aurutama (5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)

B

Brügge pits (APa, APb)

D

diagonaalnurk (8, 78)
diagonaalselt heegeldama (EAa, EAb)
diagonaalsete triipudega pits (APa, APb)
diagonaalsuunaline heegeldamine (8, 78, 9)
diagonaalsuunaline pits (8, 78, 9)
diagonaalsuunalise pitsi heegeldamine (9)

E

edasierida ('edasi-tagasiheegeldamisel töö paremalt poolt heegeldatav rida') (EAa, EAb, APa, APb)
edasierida (e. silmusrida; tuniisitehnika) (EAa, EAb)
edasi-tagasi pistetega lõngaotsa kinnitama (APa, APb)
edasi-tagasi read (9)
edasi-tagasi ridadena heegeldama (5, 6, 56, 7, 8, 78, 9)
edasi-tagasi ridadena heegeldamine (5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, RÕK)
edasi-tagasi ridades heegeldama (EAa, EAb)
edasi-tagasiridadena heegeldamine (EAa, EAb)
Eesti rahvuslik heegelpits (9)
Eesti rahvuslik pits (9)
eraldi heegeldatud pits (8, 78)

eraldi *ridadena heegeldama* (EAa, EAb)
erikujuline fileeheegeldus (APa, APb)
erikujuline motiiv (APa, APb)
eset heegeldama (8, 78, 9)
esimene silmusepool (APa, APb)

F

fileeheegeldus (8, 78, 9, APa, APb)
fileepits (mitte heegeldatud pitsiliigina vaid fileetehnikas tehtud pitsina) (EAa, EAb, 9, APa, APb)
*fileepits (käsitöötchnika nimetusena) (APa, APb)
fileepitsiga sarnanev kiri (EAa, EAb)
*fileepitsitehnika (keelendi väliskuju ebaselge: kas fileepitsitehnika või fileetchnika?): „...erinevaid käsitöötchnikaid, nagu filee-, niplis-, nõelapitsitehnika“ (9, lk 5)
fileetchnika (käsitöötchnika nimetus; mitte heegeldamine) (8, 78)
fliseliiniribad (APa, APb)

G

geomeetriline muster (9)
gipüürpits (e. iiri pits) (EAa, EAb)
gipüürpitsi heegeldamine (e. iiri pitsi heegeldamine) (EAa, EAb)

H

hargil tehtud riba (e. riba, e. hargiriba) (APa, APb)
hargipits (EAa, EAb, 9, APa, APb)
hargipitsi aasad (EAa, EAb)
hargipitsi heegeldamine (EAa, EAb, APa, APb)
hargipitsitehnika (EAa, EAb)
hargiriba (e. hargil tehtud riba, e. riba) (APa, APb)
hargnema ('üles hargnema') (5, 56)
harutama (8, 78)
heegelahel (5, 6, 56, 7, 8, 78, 9)
heegelahel (e. *ahel*) (EAa, EAb)
heegelahel (e. aassilmuste rida, e. kett, e. heegelkett) (APa, APb)
heegelahelat ringiks sulgema (6, 56)
heegeldades kaunistama (7, 8, 78, 9)
heegeldades ääristama (7, 78)
heegeldaja (APa, APb)
heegeldama (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb, RÕK)
heegeldamine (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb, RÕK)
heegeldamise ajalugu (EAa, EAb, 9, APa, APb)
heegeldamise etapp (9)
heegeldamise muster (APa, APb)
heegeldamise oskus (9)
heegeldamise põhivõte (APa, APb)
heegeldamise suund (6, 56, 7, 8, 78, 9)
heegeldamise tehnika (APb)
heegeldamise tööjuhend (APa, APb)
heegeldamise töövahend (6, 56)

heegeldamise töövõte (9)
heegeldamise võte (APa, APb)
 heegeldamisosa („Enne uude heegeldamisossa süvenemist tuleks meenutada varem õpitut.“ 7, lk 5)
 heegeldamist keskelt alustama (APa, APb)
 heegeldamist nurgast alustama (APa, APb)
 heegeldamisviis (EAa, EAb)
 heegeldatud asi (APa, APb)
heegeldatud ese (9)
 heegeldatud graffiti (APb)
 heegeldatud motiiv (EAa, EAb)
heegeldatud pits (APa, APb)
 heegeldatud (kinda) randmeosa (APa, APb)
 heegeldatud riba (APa, APb)
 heegeldatud tükk (APa, APb)
 heegeldatud tükki ühendamine (APa, APb)
heegeldis (EAa, EAb, APa, APb)
heegeldus (EAa, EAb, APa, APb)
 heegelduse ääred (EAa, EAb)
 heegeldusega ühendus töö pealmiselt poolelt (APa, APb)
 heegeldusega ühendus töö tagumiselt poolelt (APa, APb)
 heegelduskool (APa, APb)
 heegeldusrant (APa, APb)
 heegeldusrida (APa, APb)
 heegeldustöö (APa, APb)
 heegeldustööd viimistlema (APa, APb)
heegelhargi haru (e. *haru*) (EAa, EAb, APa, APb)
heegelhark (e. *hark*) (EAa, EAb, APa, APb)
heegelhark (9)
heegelkett (e. kett, e. aassilmuste rida, e. *heegelahel*) (APa, APb)
 heegelketitöö (APa, APb)
heegelkiri (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb, RÕK)
 *heegelkude (EAa, EAb)
 heegellõng (‘heegeldamiseks sobiv lõng’) (EAa, EAb, 5, 56, 7, 78)
 heegellõng (‘mitte lisa- ega abilõng, vaid see, millega heegeldatakse’) (EAa, EAb)
 heegelmaterjal (7, 8, 78)
heegelmotiiv (6, 56, 9, APa, APb)
 heegelmotiivide siksakiline ühendamine (6, 56)
heegelmuster (APa, APb)
 heegelniit (‘heegeldamiseks sobiv niit’) (EAa, EAb, 7, 78, APa, APb)
heegelnõel (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
heegelnõela jämedus (EAa, EAb, 5, 56)
heegelnõela konks (e. konks) (EAa, EAb, 5, 56, APa, APb)
 heegelnõela konksu tipp (e. konksu tipp) (EAa, EAb)
 heegelnõela konksukülg (EAa, EAb)
 heegelnõela käepide (e. käepide) (EAa, EAb)
 heegelnõela läbi pistma (7)
 heegelnõela number (EAa, EAb, APa, APb)
 heegelnõela peale heegeldama (APa)

heegelnõela silmusesse panema (APa, APb)
 heegelnõela silmusesse pistma (APa, APb)
 heegelnõela silmusest läbi pistma (EAa, EAb, APa, APb)
 heegelnõela silmusest läbi suunama (5, 6, 56)
 heegelnõela silmusest läbi torkama (EAa, EAb)
 heegelnõela suunama (5, 6, 56, 7, 78, APa, APb)
 heegelnõela varre lapik osa (e. lapik osa) (5, 56, APa, APb)
 heegelnõela varrepikendus (e. varrepikendus) (5, 56)
heegelnõela vars (e. vars) (EAa, EAb, 5, 56, APa, APb)
heegelnõela õnarus (e. õnarus) (EAa, EAb, 5, 56)
 heegelnõelaga lõnga haarama (EAa, EAb, APa, APb)
 heegelnõelale heegeldama (APb)
 (nt lõnga v. keerdu) heegelnõelale võtma (5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
 heegelnõelale (e. nõelale) silmust korjama (EAa, EAb)
 heegelnõelale (e. nõelale) (silmust v. keerdu) võtma (EAa, EAb)
 heegelnöör (EAa, EAb)
 heegelpael ('heegeldatud pael') (EAa, EAb)
heegelpind (e. *pind*) (EAa, EAb, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
 heegelpinda (e. pinda) suurendama (8, 78, 9)
 heegelpinda (e. pinda) vähendama (8, 78, 9)
 heegelpinna moodustamine (8, 78)
 heegelpinna muster (8, 78)
 heegelpinna (e. pinna) suurendamine rea alguses (8, 78, 9)
 heegelpinna (e. pinna) suurendamine rea lõpus (8, 78, 9)
 heegelpinna (e. pinna) vähendamine rea alguses (8, 78, 9)
 heegelpinna (e. pinna) vähendamine rea lõpus (8, 78, 9)
 heegelpinna tihedus (EAa, EAb)
heegelpits (EAa, EAb, 9, APa, APb)
 heegelpitse rühmitama (9)
 heegelpitsi muster (9)
 heegelpitsi näidisskeem (9)
 heegelpitsi (nt esimene v. teine) rühm (9)
 heegelpitsi värvide skeem (9)
 heegelpitsiga rõivast kaunistama (9)
 heegelriba (hargipitsi puhul) (EAa, EAb)
heegelrida (EAa, EAb, 7, 78, APa, APb)
 heegelrea (e. rea) kõrgus (EAa, EAb)
 heegelsilmus (e. silmus) (EAa, EAb)
heegelskeem (APa, APb)
heegeltehnika (EAa, EAb, APa, APb, RÕK)
 heegeltöö (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9)
 heegeltöö kavand (5, 56)
 heegeltöö viimistlemine (5, 6, 56, 7, 8, 78, RÕK)
 heegeltööd viimistlema (5, 6, 56, 7, 8, 78)
 hegelvõte (e. võte) (EAa, EAb)
 hegeläär (EAa, EAb)
hegelääris (EAa, EAb, 5, 56, 7, 8, 78)
 hegeläärist valmistama (7, 78)

heegelääristamine (EAa, EAb)
(heegeldatud eseme) hooldamine (9)
hooldusmärk (APa, APb)

I

iiri pits (e. gipüürpits) (EAa, EAb)
Iiri pits (APa, APb)
Iiri pitsi heegeldama (APa, APb)
iiri pitsi heegeldama (EAa, EAb)
iiri pitsi heegeldamine (e. gipüürpitsi heegeldamine) (EAa, EAb)
iiri pitsi motiiv (EAa, EAb)
iiri pitsi tehnika (EAa, EAb)
Iiri roos (APa, APb)
iiris (APa, APb)
iirisniit (6, 56)

J

juurde kasvatama (6, 56)
juurdekasvatatud silmus (EAa, EAb)
jätkuva ringina heegeldama (7, 78)

K

kaar (äärepitsi element) (EAa, EAb, 7, 78, 9, APa, APb)
kaareke (6, 56, 7, 8, 78)
kaartega kiri (7, 78)
kahandama (e. silmuseid kahandama) (EAa, EAb)
kahandus (APa, APb)
kahe sambaga A-kujuline sambarühm (APa, APb)
kahe sambaga V-kujuline sambarühm (APa, APb)
kahekaupa (silmuseid) kokku heegeldama (EAa, EAb)
kahekaupa (silmuseid) maha heegeldama (8, 78)
kahekordne heegelahel (EAa, EAb)
kahekordne sammas (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
kahekordne sammastada (EAa, EAb)
kahekordsete sammaste rida (5, 56)
kahekordsete sammastega pind (APa, APb)
kaherealine ääris (7, 8, 78)
kahevärviline (heegel)kett (APa, APb)
kahevärviline kinnissilmuste rida (7, 78)
kahevärvilise reana heegeldama (7, 78)
kaks või enam silmust heegeldatakse kokku üheks silmuseks (EAa, EAb)
kasvatama (e. *silmuseid kasvatama*) (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
kasvatamine (e. *silmuste kasvatamine*) (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
kasvatamiskoht (EAa, EAb, APa, APb)
kavand (5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
kavandama, kavandamine (5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
keerd (e. *lõngakeerd*) (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
kellaosuti liikumise suunas (5, 56)

kellaosuti liikumisele vastupidises suunas (APa, APb)
 kerast (e. lõngakerast) hargnema (EAa, EAb)
 kerast (e. lõngakerast) tulev lõng (5, 6, 56, APa, APb)
 kett (e. heegelkett, e. aassilmuste rida, e. heegelahel) (APa, APb)
 keti heegeldamine läbi kanga (APa, APb)
 (nt ringselt) kinni heegeldama (5, 56)
 kinnine aas (e. algsilmus) (EAa, EAb)
kinnissilmus (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
 kinnissilmuste rida (EAa, EAb)
 kinnissilmuste ring (6, 56)
 kinnissilmuste rühm (7, 78)
 kinnissilmustega edasi liikuma (APa, APb)
 kinnissilmustepind (5)
 kinnissilmusterida (5, 6, 56)
 (nt silmust v. ahelat) kinnitama (6, 56, APa, APb)
 kiri ('muster') (EAa, EAb)
kirjakord (7, 8, 78)
 kirjakorra laius (7, 78)
 kirjalõng (EAa, EAb)
 kitsas sakiline pits (8, 78)
 kitsast paela heegeldama (9)
 kiud (9, APa, APb)
 kodulõng (9)
 kodutekstiil (9)
 koesuund (8, 78)
 kokku heegeldama ('detaile heegeldades ühendama') (EAa, EAb, APa, APb)
 (kinda v. soki otsa) kokku heegeldama ('kinda v. soki otsakahandust tegema') (EAa, EAb)
 kokkuheegeldus (EAa, EAb)
 kokkutõmmatava ringiga alustama (APb)
 kolme sambaga A-kujuline sambarühm (APa, APb)
 kolme sambaga V-kujuline sambarühm (APa, APb)
kolmekordne samm (5, 56, 8, 78, APa, APb)
 *kude ('heegeldus') (EAa, EAb)
käsitöö (5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
käsitööese (9)
 käsitööharrastus (APb)
 käsitöökunst (9)
 käsitööliik (EAa, EAb, 5, APa, APb)
 käsitööoskus (APa, APb)
käsitöötegija (9, APb)
käsitöötehnika (8, 78, 9, APa, APb)
 käsitöövõte (APa, APb)
 küljeaas (EAa, EAb, APa, APb)
 küljeaasade ühendamine (nt sammastega) (APa, APb)
 küljesamm (8, 78)

L

lahtnarmas (EAa, EAb)
lai põiksuunaline pael (9)
lihtheegeldamine (EAa, EAb)
lihtheegelpits (EAa, EAb)
lihttehnika (EAa, EAb)
lisalõng (EAa, EAb)
looklev heegeldatud pael (APa, APb)
lõige ('rõivaosa laotus') (APa, APb)
lõike järgi heegeldama (APa, APb)
lõimesuund (8, 78)
lõng (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
lõnga (nt heegelnõelaga v. heegelnõelale) haarama (EAa, EAb, APa, APb)
lõnga heegelnõelale tõstma (APa, APb)
lõnga heegelnõelale (e. nõelale) võtma (EAa, EAb)
lõnga heegelnõelale võtma (5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
lõnga hooldamine (APa, APb)
lõnga jämedus (5, 56, APa, APb)
lõnga katkestama (EAa, EAb, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
lõnga kinnitama (EAa, EAb, 6, 56, APa, APb)
lõnga (heegelnõela) konksu taha haarama (APa, APb)
lõnga läbi (nt silmuse v. keeru) tõmbama (EAa, EAb, 5, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
lõnga läbi lõikama (5, 56)
lõnga läbi silmuse tooma (APa, APb)
lõnga (st kanga koe- või lõimelõnga) mööda sirgeks lõikama (APa, APb)
lõnga silmusena välja tõmbama (EAa, EAb)
lõnga (nt silmusest) läbi tõmbama (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
lõnga ümber nõela (e. heegelnõela) võtma (EAa, EAb)
lõngu vahetades heegeldama (APa, APb)
lõngakeerd (e. *keerd*) (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
lõngakera (e. kera) (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
lõngakerasse minev lõng (5, 56)
lõngakerast (e. kerast) hargnema (EAa, EAb)
lõngakerast jooksev lõng (EAa, EAb)
lõngakerast (e. kerast) tulev lõng (6, 56, APa, APb)
lõngakott (APa, APb)
lõngaots (5, 6, 56, APa, APb)
lõngaotsa töö sisse peitma (5, 6, 56, APa, APb)
lõngaproov (5, 6, 56)
lõngavöö ('lõngavihi etikett', pabeririba toki ümber) (5, 56, APa, APb)
lõpurida ('tagasirida tuniisheegeldamises') (EAa, EAb)
lõpurida ('heegeldist lõpetav rida') (EAa, EAb)

M

maha heegeldama (EAa, EAb)
makramee (e. sõlmpits) (APa, APb)
mitmekordne lillemotiiv (APa, APb)
mitmesuunaline heegeldamine (8, 78, 9)

mitmesuunaline muster (APa, APb)
 mitmesuunaline pits (8, 78, APa, APb)
 mitmevärviline heegelpits (9)
 mitmevärviline muster (APa, APb)
 motiive ühendama (EAa, EAb, 6, 56, APa, APb)
 motiive ühendav võrk (APa, APb)
 motiivi heegeldamine (EAa, EAb, 6, 56, 7, 78, APa, APb)
 motiivi *muustriskeem* (APb)
 motiivide heegeldamine (RÕK)
 motiivide kokku heegeldamine kinnissilmustega (APa, APb)
 motiivide ühendamine (EAa, EAb, 6, 56, APa, APb, RÕK)
 motiivide ühendamine aassilmustega (6, 56)
 motiivide ühendamine heegelahela abil (6, 56)
 motiivide ühendamine heegelketiga (APa, APb)
 motiivide ühendamine kinnissilmustega töö pahemalt poolelt (6, 56)
 motiivide ühendamine kinnissilmustega töö paremalt poolelt (6, 56)
 motiivide ühendamine silmatorkavate pistetega (APa, APb)
 motiivide ühendamine viimasel heegeldusreal (APa, APb)
 motiivide ühendamine viimasel ringil teise, valmis motiivi külge (6, 56)
 motiivide ühendamine õmmeldes (APa, APb)
 motiivide ühenduskoht (APa, APb)
 motiivi(de)ga kaunistama (6, 56, APa, APb)
 motiividest ese (6, 56)
 motiivile siksakki ümber heegeldama (APa, APb)
 motiivimuster (APa, APb)
 motiivitöö (APa, APb)
 muhu oranž (9)
 muhu roosa (9)
 muster (8, 78, APa, APb, RÕK)
 mustri järgi heegeldama (APa, APb)
 mustrilisena heegeldama (APa, APb)
 mustriline heegeldus (APa, APb)
mustrikord (APa, APb)
 mustrit kirja panema (APa, APb)
 mustrit koostama (8, 78)

N

narmaid heegeldama (EAa, EAb)
 narmaliist (EAa, EAb)
narmas (EAa, EAb, APa, APb)
 *narmaskude (heegelduse kohta) (EAa, EAb)
 narmaotsi aasast läbi tõmbama (APa, APb)
 narmasrida (EAa, EAb)
 narmast pikaks venitama (EAa, EAb)
narmaste heegeldamine (nt riidesse v. heegelpinda) (EAa, EAb)
 natuke triibuline pind (APa, APb)
 niit (9, APa, APb)
niplispits (EAa, EAb, 9, APa, APb)

nipispitsitehnika (9)
nupu heegeldamine (EAa, EAb, 5, 6, 56, APa, APb)
nupp (EAa, EAb, 5, 6, 56, APa, APb)
nuppu heegeldama (EAa, EAb, 5, 6, 56, APa, APb)
nuppu moodustama (EAa, EAb, 5, 56)
nupu kõrgus (EAa, EAb)
nupuline heegelpind (9)
nupusilmused (APa, APb)
nurga heegeldamine, (EAa, Eab, 7, 78, APa, APb)
nurgakiri (7, 78)
nurga moodustamine (EAa, EAb)
nurgasilmus (APa, APb)
nurka heegeldama (EAa, Eab, 7, 78, APa, APb)
nõel ('õmblusnõel') (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
nõelapitsitehnika (9)
*nõeltehnikas pits (APa, APb)
näputöö (9)
nööpnõel (7, 8, 78, APa, APb)

P

paarikaupa (nt silmuseid v. sambaid) heegeldama (EAa, EAb)
paela mustriks ühendama (APa, APb)
(töö) pahem pool (5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
(nt töö v. heegeldise) pahem pool (EAa, EAb)
pahemalt poolt heegeldama (APa, APb)
palistus (EAa, EAb, 7, 78, APa, APb)
(töö) parem pool (5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
(nt töö v. heegeldise) parem pool (EAa, EAb)
paremalt poolt heegeldama (APa, APb)
paremalt vasakule heegeldama (APa, APb)
(silmust v. keerdu) pikaks venitama (5, 6, 56, APa, APb)
piki pitsi heegeldama (9)
pikiridadena heegeldama (APa, APb)
pikisuunaline pits (9)
pikisuunalise pitsi heegeldamine (9)
pikisuunas heegeldama (EAa, EAb)
pikoo ('väike sakike', 'sakk') (7, 8, 78, APa, APb)
pikuti heegeldama (EAa, EAb)
pikuti-ringselt heegeldama (EAa, EAb)
pikkupidi heegeldama (APa, APb)
pind (EAa, EAb 5, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
pinnanarmas (EAa, EAb)
pits (EAa, EAb 5, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
pitsi heegeldama (9)
pitsi riide külge kinnitama (APa, APb)
pitsi tegema (9)
pitsi valmistamine (APa, APb)
pitsi viimistlema (APa, APb)

pitsiga kaunistama (APa, APb)
 pitsikiri (EAa, EAb)
 pitsiline heegeldus (APa, APb)
 pitsiline heegeldustöö (APa, APb)
 pitsiline pind (9, APa, APb)
 pitsimuster (APa, APb)
 pitsikiri (APa, APb)
 *pitskoeline (heegelduse kohta) (EAa, EAb)
 poelõng (9)
 poevärv (9)
 poolik kirjakord (7, 78)
 poolkaar (7, 78)
 poolsamba heegeldamine (EAa, EAb)
 poolsamba moodustamine (5, 56)
poolsammas (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
 poolsammaste rida (5, 56)
 poolsammastega heegeldatud pind (APa, APb)
 pressima ('triikrauaga aurutama') (5, 56)
 proovilapp (5, 56)
 proovitöö (7, 78)
 proovitükk (APa, APb)
 põhilõng (EAa, EAb)
põhisilmus (EAa, EAb, 5, 6, 56, APa, APb, RÕK)
 põhisilmus(t)est tuletatud silmus (APa, APb)
 põiki heegeldama (EAa, EAb, APa, APb)
 põiki heegeldatud pits (APa, APb)
 põikisuunaline pael (9)
 põikisuunaline pits (9)
 põikisuunalise pitsi heegeldamine (9)
 põikisuunalist paela heegeldama (9)
 põikisuunas heegeldama (8, 78)
 põikisuunas heegeldama (e. ristisuunas heegeldama) (EAa, EAb)
 päripäeva (EAa, EAb, APa, APb)
 pärleid lõngale lükkama (APa, APb)

R

rahvakunst (9, RÕK)
 rahvuslik kiri (RÕK)
 rahvuslik muster (RÕK)
 rea (e. heegelrea) kõrgus (EAa, EAb)
rea kõrgus (5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
 rea kõrguseks heegeldama (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
 reljeefne heegelpind (9)
 riba (6, 56, APa, APb)
rida (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
rida ('ring') (EAa, EAb)
 ridade kaupa heegeldama (EAa, EAb)
 riidelõng (st kanga koe- v. lõimelõng) (7, 8, 78)

riideribadega motiive ühendama (APa, APb)
ring ('rida') (EAa, EAb, 6, 56, 7, 78)
ringheegeldamine (EAa, EAb, 5, 56, RÕK)
 ringi sulgema (5, 6, 56, 7, 78, APa, APb)
 ringiks suletud ahel (EAa, EAb)
 ringiks suletud ahela asemel võib kasutada lõngast moodustatud aasa, mille ümber heegeldatakse 8–12 silmust; tõmmatakse aas kõvasti kinni, lõngaotsad sõlmitakse töö pahemal poolel kokku (EAa, EAb)
ringselt heegeldama (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
 ringselt heegeldatud nelinurk (6, 56)
 ringselt spiraalina heegeldama (APb)
 riputi ('tripp, riputusaas') (EAa, EAb)
 riputusaas (5, 6, 56)
 ristisuunas heegeldama (e. põikisuunas heegeldama) (EAa, EAb)
 ristsamba kõrgus (EAa, EAb)
 ristsamba ülemine samm (EAa, EAb)
ristsamm (EAa, EAb, APa, APb)
 ristsammastega sambarühm (APa, APb)
 rombikujuliste pitsimotiividega read (APa, APb)
 rullniit (APa, APb)
 ruudu alus (8, 78)
 ruudu kahandamine rea alguses (APa, APb)
 ruudu kahandamine rea lõpus (APa, APb)
 ruudu kõrgus (e. ka võrgulise pinna rea kõrgus) (8, 78)
 ruudu laius (8, 78)
 ruutu moodustama (8, 78)
 rühmiti heegeldama (7, 78)
 rühmiti kokku heegeldama (EAa, EAb)

S

sakiline tugevdatud äär (7, 78)
 sakk (7, 8, 78)
 sakkidega kiri (7, 78)
 sakkidega äärepits (7, 8, 78)
 samba keerd (8, 78)
 samba kohale heegeldama (8, 78)
 samba kõrgus (EAa, EAb)
 sambapaar (EAa, EAb)
 sambarühm (6, 56, APa, APb)
samm (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
 sammasrida (EAa, EAb)
 sammast heegeldama (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 9, APa, APb)
 sammast moodustama (EAa, EAb, 5, 6, 56)
 sammaste grupikahandus (8, 78)
 sammaste grupikahanduse võte (8, 78)
 sammaste grupp (APa, APb)
 sammaste kombinatsioon (EAa, EAb)
 sammaste rida (5, 6, 56, 7, 8, 78, 9)
 sammastest nupp (APa, APb)

sammastest nuppudega pind (APa, APb)
serva üleheegeldamine (8, 78)
 servapits (APa, APb)
 sik-sakiline heegelahel (8, 78)
 sile pind (5, 56)
 silmus (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
 silmuse esimene pool (5)
 silmuse kohale heegeldama (5, 6, 56)
 silmuse kõrgus (EAa, EAb, APa, APb)
 silmuse liik (EAb)
 silmuse osa (APa, APb)
 silmuse pool (EAa, EAb, 5, 6, 56, APa, APb)
 silmuse seesmine pool (EAa, EAb, 6, 56)
 silmuse tagumine pool (5, APa, APb)
 silmuse tingmärk (e. tingmärk) (6, 56)
 silmuse välimine pool (EAa, EAb, 6, 56)
silmuseid kahandama (e. *kahandama*) (EAa, EAb, APa, APb)
silmuseid kasvatama (e. *kasvatama*) (EAa, EAb, APa, APb)
 silmuseid kokku tõmbama (EAa, EAb)
 silmuseid välja kasvatama (APa, APb)
 silmuseid ülevalt kokku heegeldama (APa, APb)
 silmusemärkija (APb)
 silmusepool (APa, APb)
 silmuskoe sarnane pind (9)
 (heegelnõela) silmusesse pistma (EAa, EAb, APa, APb)
 (heegelnõela) silmusesse suunama (5, 6, 56, 7, 8, 78, 9)
 (heegelnõela) silmusesse torkama (EAa, EAb)
 silmusest heegeldama (5, 6, 56)
 silmusest kasvatama (EAa, EAb)
 silmusest läbi tõmbama (EAa, EAb, APa, APb)
 silmusrida ('edasierida tuniistehnikas') (EAa, EAb)
 silmust heegeldama (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
 silmust läbi heegeldama (APa, APb)
 silmust kokku tõmbama (APa, APb)
 silmust moodustama (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9)
 silmust (nt tugevasti) kinni tõmbama (EAa, EAb)
 silmust vahele jätma (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
 silmust venitama (EAa, EAb, 7, 78)
 silmuste juurde kasvatamine rea alguses (APa, APb)
 silmuste juurde kasvatamine rea lõpus (APa, APb)
 silmuste tihedus (EAa, EAb)
silmuste kahandamine (EAa, EAb, APa, APb)
silmuste kasvatamine (EAa, EAb, APa, APb)
 silmuste vahekoht (EAa, EAb, APa, APb)
 silmuste vähendamine rea alguses (APa, APb)
 silmuste vähendamine rea lõpus (APa, APb)
 sirge heegelkiri (7, 78)
 sisalnöör (APa, APb)

skeem (APa, APb, RÕK)
skeemi järgi heegeldama (APa, APb)
skeemi ringselt lugema (APa, APb)
sooniline heegelpind (EAa, EAb)
sooniline pind (5, 56)
spiraalselt heegeldama (EAa, EAb, 5, 56, APa, APb)
spiraalselt (e. jätkuva ringina) heegeldama (7, 78)
*spiraalselt heegeldamine (5, 6, 56, APa, APb)
suletud ringidena heegeldama (5, 56)
suletud ringidena heegeldamine (5, 56)
suletud ringina heegeldama (APa, APb)
suletud ringina heegeldamine (APa, APb)
sõlmpits (e. makramee) (APa, APb)
sõrmelt lõnga haarama (EAa, EAb)
sämp, sämbuke (EAa, EAb)
süstikpits (APa, APb)

Š

šabloon (8, 78)

T

(nt õmblusvaru) tagasi käänama (EAa, EAb)
tagasipööratud serv (APa, APb)
tagasirida ('edasi-tagasi heegeldamisel töö pahemalt poolt heegeldatav rida')
tagasirida ('lõpurida' tuniistehnikas) (EAa, EAb, APa, APb)
taimevärv (9)
talurahva rõivastus (9)
tarbetekstiil (8, 78)
tavaline nupp (APa, APb)
tavaline pind (APa, APb)
tavaliste nuppudega pind (APa, APb)
tehniline tingmärk (e. tingmärk) (EAa, EAb)
tekstiilese (9)
tekstiilikiud (8, 78)
terasheegelnõel (EAa, EAb)
(nt amigurumi kujukest) tihedalt täis toppima (APb)
tingmärk (e. tehniline tingmärk) (EAa, EAb)
tingmärk (5, 56, APa, APb, RÕK)
tipp ('pikoo') (EAa, EAb)
(lõnga)tokk (APa, APb)
traadist heegeldus (APa, APb)
traageldama (EAa, EAb, 8, 78, APa, APb)
triibuline kiri (EAa, EAb)
triikima (7, 8, 78)
triikimislina (7, 8, 78)
triikimislaud (5, 56)
triikimisriie (5, 56)
triikrauaga töötlemine (APa, APb)

triikraud (5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
tuletatud silmus (5, 6, 56, APa, APb)
tuniis (APa, APb)
tuniisi heegeldamine (EAa, EAb, APb)
tuniisi heegeldama (APa, APb)
tuniisi heegelpind (EAa, EAb)
tuniisi pind (APa, APb)
tuniisi tehnika (EAa, EAb)
tuniisiheegelnõel (9, APa, APb)
tuniisitehnika (APa, APb)
tuniisitehnikas heegeldamine (APa)
tähis (APa, APb)
tähniline kiri (EAa, EAb)
täidetud ruut (8, 78, 9)
täis ruudu kasvatamine rea alguses (APa, APb)
täis ruudu kasvatamine rea lõpus (APa, APb)
täis ruut (APa, APb)
tärgeldama (6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
töö pahem pool (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
töö parem pool (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
töö pool (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
tööasend (5, 56)
tööd ringi pöörama (e. keerama) (EAa, EAb)
tööd ringi keerama (APa, APb)
tööd ümber pöörama (5, 6, 56, 7, 8, 78)
tööjuhend (APa, APb)
tööjuhendi järgi heegeldama (APa, APb)
töökäik (9)
tööproov (EAa, EAb, 8, 78, APa, APb)
töövahend (APa, APb)
töövõte (7, 8, 78, 9)
tühi ruut (8, 78, 9, APa, APb)
tühja ruudu kasvatamine rea alguses (APa, APb)
tühja ruudu kasvatamine rea lõpus (APa, APb)

U

(heegelnõela õnarusse) uppuma („Sobiv lõng ei upu heegelnõela õnarusse ega aja ka üle.“ 5, 56, lk 6)

V

V-kujuline sambarühm (APa, APb)
vaba lõng (APa, APb)
vabaheegeldus (APb)
vabaheegeldatud (nt padi) (APb)
vabakujuliselt heegeldama (APa, APb)
vahepits (EAa, EAb, 7, 8, 78, 9, APa, APb)
(nn) vanaema motiiv (e. Afgani ruut) (APa, APb)
(nn.) vanaemamotiiv (6, 56)
vanaemaruut (APb)

vanuma (8, 78)
(heegelnõela) varrepikendus (5, 56)
vastu kellaosuti liikumise suunda (5, 56)
vastupäeva (EAa, EAb)
venitatult kuivatama (APa, APb)
venitama (7, 8, 78, 9, APa, APb)
viimase töövõteni viimistlema (8, 78)
viimistlema (5, 6, 56, 7, 8, 78, APa, APb)
voldiline pind (APa, APb)
(nt heegeldustööd) vormima (APa, APb)
võrguline heegeldamine (8, 78)
võrguline heegelpind (e. võrguline pind) (8, 78)
võrguline heegelpits (9)
võrguline pind (8, 78, APa, APb)
võrgulise heegelpinna muster (8, 78)
võrgulise pinna heegelkiri (8, 78)
võrguliste heegelpindade „võrgustik“ (8, 78)
võrguruudu kõrgus (8, 78)
võrguruut (8, 78)
võte (e. *heegelvõte*) (EAa)
võte (EAb, 9)
(nt silmusest v. silmuste vahelt) välja heegeldama (EAa, EAb)
värvide vahetamine (APa, APb)
värvikindlus (7, 8, 78, 9)
värviliste pindade heegeldamine (APa, APb)
värviliste pindadena heegeldama (9)

Õ

*õhksilmus (e. ahelsilmus e. kettsilmus) (EAa)
õmblema (8, 78, APa, APb)
õmblusvaru tagasi käänama (EAa, EAb)
õmmeldes ühendama (APb)
õrnalt pesema (7, 8, 78)

Ä

ära harutama (APa, APb)
ääreaas (EAa, EAb)
äärenarmas (EAa, EAb)
äärepits (EAa, 7, 8, 78, 9)
ääresakk (EAa, EAb)
ääresammas (EAa, EAb)
ääresilmus (EAa, EAb)
ääresämp (EAa, EAb)
ääristama (EAa, EAb)
ääristus (9)
ääristust heegeldama (9)

Ö

öös ('metallist auk') (APa, APb)

Ü

ühe samba heegeldamisel viiakse lõng ümber eelmise rea samba eestpoolt, järgmise samba heegeldamisel tagantpoolt (EAa, EAb)

ühekordne lahtnarmas (EAa, EAb)

ühekordne samm (EAa, EAb, 5, 6, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)

ühekordne samm, mis moodustub siis, kui lõng viiakse mitte eelmise rea silmuse vahelt, vaid ühe silmuse ümbert (EAa, EAb)

ühekordse samba heegeldamine (EAa, EAb, 5, 56, 7, 8, 78, 9, APa, APb)

ühekordse samba moodustamine (5, 56)

ühekordsete sammaste rida (5, 56)

ühekordsete sammastega heegeldatud pind (APa, APb)

ühendusahel (EAa, EAb)

üherealine ahelsilmustest ja sammastest ääristus (9)

ühest ja samast silmusest heegeldatakse välja kaks või enam silmust (EAa, EAb)

ühevärviline heegelpits (9)

ühevärviliselt heegeldama (APa, APb)

üle abilõnga heegeldama (EAa, EAb, APa, APb)

(heegelnõela õnarusest) üle ajama („Sobiv lõng ei upu heegelnõela õnarusse ega aja ka üle.“ 5, 56, lk 6)

üle heegeldama (EAa, EAb, 8, 78)

üle lõnga heegeldama (APa, APb)

üleheegeldamine (EAa, EAb, 8, 78)

üleheegeldatud serv (APa, APb)

üles harutama (e. harutama) (APa, APb)

ümarnöör (EAa, EAb)

ümber abilõnga heegeldama (EAa, EAb)

ümber lõnga heegeldama (7, 78)

LISA 2. Mõistekaartide tähestikuline loend

A

A-kujuline sambarühm (nr 72)
aassilmus (nr 62)
aassilmuseline heegeldamine (nr 46)
ahel (nr 60)
ahelsilmus (nr 59)
algsilmus (nr 58)
amigurumi (nr 51)
amigurumi stiil (nr 50)
amigurumi stiilis heegeldama (nr 50)
amigurumi stiilis heegeldamine (nr 50)

B

bullion (nr 70)
Brügge pits (nr 49)
Brügge pitsi heegeldama (nr 49)
Brügge pitsi heegeldamine (nr 49)

D

diagonaalsuunaline heegeldamine (nr 30)

E

edasi-tagasi heegeldama (nr 25)
edasi-tagasi heegeldamine (nr 25)
edasi-tagasiridadena heegeldamine (nr 25)

F

fileeheegeldamine (nr 34)
fileeheegeldus (nr 34)
fileeheegelpits (nr 35)

H

hargil heegeldama (nr 42)
hargil heegeldamine (nr 42)
hargipits (nr 43)
heegel- (nr 3)

heegelahel (nr 60)
heegelkett (nr 60)
heegeldaja (nr 1)
heegeldama (nr 1)
heegeldamine (nr 2)
heegeldamise meetod (nr 10)
heegeldamise muustriskeem (nr 18)
heegeldamise põhisilmus (nr 57)
heegeldamise tehnika (nr 9)
heegeldamise võte (nr 11)
heegeldis (nr 4)
heegeldus (nr 12)
heegelhark (nr 54)
heegelkiri (nr 14)
heegelkude (nr 12)
heegelmotiiv (nr 37)
heegelniit (nr 55)
heegelnupp (nr 74)
heegelnõel (nr 52)
heegelpind (nr 13)
heegelpits (nr 5)
heegelrea kõrgus (nr 76)
heegelrida (nr 24)
heegelring (nr 23)
heegeltehnika (nr 9)
heegelläaris (nr 40)

I

Iiri pits (nr 48)
Iiri pitsi heegeldama (nr 48)
Iiri pitsi heegeldamine (nr 48)

K

kahekordne sammas (nr 67)
keerdsammas (nr 70)
keerd (nr 56)

keerdudest sammas (nr 70)
kettsammas (nr 71)
kinnissilmus (nr 61)
kinnissilmuseline heegeldamine (nr 47)
kinnissilmuseliselt heegeldama (nr 47)
kiri (nr 14)
kirjakord (nr 17)
kolme-, nelja- jne kordne sammas (nr 67)

L

libiseva aasaga alustamine (nr 77)
lõngakeerd (nr 56)

M

maagiline ring (nr 77)
meetod (nr 10)
mitmesuunaline heegeldamine (nr 27)
mitmesuunaliselt heegeldama (nr 27)
motiivheegeldamine (nr 36)
motiivheegeldus (nr 36)
mustrikord (nr 17)
muustriskeem (nr 18)

N

narmaid heegeldama (nr 45)
narmaste heegeldamine (nr 45)
nimetu sammas (nr 66)
nupp (nr 74)

O

otsapits (nr 8)

P

pikisuunaline heegeldamine (nr 28)
pikoo (nr 41)
pind (nr 13)
pits (nr 5)
pitsiline heegelkiri (nr 15)
poolsammas (nr 64)
põhisilmus (nr 57)
põikisuunaline heegeldamine (nr 29)

R

rea kõrgus (nr 76)
rida (nr 24)
ridadena heegeldama (nr 22)
ridadena heegeldamine (nr 22)
ring (nr 23)

ringne heegeldamine (nr 19)
ringselt heegeldama (nr 19)
ristsammas (nr 69)
rõnga üleheegeldamine (nr 39)
rõngast üle heegeldama (nr 39)

S

sambanupp (nr 75)
sammas (nr 63)
sammaste grupikahandus (nr 80)
serva üleheegeldamine (nr 38)
servapits (nr 8)
silmuseid kahandama (nr 79)
silmuste kahandamine (nr 79)
silmuseid kasvatama (nr 78)
silmuste kasvatamine (nr 78)
spiraalne heegeldamine (nr 21)
spiraalselt heegeldama (nr 21)
suletud ringidena heegeldamine (nr 20)
suletud ringina heegeldama (nr 20)

T

tihe heegelkiri (nr 16)
tipp (nr 41)
tuletatud silmus (nr 68)
tuniisiheegelnõel (nr 53)
tuniisheegeldamine (nr 32)
tuniisheegeldus (nr 32)

V

V-kujuline sambarühm (nr 73)
vabaheegeldama (nr 31)
vabaheegeldamine (nr 31)
vabaheegeldus (nr 31)
vahepits (nr 6)
võrguline heegeldamine (nr 33)
võrguline heegeldus (nr 33)
võte (nr 11)
vähikäik (nr 81)

Ä

äärepits (nr 7)

Ü

ühekordne sammas (nr 65)
ühesuunaline heegeldamine (nr 26)
ühesuunaliselt heegeldama (nr 26)
üle abilõnga heegeldamine (nr 44)

LISA 3. Mõistekaardid

MÕISTEKAARDI TÄHISTUSKOODID

Paksus kaldkirjas mõistekaardi pealkiri tähistab komisjonis vastuvõetud, sõrendatud Ekilexi terminibaasi „Käsitööteaduse oskussõnad“ (KTOS) kantud ja tavalises kirjas menetlusprotsessis olevat terminit (v. kaardil olevaid terminivariante).

Punane tähistab mittesoovitavat terminivarianti ja

sinine keelendit, mida otsustati mitte terminologiseerida.

Rohelisega on teooria ja erialaspetsialistidelt saadud taustainformatsioon

Lilla on keeleline taustainformatsioon ja sõnastike tekst.

Parema ülevaate saamiseks on mõistekaartide tühjad andmeväljad kustutatud, kuid säilitatud andmeväljade algne numeratsioon.

LÜHENDID JA MÄRGENDID

KTK – käsitööteaduse terminite komisjon

Heegeldamise sõnavara koosolekud: 13.10.20, 16.11.20, 07.12.20, 29.03.21.

Osalejad: Tiina Leemets, Anu Pink, Kristi Jõeste, Ave Matsin, Pille Pattak, Irja Vaas, Reet Hendrikson, Ulvi Altement, Eda Kivisild, Marja-Leena Jaanus.

keeled

et – eestikeelne

en – ingliskeelne

de – saksakeelne

sv – rootsikeelne

fi – soomekeelne

ru – venekeelne

mittes – mittesoovitav

soov – soovitatav

f. – naissoost

m. – meessoost

n. – keskssoost

pl. – mitmus

s. – ainsus

adj – adjektiiv e. omadussõna

sub – substantiiv e. nimisõna

verb – tegusõna

sõnastikud, käsiraamatud

EIS – Eesti-inglise sõnaraamat

EKK – Eesti keele käsiraamat

EKSS – Eesti keele seletav sõnaraamat

ESksS – Eesti-saksa sõnaraamat

ESmS – Eesti-soome sõnaraamat

EVS – Eesti-vene sõnaraamat

IES – Inglise-eesti masintõlkesõnastik

SksES – Saksa-eesti sõnaraamat

SmES – Soome-eesti suursõnaraamat

SYS – Sünonüümisõnastik

VES – Vene-eesti sõnaraamat

ÕS – Eesti õigekeelsussõnaraamat

MÕISTEKAARTIDE JÄRJESTUS

(sulgudes termini vastuvõtmise vm otsuse tegemise kuupäev)

HEEHELDAMISE ÜLDMÕISTED

nr 1 heegeldama (13.10.20)

heegeldaja

nr 2 heegeldamine (13.10.20)

nr 3 heegel- (13.10.20)

nr 4 heegeldis (heegeldatud ese) (13.10.20)

k u d u m (kootud ese) (18.01.18)

nr 5 heegelpits (13.10.20)

p i t s (21.11.17)

nr 6 vahepits (13.10.20)

nr 7 äärepits (13.10.20)

nr 8 servapits, otsapits (13.10.20)

nr 9 heegeldamise tehnika e. heegeltehnika
(e. tehnika) (13.10.20)

s i l m u s k u d u m i s e t e h n i k a (05.12.17)

nr 10 heegeldamise meetod (e. meetod)
(13.10.20)

s i l m u s k u d u m i s e m e e t o d
(e. meetod) (18.01.18)

nr 11 heegeldamise võte (e. võte) (13.10.20)

s i l m u s k u d u m i s e v õ t e (e. võte)
(16.04.18)

nr 12 heegeldus (13.10.20)

heegelkude (e. kude)

s i l m u s k u d e (e. kude) (05.12.17)

nr 13 heegelpind (e. pind) (13.10.20)

nr 14 heegelkiri (e. kiri) (13.10.20)

k o e k i r i (05.12.17)

nr 15 pitsiline heegelkiri (13.10.20)

nr 16 tihe heegelkiri (13.10.20)

nr 17 kirjakord (mustrikord) (18.01.18)

nr 18 heegeldamise mustriskeem
(e. mustriskeem) (13.10.20)

s i l m u s k u d u m i s e m u s t r i -
s k e e m (05.12.17)

HEEGELDAMISE MEETODID

nr 19 ringne heegeldamine (13.10.20)

r i n g s e l t h e e g e l d a m a

r i n g n e k u d u m i n e (18.01.10)

nr 20 suletud ringidena heegeldamine
(13.10.20)

s u l e t u d r i n g i n a h e e g e l d a m a

toruna heegeldamine

nr 21 spiraalne heegeldamine (13.10.20)

s p i r a a l s e l t h e e g e l d a m a

nr 22 ridadena heegeldamine (13.10.20)

r i d a d e n a h e e g e l d a m a

nr 23 heegelring (e. ring) (13.10.20)

nr 24 heegelrida (e. rida) (13.10.20)

nr 25 edasi-tagasi heegeldamine (13.10.20)

e d a s i - t a g a s i h e e g e l d a m a

e d a s i - t a g a s i r i d a d e n a h e e g e l d a m a

nr 26 ühesuunaline heegeldamine (13.10.20)

ü h e s u u n a l i s e l t h e e g e l d a m a

nr 27 mitmesuunaline heegeldamine (13.10.20)

m i t m e s u u n a l i s e l t h e e g e l d a m a

nr. 28 pikisuunaline heegeldamine

nr 29 põikisuunaline heegeldamine

nr 30 diagonaalsuunaline heegeldamine

nr 31 vabaheegeldamine (13.10.20)

v a b a h e e g e l d a m a

HEEGELDAMISE TEHNIKAD

nr 32 tuniisheegeldamine (13.10.20)

t u n i i s h e e g e l d u s

nr 33 võrguline heegeldamine (13.10.20)

v õ r g u l i n e h e e g e l d u s

nr 34 fileeheegeldamine (16.11.20)

f i l e e h e e g e l d u s

nr 35 fileeheegelpits (16.11.20)

nr 36 motiivheegeldamine (16.11.20)

motiivheegeldus

nr 37 *heegelmotiiv* (16.11.20)

nr 38 *serva üleheegeldamine* (16.11.20)

nr 39 *rõnga üleheegeldamine* (16.11.20)

nr 40 *heegelääris* (16.11.20)

nr 41 *p i k o o* (16.11.20)

tipp

nr 42 *hargil heegeldamine* (16.11.20)

hargil heegeldama

nr 43 *hargipits* (16.11.20)

nr 44 *üle abilõnga heegeldamine* (16.11.21)

üle abilõnga heegeldama

nr 45 *narmaste heegeldamine* (16.11.20)

narmaid heegeldama

nr 46 *aassilmuseline heegeldamine* (07.12.20)

aassilmuseliselt heegeldama

nr 47 *kinnissilmuseline heegeldamine*
(07.12.20)

kinnissilmuseliselt heegeldama

nr 48 *Iiri pitsi heegeldamine* (16.11.20)

Iiri pitsi heegeldama

Iiri pits

nr 49 *Brügge pitsi heegeldamine* (16.11.20)

Brügge pitsi heegeldama

Brügge pits

HEEGELDAMISE STIILID

nr 50 *amigurumi stiil* (07.12.20)

amigurumi stiilis heegeldama

nr 51 *amigurumi* (07.12.20)

TÖÖVAHENDID

nr 52 *heegelnõel* (16.11.20)

nr 53 *tunisiheegelnõel* (16.11.20)

nr 54 *heegelhark* (16.11.20)

nr 55 *heegelniit*

SILMUSED

nr 56 *lõngakeerd* (e. *keerd*) (07.12.20)

nr 57 *heegeldamise põhisilmus*
(e. *põhisilmus*) (07.12.20)

nr 58 *algsilmus* (07.12.20)

nr 59 *ahelsilmus* (07.12.20)

nr 60 *heegelahel* (e. *ahel*)

heegelkett (e. *kett*) (07.12.20)

nr 61 *kinnissilmus* (07.12.20)

nr 62 *aassilmus* (07.12.20)

nr 63 *sammas* (07.12.20)

nr 64 *poolsammas* (07.12.20)

nr 65 *ühekordne sammas* (07.12.20)

nr 66 *nimetu sammas*

nr 67 *kahekordne sammas* (07.12.20)

kolme-, jne kordne sammas

nr 68 *tuletatud silmus* (07.12.20)

nr 69 *ristsammas* (07.12.20)

nr 70 *keerdudest sammas* (e. *bullion*)
(29.03.21)

nr 71 *kettsammas* (29.03.21)

nr 72 *A-kujuline sambarühm* (29.03.21)

nr 73 *V-kujuline sambarühm* (29.03.21)

nr 74 *heegelnupp* (e. *nupp*) (29.03.21)

n u p p (16.04.18)

nr 75 *sambanupp* (29.03.21)

HEEGELDAMISE VÕTTED

nr 76 *rea kõrgus* (29.03.21)

(e. *heegelrea kõrgus*)

nr 77 *libiseva aasaga alustamine* (13.10.20)

maagiline ring

nr 78 *silmuste kasvatamine* (29.03.21)

silmuseid kasvatama

nr 79 *silmuste kahandamine* (29.03.21)

silmuseid kahandama

nr 80 *sammaste grupikahandus*

nr 81 *vähikäik* (29.03.21)

1. heegeldama

1. *termin*: et: heegeldama

allikad: Pink 2015, 2004; Hein *et al* 1997; Aljasmets, 1976, 1984, 1992 jt (kõik allikad)

2. *muutevormid (da-infin., ains. I pööre olevikus ja lihtminevikus)*:

heegeldada, heegeldan, heegeldasin

teonimi: heegeldamine

tegijanimi: heegeldaja (heegelnõelaga niidist või lõngast silmuselise pinnaga eseme valmistaja)

3. *definiitsioon*: Heegeldama on heegelnõelaga niidist või lõngast silmuselist kudet tegema.

allikas: sõnaveeb

definiitsiooni parandusettepanek:

Heegeldama on heegelnõelaga niidist või lõngast silmuselise pinnaga eset valmistama.

4. *selgitus*: tekstiilikäsitöö tehnika

6. *teiskeelsed vasted*: en: to crochet; de: häkeln; fi: virkata; ru: вязать крючком, связать крючком

heegeldatud: gehäkelt (ESksS, lk 127)

7. *teiskeelsed allikad*: en: (EIS, lk132); de: (ESksS, lk 127); fi: (SmES); ru: (VES)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: tekstiilikäsitöö

9. *näitelauseid*:

(1) „**Heegeldada** saab üpris erinevatest materjalidest, alates mitmesugustest lõngadest ja heegelniididest ning lõpetades nõõride, paelte või suisa riide- ja kileribadega.“ (Pink 2015, lk 10)

(2) „Heegelnõela ja –lõnga abil võib **heegeldada** värviliste, nupuliste või reljeefsete heegelpindadega kampsuneid, pitsilisi suvepluuse ning –kübaraid.“ (Hein *et al* 1997, lk 5)

10. *kommentaariid*:

ÕS: *heegeldama* Heegeldab pitsi, linikut. *Em*a heegeldas köögi ja toa vahet (saalis, sõelus)

(1) nr 1 p 3 juurde: „kude“ viitab kudumisele. *Kude* käändub nägu *õde*. (M.-L. Jaanus 13.13.20)

(2) silmuskudumise terminites defineerisime kudumist nii:

3. *definiitsioon*: Varrastel kuduma on silmuskoes esemeid käsitsi valmistama.

4. *selgitus*: üldisemalt *kuduma*, täpsemalt *varrastel* või *varrastega kuduma*; vrd. *telgedel kuduma, kõladega kuduma*

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin *heegeldama* parandatud definiitsiooniga: „heegelnõelaga niidist või lõngast silmuselise pinnaga eset valmistama“ ja seotud termin *heegeldaja* koos selle definiitsiooniga. (13.10.20)

2. heegeldamine

1. *termin*: et: heegeldamine

allikad: Pink 2015, Hein *et al* 1997, Aljasmets 1976, 1984 jt (kõik allikad)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegeldamise, heegeldamist

3. *definiitsioon*: Heegeldamine on käsitöötehnika, kus heegelnõela abil luuakse silmuselist pinda.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: heegeldus, heegeldustehnika (*mittesoov*),
heegeltehnika

6. *teiskeelsed vasted*: en: crochet; de: Häkelei *f.*; fi: virkkaaminen, virkkaus; ru: вязание *n.*
7. *teiskeelsed allikad*: en: (EIS, lk 132); de: (ESksS, lk 127); fi: (ESmS, SmES); ru: (EVS)
8. *liigitus (käsitöötetehnika või -valdkond)*: heegeldamine
9. *näitelaused*: „Kuigi on oletatud, et pitsilisi heegeldusi valmistasid nunnad juba sajandeid tagasi, on täpset **heegeldamise** algusaega võimatu kindlaks teha, sest seni leitud varasemad esemed ja kirjalikud tõendid pärinevad 19. sajandi algusest. Tolleaegset **heegeldamist** kirjeldatakse kui vanast kammist tehtud konksuga „karjuste kudumist“.“ (Pink 2015, lk 7)
10. *kommentaariid*:
- EKSS: **heegeldus** <-e 5> <s> heegeldamine; heegeldustöö. *Heegeldus venib vähe. *Mets sumises. / Ja ehavalgel / käis kihulaste heegeldus.* P. Haavaoks.
- ÕS: **heegeldus** <11: -e> heegeldamine; argi heegeldis. Heegeldus+töö
11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin *heegeldamine* ja definitsioon (13.10.20)

3. heegel-

1. *termin*: et: heegel-
- allikas*: ÕS, kõik allikad
2. *muutevormid (omast., osast.)*: muutumatu
3. *definitsioon*: Heegel- on liitsõna laiendosa, mis tähistab heegeldamisse puutuvat.
4. *selgitus*: nt heegeldamise tööriist: **heegelnõel**; heegelmotiiv ('heegeldatud motiiv'); heegelkiri
5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: heegeldamis-, heegeldus- (ÕS)
6. *teiskeelsed vasted*: de: Häkel-
7. *teiskeelsed allikad*: de: (SksES, lk 523): Häkeldecke *f.* hegellina
8. *liigitus (käsitöötetehnika või -valdkond)*: heegeldamine
9. *näitelaused*: „Eesti rahvuslikud **heegelpitsid** jagunevad ühevärvilisteks ja mitmevärvilisteks“ (Hein *et al* 1997, lk 5)
10. *kommentaariid*:
- ÕS: **h`eeگل+** heegeldamis-, heegeldus-: heegel+nõel, heegel+muster, heegel+niit <-niidi>, heegel+tehnik; heegeldatud: heegel+pits, heegel+lina.
11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin *heegel-* (13.10.20)

4. heegeldis (e. heegeldatud ese)

1. *termin*: et: heegeldis
- allikas*: Aljasmets 1984, ÕS
2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegeldise, heegeldist; heegeldatud eseme, heegeldatud eset
3. *definitsioon*:
- (1) Heegeldis on heegeldatud ese.
- (2) Heegeldatud ese on heegelnõelaga niidist või lõngast käsitsi valmistatud toode.
4. *selgitus*: heegeldatud ese (vrd *kudum*), kitsama tähendusega terminid nt heegelpits, heegelveest, heegelsokk või heegeldatud pits, heegeldatud vest, heegeldatud sokk
5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: heegeldatud ese

6. *teiskeelsed vasted*: en: crochet; de: Häkelarbeit *f.* Hakelei *f.*; fi: virkkaus, virkkuu; ru: вязанье, вязанка *kõnek.*

7. *teiskeelsed allikad*: en: (EIS); de: (ESksS, lk 127; SksES, lk 523); fi: (SmES, ESmS); ru: (EVS)

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*:

(1) Heegeldatud tarbeesemete, ääre ja vahepitside ning teiste **heegeldiste** välimus oleneb õigest pesemisest ja viimistlemisest. (Aljasmets 1984, lk 117)

(2) Kõik heegeltööd, nii rõivaesemed kui ka muud tarbetekstiilid, tolmuvad või määrduvad. Seega tuleb **heegeldatud esemeid** aeg-ajalt pesta.“ (Hein *et al* 1997, lk 13)

10. *kommentaariid*:

ÕS: *heegeldis* <11: -e> *heegeldatud* käsitöö

heegeldus <11: -e> *heegeldamine*; argi *heegeldis*. Heegeldus+töö

(1) Sõnastikud annavad *heegelduse* sünonüümiks *heegeldamine*, *heegeldustöö* (vt nr 2 *heegeldamine*), kuid meil oleks vaja sõna selles tehnikas tehtud eseme kohta, nagu silmuskudumises on *kudum*. Selleks võiks olla *heegeldis*, nagu Aljasmets seda kasutab. Kuna *tööl* on mitu tähendust (sh ese v. toode), pole arukas seda termini moodustamisel (nt *heegeltöö* 'ese' tähenduses) kasutada. (M.-L. Jaanus 13.10.20)

(2) *Silmuskudumises on meil selle koha peal kudum*:

k u d u m

1. *termin*: et: kudum

2. *muutevormid (omast., osast.)*: kudumi, kudumit

3. *definiitsioon*: Kudum on masinal või käsitsi varrastel kootud silmuskoeese.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: silmkoese, silmuskoeese (Hallik 1973, lk 4; Reimann 1986, lk 7), kudumistoode (ÕS)

6. *teiskeelsed vasted*: en: knitted item, knitwear; de: Strickwaren *pl.*, Strickstück *n.*; fi: neule, neuletuote; ru: вязание, вязания *pl*; вязанье, вязанья *pl*, вязанка

7. *teiskeelsed allikad*: en: (Lubja, Pink 2014, lk 42); de: (SksES, lk 1156, Karro 2005, lk 40); fi: (Tiislär 2010, lk 18, SmES); ru: (EVS, VES)

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: silmuskudumine

9. *näitelauseid*: „Vanad **kudumid** nõuavad hoidmiseks sobivamaid tingimusi, näiteks niiske kelder hoiukohaks ei sobi.“ (Pink, Reimann, Jõeste 2014, lk 31)

10. *kommentaariid*:

EKSS: *kudum* tekst kudumistoode (näit. riie, vaip, kampsun). *Villane, linane kudum. Eesti rahvakunsti kudumid ja tikandid.*

ÕS: *kudum* tkst kudumistoode.

(1) Murdekeeles on Jõelähtmelt üleskirjutatud: *silmkoetüüd*. „Silmkude“ on tõenäoliselt üsna vana ka rahva keeles. (H. Plado 05.12.17)

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta (18.01.18)

12. *terminibaasi* kantud 12.12.17

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin *heegeldis* (ehk *heegeldatud ese*) esimese definiitsioonisõnastusega: „Heegeldis on heegeldatud ese.“ (13.10.20)

5. heegelpits

1. *termin*: et: heegelpits

allikas: Hein *et al* 1997, Pink 2015, Aljasmets 1976 ja 1984 (kõik allikad)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegelpitsi, heegelpitsi

3. *definiitsioon*: Heegelpits on heegeldatud pits.

4. *selgitus*: heegeldatud eseme (*heegeldise*) alaliik;

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: heegeldatud pits

6. *teiskeelsed vasted*: en: crochet lace; de: Häkelspitze *f.*; fi: virkkauspitsi ru: вязанное крючком ~ вязаное кружево

7. *teiskeelsed allikad*: de: (SksES); ru: (EVS)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: „Muhus ja Setumaal enamlevinud mitmevärvilised **heegelpitsid** võib jagada valmistamisviisi järgi nelja rühma.“ (Hein *et al* 1997, lk 6)

10. *kommentaariid*:

EKSS: *heegelpits* – heegeldatud pits. Kitsas heegelpits taskurätiku ääres. Lai, valge, värviline heegelpits. Heegelpitside mustrid. Heegelpitsist krae.

Pits on defineeritud niplamise terminite juures. (M.-L. Jaanus 13.10.20):

p i t s

1. *termin*: et: pits

2. *muutevormid (omast., osast.)*: pitsi, pitsi

3. *definiitsioon*: Pits on võrguline tekstiil (nt niplispits, heegelpits).

4. *selgitus*: Võrguline tekstiil, mis on enamasti dekoratiivse funktsiooniga. Üldisem termin.

6. *teiskeelsed vasted*: en: lace; de: Spitze *f.*; da: knipling; sv: spets; fi: pitsi; ru: кружево

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: tekstiilikäsitöö

10. *kommentaariid*:

EKSS: *pits* mustiline võrkkudum (ääristava kaunistava ribana v. kaunistava esemena, ka kangana).

Eesti, Iiri, Brüsseli, Vene, araabia pits. Linane, villane, puuvillane pits. Siidniidist pits. Käsitsi, masinal tehtud pits. Pitsi sõlmitakse, kootakse, niblatakse, õmmeldakse. Heegeldatud, punutud pits.

▷ Liitsõnad: broderiipits, fileepits, gipüürpits, heegelpits, niplispits, nõelapits, palmikpits, sõlmpits, süstikpits, tüllpits, vardapits, võrkpits; käsipits, masinapits; brokaatpits, kapronpits, nailonpits; kardinapits, paelpits, tanupits, vahepits, voodipesupits, äärepits.

(1) Ega *pitsi* ei ole teiste teemade juures arutatud. (A. Nöps 21.11.17) – Ei ole, teeme seda täna ja siin. (M.-L. Jaanus 21.11.17) – Leidsin niblatud eseme kohta sõna „kudum“. (H. Plado 21.11.17) – See ei sobi mitte! (21.11.17)

Võrguline, mustiline tekstiilipind? (M.-L. Jaanus 21.11.17) – Lihtsalt võrguline tekstiil või võrktekstiil. (H. Plado 21.11.17) – Mulle seostub võrk mingi kindla sümmeetrilise pinnaga. (S. Andreson 21.11.17) – Võrguline mustiline tekstiil? (M.-L. Jaanus 21.11.17) – „Mustiline“ võta üldse ära, see pole oluline. (K. Nemirovitš-Dantšenko 21.11.17)

(2) ÕS ütleb, et tekstiil on kudum. (H. Plado 21.11.17) – Paneme sulgudesse heegelpits, niplispits jms. (M.-L. Jaanus 21.11.17)

(3) See läheb lõpuks tikandiga kokku. Kus lõppevad pitsitehnikad ja algavad tikkimise tehnikad? (A. Nöps 21.11.17) – Liigitada saab tehnikapõhiselt, aga ka funktsiooni järgi, nt tanupits, asukoha järgi, nt vahepits... või materjali järgi ja... (M.-L. Jaanus 21.11.17) – No ja kuhu sa paned siis lõimepitsi? (K. Nemirovitš-Dantšenko 21.11.17) – Niblatud lõimepits on niplispitsi alaliik. Paneks näideteks eriti üldiseid tehnikapõhiseid. (M.-L. Jaanus 21.11.17)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta (21.11.17)

12. *terminibaasi* kantud 11.12.17

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *heegelpits* ja definitsioon (13.10.20)

6. vahepits

1. *termin*: et: vahepits

allikas: Pink 2015, Aljasmets 1976, 1984, Peedisson 2009

2. *muutevormid (omast., osast.)*: vahepitsi, vahepitsi

3. *definitsioon*: Vahepits on detailide vahele kinnitatud pitsiriba.

4. *selgitus*: pitsi alaliik; nt heegeldatud vahepits, niblatud vahepits

6. *teiskeelsed vasted*: en: parenthetical lace; ru: прошва *f.*, кружевная прошивка *f.*

7. *teiskeelsed allikad*: en, ru: (Peedisson 2009, lk 43)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: tekstiilikäsitöö, pitsivalmistamine, heegeldamine

9. *näitelauseid*: „Vanaemade noorusajal olid **vahepitsid** kõige sagedasem voodipesu kaunistus.“ (Pink 2015, lk 97); (2) „Käiste krae oli ehitud kitsa äärepitsiga, alläär laia ääre- ja **vahepitsiga**.“ (Aljasmets 1976, lk 58)

10. *kommentaariid*:

EKSS: *vahepits* – tekst. vahele õmmeldud kitsas tasaste äärtega pitsiriba. Riideesemete kaunistamiseks kasutatakse ääre- ja vahepitse.

(1) Need (*vahepits* ja *äärepits*) on küll üldisemad (pitsivalmistamise) terminid, kuid kuna neid ei ole varem käsitööteaduse terminite komisjonis (KTK) arutatud ja need on heegeldamise juures olulised, siis lisasin need terminiettepanekud heegeldamise terminite juurde. (M.-L. Jaanus 13.10.20)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *vahepits* ja definitsioon (13.10.20)

7. äärepits

1. *termin*: et: äärepits

allikas: Pink 2015, Aljasmets 1976 ja 1984

2. *muutevormid (omast., osast.)*: äärepitsi, äärepitsi

3. *definitsioon*: Äärepits on eseme serva kinnitatud pits.

4. *selgitus*: pitsi alaliik

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: servapits

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: tekstiilikäsitöö, pitsivalmistamine, heegeldamine

9. *näitelaused*: (1) „**Ääre-** ja vahe**pitside** heegeldamisel kasutatakse vaheldumisi kinnissilmuseid, heegel-ahelaid, mitmesuguseid sambaid, nuppe, millest moodustuvad mitmekesised kirjad.“ (Aljasmets 1976, lk 21)

(2) „Äärepitsid“ (pealkiri; Pink 2015, lk 87); „Nii nagu vahepitsidki, heegeldatakse enamus **äärepitse** põiki.“ (Pink 2015, lk 92)

10. *kommentaarid*:

(1) *Serv* ja *äär* on sünonüümid. Kas on vaja kahte terminit *äärepits* ja *servapits*? Kas piisaks levinumast? *Ääre*pits? (M.-L. Jaanus 13.10.20)

EKSS: *äärepits* – tekst (riietus- vm. tekstiilesemete ääre kaunistamiseks). *Heegeldab taskurätiku ääre*pitsi. *Käiseid kaunistati rikkalikult vahe- ja ääre*pitsidega.

SYS: *ääre-* servmine, servapoolne, äärmine, ääre-, serva-, veermine, marginaalne

ÕS: *s`erv* <22i: serva, s`erva> äär; mat tasapindade lõikesirge. *Hoidusime tee serva v servale. Mööblivabrik on linna servas. Saapad on süngi serva all. Labida serv. Postmargi servad. Teeb naabrinaisele serva (lööb külge).*

Kalda+serv, metsa+serv, põllu+serv, taeva+serv. Ees+serv, külg+serv, üla+serv. Lihv+serv, lõike+serv. Serva+liist, serva+lõikur. Serva pidi = serva+pidi

ÕS: *p`it's* 1 <22e: pit'si, p`it'si> mustriline võrkkudum. Õrn nagu pits = pits+õrn.

Heegeldatud pits = heegel+pits, niblatud pits = niplis+pits, Brüsseli pits, gipüür+pits gipüür, sõlm+pits makramee. Pitsist pluus = pits+pluus. Siid+pits, pael+pits, vahe+pits, **ääre+pits**, masina+pits, nõela+pits, süstik+pits. Pits+kardin, pits+kinnas, pits+pesu, pits+tanu. Pitsi+kuduja, pitsi+riba. Vt ka pit'si+m`uster, p`it's+m`uster

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin *äärepits* ja definitsioon (13.10.20)

8. servapits, otsapits

1. *termin*: et: ääre

allikas: Pink 2015

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: ääre

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: tekstiilikäsitöö, pitsivalmistamine

9. *näitelaused*: „**Servapitsiga** võib kaunistada paljusid esemeid, alates linikutest ja käterättidest ning lõpetades seeliku, pluusi või pükste alläärega.“ (Pink 2015, lk 96)

11. *terminoloogikomisjoni otsus*:

(1) Servapits on sama, mis ääre

(2) Keelendeid *servapits* ja *otsapits* ei ole vaja terminiteks teha. (13.10.20)

9. heegeldamise tehnika e. heegeltehnika (e. tehnika)

1. *termin*: et: heegeldamise tehnika ehk heegeltehnika

allikas: KTK

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegeldamise tehnika, heegeldamise tehnikat

3. *definitsioon*: Heegeldamise tehnika ehk heegeltehnika on heegeldamise võtete ja meetodite kogum, millega saavutatakse teatud heegeldus.

4. *selgitus*: heegeldamise tehnika on nt tuniisheegeldamine, fileeheegeldamine

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: heegeltehnika (A. Pink)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

10. *kommentaariid*:

(1) Silmuskudumise juures defineerisime ka silmuskudumise tehnika; heegeldamise tehnika (*heegeltehnika*), nagu seda Aljasmets kasutab [„Heegelnõelaga valmistatakse mitmesuguseid silmuselisi heegelpindu. Heegeltehnikas võime teha erinevaid tarbe- ja dekoratiivesemeid: mütse, salle, rätikuid, sokke, sukki, susse, kindaid, (...)“ (1976, lk 3)], ei oleks sama tasandi termin, vaid aste üldisem: tähenduses 'heegeldamine kui käsitöötehnika'. Sama tasandi termin oleks 'heegeldamise tehnika, mis on heegeldamise kui käsitöötehnika alatehnika'. (M.-L. Jaanus 13.10.20)

s i l m u s k u d u m i s e t e h n i k a

1. *termin*: et: silmuskudumise tehnika

2. *muutevormid (omast., osast.)*: silmuskudumise tehnika, silmuskudumise tehnikat

3. *definiitsioon*: Silmuskudumise tehnika on silmuskudumise võtete ja meetodite kogum, millega saavutatakse teatud kude.

4. *selgitus*:

(1) Erinevat liiki kudede moodustamiseks kasutatavad tehnikad on koekirja kudumine, kirjamine ja roosimine.

(2) Kudede jagamine ja võte jagamine toimub erinevas süsteemis.

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: (1) vastu võtta termin *heegeldamise tehnika* ehk *heegeltehnika* ja definiitsioon; termini lühivariant *tehnika* sobib selles tähenduses kasutamiseks vastavalt kontekstile kõigi käsitöötehnikate (nt *silmuskudumise tehnika* e. *tehnika*) puhul (13.10.20)

10. heegeldamise meetod (e. meetod)

1. *termin*: et: heegeldamise meetod

allikas: KTK

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegeldamise meetodi, heegeldamise meetodit

3. *definiitsioon*: Heegeldamise meetod on heegeldamise tehnika rakendamise viis, nt ringne heegeldamine, edasi-tagasi heegeldamine.

4. *selgitus*: heegeldamise meetodid on: ringne heegeldamine, edasi-tagasi heegeldamine, ühesuunaline heegeldamine, mitmesuunaline heegeldamine

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

10. *kommentaariid*: *analoogne termin silmuskudumises on silmuskudumise meetod*:

s i l m u s k u d u m i s e m e e t o d (e . m e e t o d)

1. *termin*: et: silmuskudumise meetod

2. *muutevormid (omast., osast.)*: silmuskudumise meetodi, silmuskudumise meetodit

3. *definiitsioon*: Silmuskudumise meetod on silmuskudumise tehnika rakendamise viis.

4. *selgitus*: Silmuskudumise meetodid on ringne kudumine, edasi-tagasi kudumine, vasakult paremale kudumine jne.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: silmuskudumine

10. *kommentaarid*: (1) Lapiline kudumine võiks olla ka ringse ja edasi-tagasi kudumise juures üks meetod. (A. Pink 18.01.18)

(2) Allpool tulevad sellised terminid, nagu kudumismeetodid, silmuste loomise meetodid ja lõpetuste meetodid. (M.-L. Jaanus)

12. *terminibaasi* kantud 04.12.19

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta mõlemad terminid: *silmuskudumise meetod* ja *heegeldamise meetod* ja definitsioonid; samuti lühivariant *meetod* (13.10.20)

11. heegeldamise võte (e. võte)

1. *termin*: et: heegeldamise võte

allikas: KTK

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegeldamise võtte, heegeldamise võtet

3. *definitsioon*: Heegeldamise võte on vähim tehnoloogiline element.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: lühitermin: võte

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*:

(1) „Aassilmus heegeldatakse kolme võttega:

1. torgatakse heegelnõel eelmise heegelrea silmusest läbi,

2. võetakse lõng nõelale suunaga eest taha ja

3. tõmmatakse korraka nii heegelrea kui ka nõelal olevast silmusest läbi uueks silmuseks.“

(Aljasmets 1976, lk 6)

(2) „Heegeldamise **põhivõtteid** pole palju ja kui midagi lähebki alguses sassi, siis valesilainud osa harutamine on lihtsamast lihtsam.“ (Pink 2015, lk 3)

10. *kommentaarid*: **analoogne termin silmuskudumises on *silmuskudumise võte***:

s i l m u s k u d u m i s e v õ t e

1. *termin*: et: silmuskudumise võte

2. *muutevormid (omast., osast.)*: silmuskudumise võtte, silmuskudumise võtet

3. *definitsioon*: Silmuskudumise võte on vähim tehnoloogiline element.

4. *selgitus*: Võtetest koosnevad alatehnikad, nt vikeldamine.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: silmuskudumine

10. *kommentaarid*:

(1) **Kudumisvõte**. Mis see on? (M.-L. Jaanus 16.04.18) – Kudumisvõte on see, kuidas sa vardaid käes hoiad. (16.04.18) – Kudumistehnika koosneb kudumisvõtetest. Käehoid on see, kuidas vardaid käes hoitakse. (K. Jõeste 16.04.18) – Kuidas kätte võtta on võte ja tehnikas on võtted. Ja loomisvõtted ja parempidise silmuse võte ja... Meil on siis mitme tähendusega termin. (M.-L. Jaanus 16.04.18) (vt ka *kudumismeetod*)

(2) Siitulevad parempidise silmuse võte, seda kasutatakse üsna harva. Nt: „Võta silmus üle parempidise võttega, parempidise keerdsilmuse võttega.“ Seal sa ei koo veel, aga mõeldakse seda, kumba pidi varras silmusesse panna. Aga kui on töövõte, kuidas parempidist silmust kududa, siis öeldakse ikkagi „parempidise silmuse kudumine“. Ja „parempidise silmuse võte“ võib ka veel asendada „parempidivõte“. (A. Pink 16.04.18)

(3) Parempidise silmuse, pahempidise silmuse ja keerdsilmuse võtted on need, mis on ainult varda sissetorkamise võtted. Need ikkagi vajavad mõistena olemist. (A. Pink 16.04.18)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta (18.11.19)

13. *terminibaasi* kantud 03.12.19

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *heegeldamise võte* ja definitsioon ning lühivariant *võte* (13.10.20)

12. heegeldus

1. *termin*: et: heegeldus

allikas: KTK

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegelduse, heegeldust

3. *definitsioon*: Heegeldus on heegeldamise tulem.

4. *selgitus*: vrd silmuskudumises *kude*

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: heegelkude *mittesoovitav* (Aljasmets 1973)

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelaused*: „Et **heegelkude** on kohev ja kätkeb rohkesti õhku, on heegeldatud esemed hästi soojad.“ (Aljasmets 1976, lk 3)

10. *kommentaariid*:

(1) *Kude* viitab *kudumisele*; heegeldamise tehnika rakendamise (heegeldamist tehes) tulemus võiks olla nt *heegeldus*. Kuigi, jah, heegeldamisel nagu silmuskudumiselgi on kasutusel ainult koelõng (koelõngaga tehtav kui kude) ja puudub lõimelõng, siis on sellest loogikast lähtudes *heegelkude* põhjendatud termin. (M.-L. Jaanus 13.10.20)

s i l m u s k u d e (e. kude)

1. *termin*: et: silmuskude

2. *muutevormid (omast., osast.)*: silmuskoe, silmuskude

3. *definitsioon*: Silmuskude on varrastel või masinal kootud silmuseline pind.

4. *selgitus*: Silmuskoe liigid on nt kirjatud kude, koekirjaline kude, roositud kude. Ka masinkude on silmuskude.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: silmuskude *soovitav*, silmkude, kude, pind kõnek (Reimann 1986, lk 4)

6. *teiskeelsed vasted*: en: stitch; fi: neule, neulos; ru: вязка, вид вязания

7. *teiskeelsed allikad*: en: (Lubja, Pink 2014, lk 42, KTK); fi: (KTK); ru: (EVS)

neulos: (masinkootud) silmuskude (KTK)

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: silmuskudumine

10. *kommentaariid*:

EKSS: *kude* kanga vm. kootud eseme struktuur.

Liitsõnad: kangakude, pahempidikude, palmikkude, parempidikude, patentkude, pitskude, põhikude, **silmkude**, **silmuskude**, soonikkude, vahvelkude, vikkelkude, võrkkude.

(1) Mul on pigem küsimus, mida me teeme **silmkoesemete** ja **silmkoetoodetega**? (R. Tomberg 05.12.17) – Huvitav on, et tööstuslikult on levinud **silmkoekangas** ja **silmkoesemed**. (A. Pink 05.11.17) – Silmkude on käibel paralleelselt. (R. Tomberg 05.12.17) – (...) on silmkoelised esemed, silmkoelised kangad, (...) (A. Pink 05.12.17) – EKSSis on mõlemad. **Silmkude** ja seletuses **silmuskude**. (H. Plado 05.12.17) – Absoluutsed sünonüümid. (T. Leemets 05.12.17)

(2) Räägime siin varrastel kudumise tehnikatest, kus luuakse silmuseid, siis võiks silmuskude olla primaarne ja silmkude üldkeelne. (K. Tüür 05.12.17) – Argikeelne. (M. Saaremets 05.12.17) – Paralleelvariant? (M.-L. Jaanus 05.12.17) – Mittesoovitavaks ka ei saa panna, sest see on palju kasutatav. (R. Tomberg 05.12.17) – „Silmkoeline“: sellises väljendis on kasutatav. (A. Pink 05.12.17)

(3) Allpool tuleb silmuskoetehnika: mida see tähendab? (K. Tüür 05.12.17) – Kuidas silmuskudumine hargneb erinevateks tehnikateks, alavormideks. (M.-L. Jaanus 05.12.17) – Kuna me silmuskudumise kohta käiva tehnika viskasime ära, siis meil nüüd seda sõna ei tule. (H. Plado 05.12.17) – See tehnika (väiksema üksusena) jääb – silmuskudumise tehnikad. (M.-L. Jaanus 05.12.17) (...)

(4) Praegu see [,varrastel kootud silmuseline pind“] ei hõlma trikotaaži. (H. Plado 05.12.17) – ...varrastel või masinal kootud igasugune pind. (M.-L. Jaanus 05.12.17) – Võta see „igasugune“ ära! (A. Pink, H. Plado jt 05.12.17) – Lihtsalt „silmuseline koepind“. (A. Pink 05.12.17) – Kas kude on koepind? (T. Leemets 05.12.17) – Kootud koepind? (A. Matsin 05.12.17) – ...kootud silmuseline pind. (H. Plado 05.12.17)

11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta (05.12.17)

12. *terminibaasi* kantud 12.12.17, viimati muudetud 21.12.18

(2) Vrd silmuskudumises *silmuskude* ja *kudum*; heegeldamises *heegeldus* ja *heegeldis*. (M.-L. Jaanus 13.10.20)

11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta termin *heegeldus* ja definitsioon, märkida *heegeldus* mittesoovitavaks (13.10.20)

13. heegelpind

1. *termin*: et: heegelpind

allikas: Aljasmets, 1976.

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegelpinna, heegelpinda

3. *definitsioon*: Heegelpind on heegeldatud eseme pealmine või alumine pool.

4. *selgitus*: pinnapooled (töö parem pool ja töö pahem pool) võivad olla ühesugused või erinevad

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: heegeldamise muster, kiri, muster (ebatäpsed terminivariandid)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: (1) „Heegelnõelaga valmistatakse mitmesuguseid silmuselisi **heegelpindu**.“ (Aljasmets 1976, lk 3); (2) „Kui edasi- ja tagasirida heegeldatakse ühtmoodi, jäävad **heegelpinna** mõlemad pooled ühesugused.“ (Aljasmets 1976, lk 15)

10. *kommentaariid*: silmuskudumise terminites pole (koe)pinna arutamiseni jõutud:

koepind

3. *definiatsioon*: Koepind on kudumi reljeefne (muustriline) pealmine või alumine kiht.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: silmuskudumine

10. *kommentaariid*: *silmuskude* kui kootud silmuseline pind on defineeritud. Kas on vajadust defineerida ka *koepind*, kuna lindistusi kuulates selgus, et silmuskudujad kasutavad seda sõna (sageli)?

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: puudub

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *heegelpind* ja definiatsioon; p 5 märgitud variandid, mida on kasutatud sama mõiste tähistamiseks, lugeda ebatäpseteks (13.10.20)

14. heegelpind (e. kiri)

1. *termin*: et: heegelpind

allikad: Aljasmets 1976, 1984; Pink 2015

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegelpind, heegelpind

3. *definiatsioon*: Heegelpind on heegeldamise muster, mille ülesmärkimiseks kasutatakse tingimärke või kirjeldust.

4. *selgitus*: heegelduse muster, vrd *koekiri*

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: heegelmuster (ei ole eelistatud), heegeldamise muster

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: (1) „Uusi **heegelpind** saab siis, kui edasireal silmuseid teisiti nõelale korjatakse.“ (Aljasmets 1976, lk 26)

(2) „Esimesed teadaolevad trükitud **heegelmustrid** ilmusid 1824. aastal Hollandi ajakirjas Pénélope.“ (Pink 2015, lk 7)

10. *kommentaariid*: silmuskudumise juures jäi meil koekirja juures veel küsimusi üles:

koekiri

1. *termin*: et: koekiri

2. *muutevormid (omast., osast.)*: koekirja, koekirja

3. *definiatsioon*: Koekiri on struktuurne pinnamuster, mis moodustub silmuskudumise!!! eri võtete kasutamisel.

4. *selgitus*: Koekiri kootakse enamasti ühe lõngaga!!! – see puudutab ainult koekirjalist kudumist; *definiatsioon* viitab kõigile silmuskudumise tehnikatele.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: koemuster, koekiri

6. *teiskeelsed vasted*: en: pattern; de: Musterung f. 'koemuster'; fi: neulemalli; ru: y3op – *teiskeelsed vasted viitavad laiematähenduslikule terminile*

7. *teiskeelsed allikad*: en: (Lubja, Pink 2014, lk 41); de: (Karro 2005, lk 32); ru: (EVS)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: silmuskudumine, koemustri kudumine

9. *näitelauseid*: „**Koekiri** tuleb kõige paremini esile ühevärvilisest siledast lau[ge]ma keeruga kohevast ja läiketa lõngast kootud koes.“ (Hallik 1973, lk 4)

„Kindla rütmi järgi vaheldumisi parempidiseid ja pahempidiseid silmuseid kududes saab moodustada terve hulga erinevaid koekirju.“ (Pink 2002, lk 24)

10. *kommentaariid*: (1) Teistes tekstiilitehnikates on ka *koekiri*.

- (2) Eri võtteid tuleb kasutada, muidu ei tule mustrit. (A. Pink 05.12.17)
- (3) Kas lihtnimene ka nüüd sellest definitsioonist aru saab? (K. Jõeste 05.12.17) – Lihtnimene ei peagi sellest aru saama. Terminid on asjatundjatele, nendele, kes sellega mingil moel tegelevad. (H. Plado 05.12.17) – Selgitusse saab lisad selgitusi, kui tekib kahtlus, et aru ei saada. (M.-L. Jaanus 05.12.17)
- (4) Selgitusse võiks lisada selle, et see kõik on ühest lõngast, ühest värvist. Muster ei teki värvide kombineerimisel. (H. Plado 05.12.17) – Enamasti on ühevärviline. (05.12.17) – Koekiri ei teki värvide vahetamisest. (H. Plado 05.12.17) – Kas definitsioonis ei või olla „ühe lõngaga“? (R. Tomberg 05.12.17) – „Erinevalt kirjamisest“ (M.-L. Jaanus 05.12.17) – Ja roosimisest ja ... Eitamise kaudu ei ole hea defineerida. (K. Jõeste 05.12.17) – Reljeefne, tekstuurne? (H. Plado 05.12.17) – Pitsiline koekiri on täitsa tasapinnaline. (A. Pink 05.12.17) – Struktuurne, see selgitab asja. (R. Tomberg 05.12.17)
- (5) Koekirja skeem, mustriskeem on korrektsem paberil oleva koekirja kohta. (A. Pink 05.12.17) – Soomlastel samuti kahetähenduslik *neulemalli* (pinnamuster ja skeem paberil). – Et neid eristada, võiks teine olla *kudumiskiri*. (K. Tüür 05.12.17) – **Koekirja skeem** on nii kasutuses, et muu ajab harja punaseks. (A. Pink 05.12.17)
- (6) Kas selle termini alla mahuvad kõikide silmuskudumise (koekirjalise kudumise, kirjamise, roosimise jms) tehnikate mustrid? – siis oleks termin **silmuskoekiri**. Kui termin sisaldab vaid koekirjalist silmuskudumise tehnikat, siis oleks termini sisu **koekirjaline silmuskoekiri**. Definitsioon viitab silmuskoekirjale. (M.-L. Jaanus 22.12.18)

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin *koekiri* (05.12.17)

12. *terminibaasi* kantud 12.12.17, viimati muudetud 30.11.18

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin *heegelkiri* ja definitsioon; samuti lühivariant *kiri*; lugeda *heegeldamise muster* üldkeele keelendiks ja *heegelkiri* eelisterminiks *heegelmustri* ees. (13.10.20)

15. pitsiline heegelkiri

1. *termin*: et: pitsiline heegelkiri

allikas: Aljasmets 1984

2. *muutevormid (omast., osast.)*: pitsilise heegelkirja, pitsilist heegelkirja

3. *definitsioon*: Pitsiline heegelkiri on õhuline heegeldamise muster.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelaused*: „**Pitsilisi heegelkirju** luuakse mitmesuguses pikkuses heegelahelate, sammaste, nuppude, erisuguste kasvatamis- ja kahandamisvõtete abil.“ (Aljasmets 1984, lk 16)

10. *kommentaarid*: Silmuskudumises ei ole praeguse seisuga võetud vastu analoogilist terminit, mis võiks silmuskudumise kontekstis olla *pitsiline koekiri*.

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin *pitsiline heegelkiri* ja definits., (13.10.20)

16. tihe heegelkiri

1. *termin*: et: tihe heegelkiri

allikas: KTK

2. *muutevormid (omast., osast.)*: tiheda heegelkirja, tihedat heegelkirja

3. *definiitsioon*: Tihe heegelkiri on aukudeta heegeldamise muster.

4. *selgitus*: vrd *pitsiline heegelkiri*

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta termin *tihe heegelkiri* ja definiitsioon (13.10.20)

17. kirjakord (e. mustrikord)

1. *termin*: et: kirjakord

allikas: Pink 2015

9. *näitelaused*: „**Kirjakord** on see osa mustrist, mis hakkab korduma.“ (Pink 2015, lk 45)

10. *kommentaariid*: varem vastu võetud termin

k i r j a k o r d

1. *termin*: et: kirjakord

2. *muutevormid (omast., osast.)*: kirjakorra, kirjakorda

3. *definiitsioon*: Kirjakord on mustri korduv osa.

4. *selgitus*: mustri korduv osa, üks terviklik üksus

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: mustrikord

6. *teiskeelsed vasted*: en: pattern repeat, panel; de: Mustersatz *m.*, Maschensatz *m.*, Rapport *m.*; fi: mallikerta; ru: раппорт, раппорт узора

7. *teiskeelsed allikad*: en: (Lubja, Pink 2014, lk 41, 21); de: (Karro 2005, lk 32); fi: (Tiislär 2010, lk 48); ru: (Рейманн 1987, lk 14)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: tekstiilikäsitöö

9. *näitelaused*: „**Kirjakord** näitab kompositsiooni elementide kordumist, s.o. motiivi ja vahet.“ (Reimann 1986, lk 13)

11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta (18.01.18)

12. *terminibaasi* kantud 12.12.17, viimati muudetud 16.11.18

18. heegeldamise mustriskeem (e. mustriskeem)

1. *termin*: et: heegeldamise mustriskeem

allikas: Pink 2015

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegeldamise mustriskeemi, heegeldamise mustriskeemi

3. *definiitsioon*: Heegeldamise mustriskeem on heegelkirja tingmärkidega skemaatiline juhend.

4. *selgitus*: Kontekstist sõltuvalt võib kasutada ka üldisemat terminit *mustriskeem*. Vrd *silmuskudumise mustriskeem*, *niplamise mustriskeem*, *kõlapaela mustriskeem*

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: heegelskeem

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelaused*: „Mõnes ajakirjas on muster **heegekskeemi** asemel kirja pandud tööjuhendina.“ (Pink 2015, lk 44)

10. *kommentaariid*: Termin ja definitsioon võiks olla sama malli järgi nagu silmuskudumises, kõlatehnikas ja niplamises. (M.-L. Jaanus 13.10.20)

silmuskudumise mustriskeem

1. *termin*: et: silmuskudumise mustriskeem

2. *muutevormid (omast., osast.)*: silmuskudumise mustriskeemi, silmuskudumise mustriskeemi

3. *definitsioon*: Silmuskudumise mustriskeem on tingmärkidega skemaatiline joonis silmuskoelise mustri kohta.

4. *selgitus*: Koekirjaskeem on kitsam termin, mis puudutab vaid koekirjas kootud mustreid.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: koekirja skeem (Pink 2002, lk 25); mustriskeem, mustrijoonis, muster

6. *teiskeelsed vasted*: en: chart; de: Strickschrift *f.*; fi: mallipiirros 'mustrijoonis'; ru: схема, схема узора *f.*

7. *teiskeelsed allikad*: en: (Lubja, Pink 2014, lk 10, 45); de: (Karro 2005, lk 37, KTK); fi: (Tiislär 2010, lk 48); ru: (Рейманн 1987, lk 13)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: silmuskudumine

9. *näitelaused*:

„Et skeemidest aru saada, pead sa teadma silmuste tingmärke.“ (Pink 2002, lk 24)

10. *kommentaariid*:

(Kõlapaela) *mustriskeem* on skemaatiline joonis, mis näitab rida-realt, kuidas kõlasid keerata või pöörata. (kõlakudujate koosolek 13.05.16)

(Kõlapaela) *mustrijoonis* on kõlapaela lõngade värvust ja liikumist skemaatiliselt tähistav kõlapaela mustri ülesjoonistus. (kõlakudujate koosolek 13.05.16)

Kõlapaela muster on iga üksiku kõlapaela terviklik kompositsiooniline ja tehniline lahendus. (kõlakudujate koosolek 13.05.16)

(Kõlapaela) *pinnamuster* on kõlapaela reljeefsus, mis on saavutatud erinevate kõlatehnika võtetega. (kõlakudujate koosolek 13.05.16)

(1) Kas masinkudumisel on ka mustriskeem? (M.-L. Jaanus 05.12.17) – Need on perfokaardi kujul, aga ikka mustriskeemid. (R. Tomberg 05.12.17)

(2) Kui on kiri, siis sinna pannakse midagi ette. On kindakiri, kampsunikiri... aga seal ei tehta vahet, kas kiri on kinda peal või paberi peal. Ja ma võin öelda mustriskeem selle kohta ka. (A. Pink 05.12.17) – Kinda peal skeemi ei ole. (R. Tomberg 05.12.17)

(3) Skeem on sama, mis joonis. (...) Kui ma tahan ülitäpne olla, siis skeem on see, mis on paberile pandud või arvutis. (...) Koeskeem on siis, kui on tingmärgid. (K. Jõeste 05.12.17)

(4) Siin tuleb öelda, et üks on see, mida eelistame ja teised on ka kõik lubatud. (K. Tüür 05.12.17) – Probleem on selles, et mustriskeem ja koekirjaskeem pole samad (H. Plado 05.12.17) – Mustriskeem on laiem. (A. Pink 05.12.17)

(5) Mustriskeem on tingmärkide abil kirjapandud tööjuhend. (A. Pink 05.12.17)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus:*

(1) vastu võtta (05.12.17)

(2) koekirjaskem kui kitsama tähendusega termin eraldi terminiks (05.12.17)

12. *terminibaasi* kantud 03.12.19

11. *terminoloogiakomisjoni otsus:* vastu võtta termin *heegeldamise mustriskeem* ja definitsioon ning lühivariant *mustriskeem* (13.10.20)

HEEGELDAMISE MEETODID

Heegeldamise meetodid on: ringne heegeldamine, edasi-tagasi heegeldamine, ühesuunaline heegeldamine, mitmesuunaline heegeldamine ja nende alaliigid: pikisuunaline heegeldamine, põikisuunaline heegeldamine, diagonaalsuunaline heegeldamine.

19. ringne heegeldamine

1. *termin:* et: ringne heegeldamine

allikas: Pink 2015, Aljasmets 1976

tegusõna: ringselt heegeldama (tööd ümber pööramata ringiratast suletud ringidena või spiraalselt heegeldama)

2. *muutevormid (omast., osast.):* ringse heegeldamise, ringset heegeldamist

3. *definitsioon:* Ringne heegeldamine on tööd ümber pööramata ringiratast heegeldamine, suletud ringidena või spiraalselt.

4. *selgitus:* Ringne heegeldamine võimaldab nii tasapindseid kui ka ruumilisi heegeldusi.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid:* ringheegeldamine (Aljasmets 1976); ringselt heegeldama (Aljasmets 1973, 1976)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond):* heegeldamine

9. *näitelauseid:*

(1) „Kui tahad, et **ringselt heegeldatud** asi otsast kokku tõmbuks nagu müts, siis pead heegeldamise käigus aegajalt silmuseid vahele jätma.“ (Pink 2015, lk 41)

(2) „**Ringselt heegeldamist** alustatakse keskelt.“ (Pink 2015, lk 48)

(3) „**Ringheegeldamist** alustatakse heegelahelaga, mis suletakse aassilmusega ringiks.“ (Aljasmets 1976, lk 16)

(4) **Ringselt heegeldades** jäävad read üksteise kohale kas spiraalselt, s.o. jätkuva reana või iga heegelrida omaette eraldi ringina.“ (Aljasmets 1976, lk 16)

10. *kommentaariid:*

EKSS: *ring|heegeldamine* <-se 5> <s> ringikujuliselt heegeldamine. *Ringheegeldamist alustatakse heegelahelatega, mis suletakse ringiks.*

ringne kudumine (varrastel)

1. *termin:* et: ringne kudumine

2. *muutevormid (omast., osast.):* ringse kudumise, ringset kudumist

tegusõna, tegijanimi: varrastel ringselt kuduma, (varrastel) kuduja

3. *definitsioon:*

(1) Ringne kudumine varrastel on silmuskudumise meetod, mille puhul kootakse suka- või ringvarrastega kudumissuunda vahetamata.

(2) Ringne kudumine on kudumissuunda vahetamata kudumine.

4. *selgitus*: tegusõnaline termin on **ringselt kuduma**

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: ringselt kudumine *mittesoovitav*

6. *teiskeelsed vasted*: en: circular knitting, knitting in the round; de: Rundstricken *n.*, Stricken in der Runde; fi: pyöröneule, suljettu neule 'ringkudum'

7. *teiskeelsed allikad*: en: (Lubja, Pink 2014, lk 49); de: (Karro 2005, lk 18, 36); fi: (Tiislär 2010, lk 51)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: silmuskudumine, tekstiilikäsitöö

9. *näitelauseid*: „Ese on **kootud ringselt** ja lisaks kirjamisele on see vanim leitud Eesti ese, millel on kasutatud hilisematele kudumitele nii iseloomulikku kaunistusvõtet nagu keerukord.“ (Pink, Reimann, Jõeste 2014, lk 27)

10. *kommentaariid*:

(1) Kas võib öelda, et ringselt kudumine on üks silmuskudumise meetod? (M.-L. Jaanus 18.01.18) – Kudumisviis. (A. Pink 18.01.18) – Kas siis on ka loomise viisid? (M.-L. Jaanus 18.01.18) – Ma ütleks loomise võtmed. (A. Pink 18.01.18) – (Käsitöö)võte on nagu üks väiksem ühik, nt (kahandus) parempidise silmuse võttega. Kuidas oleks järgmine suurus, mitu võtet koos? (M.-L. Jaanus 18.01.18) – Viis, moodus. (K. Jõeste 18.01.18) – Ma arvan, et võte on natuke rohkem. Näiteks vikeldamise võte, kus tehakse ka mitu liigutust. Iga liigutus eraldi ikka ei ole võte, seepärast ma ütleksin ka loomise võte, kus on mitu liigutust. (...) Ringselt või edasi-tagasi kudumine, ma ütleks, on meetod või viis. (A. Pink 18.01.18)

(2) „Ringselt kudumine“ läheb ületuletuse alla nagu „koheselt“ ja „varasemalt“. Meil on määrsõna „ringi“, sellest tuleb omadussõna „ringne“, mis on veel täiesti okei. Aga kui me sellest lähme veel edasi ja teeme uue määrsõna, siis... (T. Leemets 18.01.18) – Arvan, et see tuleb sellest, et -mine-tuletis on tehtud sõnast „kuduma“. „Ringne kuduma“ ei saa ju olla. (H. Plado 18.01.18) – Seda küll, aga „kudumine“ võiks olla „ringne“. (...) Aga „ringkudumine“? (T. Leemets 18.01.18) – Kõlab imelikult (A. Pink 18.01.18)

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta terminid ja definitsioonid (18.01.18)

12. *terminibaasi* kantud 11.12.19

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin *ringne heegeldamine* ja definitsioon ning seotud termin *ringselt heegeldama* ja selle definitsioon; lugeda eelisterminiks *ringne heegeldamine* terminivariandi *ringheegeldamise* ees (13.10.20)

20. *suletud ringidena heegeldamine*

1. *termin*: et: suletud ringidena heegeldamine

allikas: Pink 2015

tegusõna: suletud ringidena heegeldama (ringselt heegeldama igat heegelringi lõpetades ja uut ringi alustades rea kõrguse heegeldamisega)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: suletud ringidena heegeldamise, suletud ringidena heegeldamist

3. *definitioon*: Suletud ringidena heegeldamine on ringne heegeldamine, kus iga heegelring lõpetatakse ja uut ringi alustatakse kõrguse heegeldamisega.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: *toruna heegeldamine* ei ole sünonüüm!

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: pealkiri lk 39 (Pink 2015); alapealkiri lk 50 (Pink 2015)

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: (1) vastu võtta termin *suletud ringidena heegeldamine* ja definitioon ning seotud termin *ringidena heegeldama* ja definitioon (13.10.20); (2) sellist terminit nagu *toruna heegeldamine* ei ole vaja (A. Pink: see on lihtsalt kujundlik väljend) (13.10.20)

21. *spiraalne heegeldamine*

1. *termin*: et: spiraalne heegeldamine

allikas: Pink 2015

teguõna: spiraalselt heegeldama

2. *muutvormid (omast., osast.)*: spiraalse heegeldamise, spiraalset heegeldamist

3. *definitioon*: Spiraalne heegeldamine on selline ringne heegeldamine, kus heegeldamine kulgeb spiraalselt kogu heegelduse ulatuses.

4. *selgitus*: Heegelringi algus ja lõpp on samas kohas.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: katkematu ringina heegeldamine, jätkuva ringina heegeldamine

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: „**Spiraalselt heegeldamise** korral jätkatakse pärast viimase silmuse heegeldamist kohe jälle esimesega.“ (Pink 2015, lk 50)

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin *spiraalne heegeldamine* ja definitioon ning seotud termin *spiraalselt heegeldama*; lugeda p 5 variandid üldkeelesõnavaraks (13.10.20)

22. *ridadena heegeldamine*

1. *termin*: et: ridadena heegeldamine

allikas: Pink 2015, Aljasmets 1992

teguõna: ridadena heegeldama

2. *muutvormid (omast., osast.)*: ridadena heegeldamise, ridadena heegeldamist

3. *definitioon*: Ridadena heegeldamine on rida reaal heegeldamine, kus iga rida alustatakse kõrguse heegeldamisega.

4. *selgitus*: Heegelrea algus ja lõpp on erinevates kohtades.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: „Heegeldatakse kas spiraalselt või eraldi heegeldatud ridadena.“ (Aljasmets 1992, lk 58)

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin *ridadena heegeldamine* ja definitioon ning seotud termin *ridadena heegeldama* (13.10.20)

23. heegelring (e. ring)

1. *termin*: et: heegelring (ring)

allikas: Pink 2015

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegelringi, heegelringi

3. *definiitsioon*: Heegelring on silmuste rida, mille algus ja lõpp on samas kohas.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: „Uut **ringi** alustades tuleb teha ka vajalik arv ahelsilmuseid rea kõrguseks.“ (Pink 2015, lk 50)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *heegelring* ja definiitsioon ning lühivariant *ring* (13.10.20)

24. heegelrida (e. rida)

1. *termin*: et: heegelrida

allikas: Pink 2015

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegelrea, heegelrida

3. *definiitsioon*: Heegelrida on silmuste rida, mille algus ja lõpp on eri kohtades.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: „Peale soovitava kuju andmist kasvatatakse igal **heegelreal** juurde 5–8 uut silmust.“ (Aljasmets 1992, lk 58)

(1) „Siis kulgeb **heegelrida** spiraalselt ja real ei ole ei algust ega lõppu.“ (Pink 2015, lk 40)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *heegelrida* ja definiitsioon ning lühivariant *rida* (13.10.20)

25. edasi-tagasi heegeldamine

1. *termin*: et: edasi-tagasi heegeldamine

allikas: Aljasmets 1976, Pink 2015

tegusõna: edasi-tagasi heegeldama

2. *muutevormid (omast., osast.)*: edasi-tagasi heegeldamise, edasi-tagasi heegeldamist

3. *definiitsioon*: Edasi-tagasi heegeldamine on ridadena heegeldamine, kus iga rea lõpus pööratakse töö ringi.

4. *selgitus*: Tavaliselt alustatakse rida kõrguse heegeldamisega.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: edasi-tagasiridadena heegeldamine; edasi-tagasiheegeldamine (Aljasmets 1976, lk 15);

heegeldamine edasi-tagasi ridadena (Pink 2015, lk 57)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*:

(1) „**Edasi-tagasiheegeldamisel** alustame tööd heegelahelast, mille pikkus sõltub heegeldatava pinna suuruselt (enamasti laiuselt, kuid vahel ka pikkusest).“ (Aljasmets 1976, lk 15)

(2) „Kõige lihtsam on kandilist eset **heegeldada edasi-tagasi ridadena**.“ (Pink 2015, lk 57)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *edasi-tagasi heegeldamine* eelisterminina ja definitsioon ning seotud termin *edasi-tagasi heegeldama* eelisterminina; *edasi-tagasiridadena heegeldamine* ja *edasi-tagasiridadena heegeldama* sobivad rööpvariantideks. (13.10.20)

26. ühesuunaline heegeldamine

1. *termin*: et: ühesuunaline heegeldamine

allikas: KTK

tegusõna: ühesuunaliselt heegeldama

2. *muutevormid (omast., osast.)*: ühesuunalise heegeldamise, ühesuunalist heegeldamist

3. *definitsioon*: Ühesuunaline heegeldamine on ridadena heegeldamine tööd ümber pööramata.

4. *selgitus*: Kõiki ridu alustatakse samast servast, iga rea lõpus katkestatakse lõng. Hiiu pitsi heegeldamise meetod.

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *ühesuunaline heegeldamine* ja definitsioon ning seotud termin *ühesuunaliselt heegeldama* (13.10.20)

27. mitmesuunaline heegeldamine

1. *termin*: et: mitmesuunaline heegeldamine

allikas: KTK

tegusõna: mitmesuunaliselt heegeldama

2. *muutevormid (omast., osast.)*: mitmesuunalise heegeldamise, mitmesuunalist heegeldamist

3. *definitsioon*: Mitmesuunaline heegeldamine on ridadena heegeldamine, kus rea suund muutub vastavalt muustrile.

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: x

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *mitmesuunaline heegeldamine* ja definitsioon ning seotud termin *mitmesuunaliselt heegeldama* (13.10.20)

28. pikisuunaline heegeldamine

1. *termin*: et: pikisuunaline heegeldamine

allikas: Hein et al 1997

tegusõna: pikisuunaliselt heegeldama

2. *muutevormid (omast., osast.)*: pikisuunalise heegeldamise, pikisuunalist heegeldamist

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: pikuti heegeldama (Aljasmets 1973, lk 24)

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: „Varaseimais õpikuis oli juttu vahe- ja äärepitside ning **piki**-, põiki- ja diagonaalsuunaliste pitside heegeldamisest. Eesti rahvuslikke on raske heegeldamise suuna järgi liigitada, sest enamasti on ühte pitsi heegeldatud mitmes suunas.“ (Hein et al 1997, lk 6)

„Pitsi **heegeldati pikuti**, ornament oli rikkalik, äär tipuline, sämbuline.“ (Aljasmets 1973, lk 66)

29. põikisuunaline heegeldamine

1. *termin*: et: põikisuunaline heegeldamine

allikas: Hein *et al* 1997

tegusõna: põikisuunaliselt heegeldama

2. *muutevormid (omast., osast.)*: põikisuunalise heegeldamise, põikisuunalist heegeldamist

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: põiki heegeldama (Aljasmets 1973, lk 24)

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: vt nr 28 p9

„Pitse heegeldatakse **põiki**, diagonaalselt ja pikuti.“ (Aljasmets 1973, lk 24)

30. diagonaalsuunaline heegeldamine

1. *termin*: et: diagonaalsuunaline heegeldamine

allikas: Hein *et al* 1997

tegusõna: diagonaalsuunaliselt heegeldama

2. *muutevormid (omast., osast.)*: diagonaalsuunalise heegeldamise, diagonaalsuunalist heegeldamist

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: vt nr 28 p9

31. vabaheegeldamine

1. *termin*: et: vabaheegeldamine

allikas: KTK, Pink 2015

tulem: vabaheegeldus

tegusõna: vabakujuliselt heegeldama

2. *muutevormid (omast., osast.)*: vabaheegeldamise, vabaheegeldamist

3. *definitsioon*: Vabaheegeldamine on heegeldamise meetod, kus puuduvad reeglid, muster ja silmuste moodustamise kindel kord.

4. *selgitus*: Heegeldus valmib loova protsessina.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: vabakujuliselt heegeldama (Pink 2004, 2015)

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: „Vabaheegeldus võib olla tehtud ka üksnes valgetest lõngadest nagu selle ingliskeit.“ (Pink 2015, lk 122); pildiallkiri: „vabaheegeldatud padjad“ (ibid., lk 123)

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin *vabaheegeldamine* ja definits. (13.10.20)

HEEGELDAMISE TEHNIKAD (heegelehnikad)

32. tuniisheegeldamine

1. *termin*: et: tuniisheegeldamine

allikas: KTK

tulem: tuniisheegeldus

ese: tuniisheegeldis

2. *muutevormid (omast., osast.)*: tuniisheegeldamise, tuniisheegeldamist

3. *definiitsioon*: Tuniiisheegeldamine on heegeldamise tehnika, kus edasireal korjatakse silmused tuniisheegelnõelale ja tagasireal heegeldatakse need maha. Heegeldamine toimub ainult töö paremal poolel.

4. *selgitus*: tulemuseks *tuniisheegeldus*

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: tuniisi tehnika (Aljasmets), tuniisitehnika (Põldoja), tuniis, tuniisitehnika (tulemuse kohta: tuniisitehnikas heegeldus) (Pink)

6. *teiskeelsed vasted*: Tunesische Häkelei ('tuneesia (stiilis) heegeldamine')

8. *liigitus (käsitöötahnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*:

(1) **Tuniisitehnika** vajab vardataolist heegelnõela. (Põldoja 1996, lk 16)

(2) **Tuniisi tehnikas** heegeldamiseks vajatakse pikk, ühtlases jämeduses varrega heegelnõela.“ (Aljasmets 1984, lk 76)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *tuniisheegeldamine* ja definiitsioon; samuti vastu võtta seotud terminid *tuniisheegeldis*, *tuniisheegeldus*. (13.10.20)

33. võrguline heegeldamine

1. *termin*: et: võrguline heegeldamine

allikas: Pink 2015

tepusõna: võrguliselt heegeldama

tulem: võrkheegeldus

ese: võrguline heegeldis

2. *muutevormid (omast., osast.)*: võrgulise heegeldamise, võrgulist heegeldamist

3. *definiitsioon*: Võrguline heegeldamine on hõreda pinna heegeldamine ahelsilmuseid teiste silmustega kombineerides.

4. *selgitus*: tulemus: *võrkheegeldus*

Võrgulisi pindu saab heegeldada eri heegeltehnikates, nt fileeheegeldamisena, vabaheegeldamisena (motiivide taustana).

8. *liigitus (käsitöötahnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *võrguline heegeldamine* ja definiitsioon ning seotud terminid *võrguliselt heegeldama* ja *võrkheegeldus* (16.11.20)

34. fileeheegeldamine

1. *termin*: et: fileeheegeldamine

allikas: Pink 2015

tulem: fileeheegeldus

ese: fileeheegelpits, fileeheegeldis

2. *muutevormid (omast., osast.)*: fileeheegeldamise, fileeheegeldamist

3. *definiitsioon*: Fileeheegeldamine on heegeltehnika, kus muster moodustub ahelsilmuste ja sammaste abil tehtud ruutudest. Tulemus meenutab fileetehnikas tehtut.

4. *selgitus*:

(1) Mitte segi ajada fileetehnikaga.

(2) Kasutatakse ka keelendit „võrgulised heegelpitsid“, kuid see on laiema mõisteväljaga.

6. *teiskeelsed vasted*: ru: филейное бязание

7. *teiskeelsed allikad*: ru: (Peedisson *et al* 2005, lk 11)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*:

(1) „Fileeheegeldus (-heegelduse, -heegeldust, -heegeldusi) (=võrguline heegelpind) fileepitsi meenutav heegeldus, mille võrgulise pinna muster moodustub tühjadest ja täisruutudest.“ (Peedisson *et al* 2005, lk 11)

10. *kommentaariid*:

(1) Tulemus on kaugelt vaadates sarnane fileetehnikale, mis on fileenõelaga sõlmitud võrk, kus hiljem põimitakse ruudud täis. (A. Pink 16.11.20)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *fileeheegeldamine* ja definiits. (16.11.20)

35. fileeheegelpits

1. *termin*: et: fileeheegelpits

allikas: KTK

2. *muutevormid (omast., osast.)*: fileeheegelpitsi, fileeheegelpitsi

3. *definiitsioon*: Fileeheegelpits on ahelsilmuste ja sammaste abil heegeldatud ruutudest mustri-
pits.

4. *selgitus*: mustri moodustavad sammastega täidetud ruudud.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definiitsioon (16.11.20)

36. motiivheegeldamine

1. *termin*: et: motiivheegeldamine

allikas: KTK

tulem: motiivheegeldus

ese: heegelmotiiv, heegeldatud motiividest ese

2. *muutevormid (omast., osast.)*: motiivheegeldamise, motiivheegeldamist

3. *definiitsioon*: Motiivheegeldamine on heegeltehnika, kus eraldi heegeldatud motiivid
ühendatakse esemeks.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: motiivi heegeldamine
8. *liigitus (käsitöotehnika või -valdkond)*: heegeldamine
11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta termin *motiivheegeldamine* ja definits. (16.11.20)

37. heegelmotiiv

1. *termin*: et: heegelmotiiv
allikas: KTK
2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegelmotiivi, heegelmotiivi
3. *definitsioon*: Heegelmotiiv on heegeldatud motiiv, mida võib kasutada eraldi või motiivheegelduse osana.
5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: heegeldatud motiiv
8. *liigitus (käsitöotehnika või -valdkond)*: heegeldamine
11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta *heegelmotiiv* ja definitsioon (16.11.20)

38. serva üleheegeldamine

1. *termin*: et: serva üleheegeldamine
allikas: KTK
2. *muutevormid (omast., osast.)*: serva üleheegeldamise, serva üleheegeldamist
3. *definitsioon*: Serva üleheegeldamine on heegeltehnika, mille puhul ääristatakse eseme serv heegelreaga.
8. *liigitus (käsitöotehnika või -valdkond)*: heegeldamine
11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definitsioon (16.11.20)
12. *terminibaasi* kantud 16.05.21

39. rõnga üleheegeldamine

1. *termin*: et: rõnga üleheegeldamine
2. *muutevormid (omast., osast.)*: rõnga üleheegeldamise, rõnga üleheegeldamist
3. *definitsioon*: Rõnga üleheegeldamine on heegeltehnika, mille puhul rõngas kaetakse kinnissilmustega.
8. *liigitus (käsitöotehnika või -valdkond)*: heegeldamine
11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definitsioon (16.11.20)

40. heegelääris

1. *termin*: et: heegelääris
allikas: Pink 2015
2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegeläärise, heegeläärist
3. *definitsioon*: Heegelääris on serva üleheegeldamise tulemus.
6. *teiskeelsed vasted*: ru: обязывание края крючком
7. *teiskeelsed allikad*: ru: (Peedisson *et al* 2005, lk 12)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*:

(1) „Ümarast servast ei saa lõnga välja tõmmata, seetõttu tuleb kasutada teisi mooduseid, et **heegelääris** ühtlane ja ilus tuleks.“ (Pink 2015. lk 86)

(2) „Heegelääris (-äärise, -äärist, -ääriseid) eseme serva heegeldatav pits.“ (Peedisson *et al* 2005, lk 12)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definitsioon (16.11.20)

12. *terminibaasi* kantud 16.05.21

41. *p i k o o*

1. *termin*: et: pikoo

allikas: Pink 2015

2. *muutevormid (omast., osast.)*: pikoo, pikood

3. *definitsioon*:

(1) Pikoo on väike sakk pitsilise mustri servas või keskel. (vastuvõetud definitsioon)

(2) Pikoo on äärevormistus või palmiku kaunistus. (niplamise terminite juures ettepanek)

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: tipp (Põldoja 1996, Aljasmets)

6. *teiskeelsed vasted*: en: picot, purl; de: Picot; da: picot; sv: picot, kastudd; fi: silmu, silmukka; ru: зубчик, петля

7. *teiskeelsed allikad*: (Spee *et al* 1998, nr 386)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine, niplamine

10. *kommentaariid*:

(1) Mis tüüpi järgi seda sõna kääntada? Kas nagu *idee*? Pikoo, pikood?

(2) Niplamise mõistekaart:

p i k o o

1. *termin*: et: pikoo

2. *muutevormid (omast., osast.)*: pikoo, pikood

3. *definitsioon*: Pikoo on äärevormistus või palmiku kaunistus.

16.11.20 vastu võetud definitsioon: Pikoo on väike sakk pitsilise mustri servas või keskel.

4. *selgitus*: pinnavormi tüüp, mis põhineb palmikutel ja tehakse välisservadesse

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: aasake (Looga 2012, lk 65)

6. *teiskeelsed vasted*: en: picot, purl; de: Picot; da: picot; sv: picot, kastudd; fi: silmu, silmukka; ru: зубчик, петля

7. *teiskeelsed allikad*: (Spee *et al* 1998, nr 386)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: niplamine

13. *terminibaasi* kantud 19.11.18, muudetud 23.02.21

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *pikoo* ja definitsioon: väike sakk pitsilise mustri servas või keskel (16.11.20)

42. hargil heegeldamine

1. *termin*: et: hargil heegeldamine

allikas: KTK

tegusõna: hargil heegeldama

ese: hargipits

2. *muutevormid (omast., osast.)*: hargil heegeldamise, hargil heegeldamist

3. *definiitsioon*: Hargil heegeldamine on heegeltehnika, kus pitsi heegeldamisel kasutatakse abivahendina heegelharki.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: hargipitsi tehnika, hargipitsi heegeldamine (Aljasmets)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *hargil heegeldamine* ja definiitsioon; vastu võtta seotud termin *hargil heegeldama* (16.11.20)

43. hargipits

1. *termin*: et: hargipits

allikas: Pink 2015 jt

2. *muutevormid (omast., osast.)*: hargipitsi, hargipitsi

3. *definiitsioon*: Hargipits on hargil heegeldatud pits.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: „Hargipitsi heegeldamiseks kasutatakse metallist u-kujulist harki, mille ümber heegeldades saadakse õhulised ribad, mis pärast omavahel kokku heegeldatakse.“ (Pink 2015, lk 105)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definiitsioon (16.11.20)

44. üle abilõnga heegeldamine

1. *termin*: et: üle abilõnga heegeldamine

allikas: Aljasmets, Pink

tegusõna: üle abilõnga heegeldama

2. *muutevormid (omast., osast.)*: üle abilõnga heegeldamise, üle abilõnga heegeldamist

3. *definiitsioon*: Üle abilõnga heegeldamine on heegeltehnika, kus kasutatakse abilõnga heegelrea reljeefsemaks muutmiseks.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: abilõngaga heegeldamine (Aljasmets)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *üle abilõnga heegeldamine* ja definiitsioon; vastu võtta seotud termin *üle abilõnga heegeldama*. (16.11.20)

45. narmaste heegeldamine

1. *termin*: et: narmaste heegeldamine

allikas: Aljasmets 1976 ja 1984

teigusõna: narmaid heegeldama

2. *muutevormid (omast., osast.)*: narmaste heegeldamise, narmaste heegeldamist

3. *definitsioon*: Narmaste heegeldamine on heegeltehnika, mille puhul moodustatakse narmad heegeldamise käigus.

4. *selgitus*: heegeldatakse äärenarmaid ja pinnanarmaid

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *narmaste heegeldamine* ja definitsioon; vastu võtta seotud termin *narmaid heegeldama* (16.11.20)

46. aassilmuseline heegeldamine

1. *termin*: et: aassilmuseline heegeldamine

allikas: KTK

teigusõna: aassilmuseliselt heegeldama

tulem: aassilmuseline heegeldus

ese: aassilmuseline heegeldis

2. *muutevormid (omast., osast.)*: aassilmuselise heegeldamise, aassilmuselist heegeldamist

3. *definitsioon*: Aassilmuseline heegeldamine on heegeltehnika, mille puhul kasutatakse ainult aassilmuseid.

4. *selgitus*: (1) seda tehnikat on võimalik teha kaht eri võtet kasutades

(2) rahvakunsti üks osa heegeldamises;

(3) aassilmuselise heegelduse alaliik: aassilmuseline jooneline heegeldus

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: Bosnia heegeldamine (eksitav)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelaused*: Leiab raamatust „Hiiumaa kindad“

10. *kommentaariid*: erandlik juhtum (A. Pink 07.12.20)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta eelisterminina *aassilmuseline heegeldamine* ja definitsioon; vastu võtta seotud terminid *aassilmuseliselt heegeldama* ja *aassilmuseline heegeldus* (07.12.20)

47. kinnissilmuseline heegeldamine

1. *termin*: et: kinnissilmuseline heegeldamine

allikas: KTK

teigusõna: kinnissilmuseliselt heegeldama

tulem: kinnissilmuseline heegeldus

ese: kinnissilmuseline heegeldis

2. *muutevormid (omast., osast.)*: kinnissilmuselise heegeldamise, kinnissilmuselist heegeldamist

3. *definitsioon*: Kinnissilmuseline heegeldamine on heegeltehnika, mille puhul kasutatakse ainult kinnissilmuseid.

4. *selgitus*:

(1) tehnikat tehakse kahe eri võttega

(2) rahvakunsti üks osa heegeldamises (nt Muhus)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

10. *kommentaarid*: seda on heegeldatud ainult villasest (A. Pink 07.12.20)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *kinnissilmuseline heegeldamine* ja definitsioon; vastu võtta seotud termin *kinnissilmuseliselt heegeldada* ja *kinnissilmuseline heegeldus* (07.12.20)

48. *Iiri pitsi heegeldamine*

1. *termin*: et: Iiri pitsi heegeldamine

allikas: Pink 2015, Aljasmets 1976 ja 1984

teigusõna: Iiri pitsi heegeldama

ese: Iiri pits

2. *muutevormid (omast., osast.)*: Iiri pitsi heegeldamise, Iiri pitsi heegeldamist

3. *definitsioon*: Iiri pitsi heegeldamine on heegeltehnika, kus reljeefsete motiivide vahele heegeldatakse hõre taustavõrk.

4. *selgitus*: heegeldatud iiri pits meenutab välimuselt gipüürpitsi

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: gipüürpits (Aljasmets 1984, lk 57), iiri pits (Aljasmets 1976 ja 1984), heegelgipüür (Ulve Kangro 2016 Eesti käsitöö)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: (1) „XIX sajandi keskpaiku hakati Iirimaa kloostrites heegeldama reljeefseid, rikkalike kirjamotiividega pitse. Sealt on pärit ka pitsi nimetus – iiri ehk gipüürpits.“ (Aljasmets 1984, lk 57)

(2) „Iiri pits koosneb üksikutest erikujulisest motiividest, mis on ühendatud pitsilise võrguga.“ (Pink 2015, lk 106)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta eelisterminina *Iiri pitsi heegeldamine* ja definitsioon; vastu võtta seotud terminina *Iiri pitsi heegeldama* ja *Iiri pits* (16.11.20)

49. *Brügge pitsi heegeldamine*

1. *termin*: et: Brügge pitsi heegeldamine

allikas: KTK

teigusõna: Brügge pitsi heegeldama

ese: Brügge pits

2. *muutevormid (omast., osast.)*: Brügge pitsi heegeldamise, Brügge pitsi heegeldamist

3. *definitsioon*: Brügge pitsi heegeldamine on heegeltehnika, kus pael heegeldamise käigus ühendatakse looklevaks mustriks.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: „**Brügge pits** jäljendab pisut niplispitsi.“ (Pink 2015, lk 104)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *Brügge pitsi heegeldamine* ja definitsioon; vastu võtta seotud terminid *Brügge pitsi heegeldama* ja *Brügge pits* (16.11.20)

50. amigurumi stiil

1. *termin*: et: amigurumi stiil

allikas: KTK

alatehnika: amigurumi stiilis heegeldamine

ese: amigurumi (käändub nagu tsunaami)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: amigurumi stiil, amigurumi stiili

3. *definiitsioon*: Amigurumi stiil on jaapanipärane heegeldamise stiil, mille puhul enamasti väikesed mänguasjad heegeldatakse kinnissilmustega ja topitakse tihedalt täis.

Amigurumi on tihedalt heegeldatud, täistopitud mänguasi.

4. *selgitus*: mänguasja heegeldamise stiil

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: x

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta termin *amigurumi stiil* ja definiitsioon; vastu võtta seotud terminid *amigurumi stiilis heegeldamine* ja *amigurumi stiilis heegeldama* (07.12.20)

51. amigurumi

1. *termin*: et: amigurumi

allikas: KTK

2. *muutevormid (omast., osast.)*: käändub nagu tsunami: amigurumi, amigurumit

3. *definiitsioon*: Amigurumi stiil on jaapanipärane heegeldamise stiil, mille puhul enamasti väikesed mänguasjad heegeldatakse kinnissilmustega ja topitakse tihedalt täis.

Amigurumi on tihedalt heegeldatud, täistopitud mänguasi.

4. *selgitus*: mänguasja heegeldamise stiil

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: x

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definiitsioon (07.12.20)

TÖÖVAHENDID

52. heegelnõel

1. *termin*: et: heegelnõel

allikad: Pink, A. 2015. Heegeldamine. Saara käsitööpikud. Saara Kirjastus.

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A. & Malmstein, K. 1997. Käsitöö. Õpik 9. klassile. Tallinn: Valgus

Aljasmets, E. 1984. Heegeldamine. Tallinn: Valgus.

Aljasmets, E. 1976. Heegeldamine ja silmuskudumine III–VI kl. Tallinn: Valgus.

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegelnõela, heegelnõela

3. *definiitsioon*: Heegelnõel on varrega käsitööriist, mille ühes otsas on konks.

4. *selgitus*:

(1) „Heegelnõel koosneb varrest ja konksust. Konksu tipu kohalt on vars peenem ning moodustab õnaruse.“ (Aljasmets 1984, lk 4).

(2) Heegelnõela osad: **vars, konks, õnarus**.

(3) Heegelnõelal on **jämedus**, mida tähistatakse numbriga või läbimõõdu väärtusega millimeetrites.

(4) Heegelnõela jämeduse number oleneb konksu ja varre jämedusest ning õnaruse suurusel. Mida peenem heegelnõel, seda suurem number.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: „Heegeldamise puhul on põhiline töövahend loomulikult heegelnõel.“ (Pink 2015, lk 8)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definitsioon (16.11.20)

12. *terminibaasis*: x

53. *tuniisiheegelnõel*

1. *termin*: et: tuniisiheegelnõel

allikas: Pink 2015, jt

2. *muutevormid (omast., osast.)*: tuniisiheegelnõela, tuniisiheegelnõela

3. *definitsioon*: Tuniisiheegelnõel on pika varrega heegelnõel tuniisitehnikas heegeldamiseks.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: tuniisinõel, pikk heegelnõel

„Tuniisi tehnikas heegeldamiseks vajatakse pikka heegelnõela, mille vars on ühtlase jämedusega ja millele mahuvad korraga kõik heegeltöö laiuseks ettenähtud silmused.“ (?)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definitsioon (16.11.20)

54. *heegelhark*

1. *termin*: et: heegelhark

allikas: Pink 2015, jt

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegelhargi, heegelharki

3. *definitsioon*: Heegelhark on tööriist, mida kasutatakse hargipitsi heegeldamisel.

4. *selgitus*: heegelhargil on harud

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: x

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta terminid *heegelhark* ja definitsioon; vastu võtta seotud termin *heegelhargi haru* (16.11.20)

55. heegelniit

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: jätta üldkeele sõnaks, sest tänapäeval raske määratleda; ajalooliselt on olnud selline heegeldamise materjal (16.11.20)

SILMUSED

56. lõngakeerd (e. keerd)

1. *termin*: et: lõngakeerd (keerd)

allikas: kõik allikad

2. *muutevormid (omast., osast.)*: lõngakeeru, lõngakeerdu

3. *definiitsioon*: Lõngakeerd silmuskudumises ja heegeldamises on vardale või heegelnõelale võetud lõng.

4. *selgitus*: heegeldamisel võib olla ka mitu lõngakeerdu järjest

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: silmuskudumine, heegeldamine

9. *näitelauseid*: „Tõmba lõng ühekorruga läbi mõlema silmuse ja **lõngakeeru**.“ (Hein et al 1997a, lk 9)

10. *kommentaariid*:

(1) *keerd* kõlatehnika oskussõna: „**Keerd** on erisuunalise kõlapaari keeramisel moodustunud kõrvuti asetsevate erisuunaliste lõngakeerdude paar kõlapaela põikireas.“ (KTK 13.05.16)

(2) *keerukord* silmuskudumises

„Ese on kootud ringselt ja lisaks kirjamisele on see vanim leitud Eesti ese, millel on kasutatud hilisematele kudumitele nii iseloomulikku kaunistusvõtet nagu **keerukord**.“ (Pink, Reimann, Jõeste 2014, lk 27)

(3) *lõngakeerd*: „Patentsilmus on silmus, mis koosneb kudumata ületõstetud silmusest ja **lõngakeerust** selle kohal.“ (KTK 16.04.18)

Sõnaveeb: **keerd**

(1) nt köie, traadi silmusena või rõngana tagasi või kokku keeratud käändekoht, selline kõverus; kokkukeerutatud kiu looge

(2) silmuse, looga vm avatud kõverjoone kujuline liikumine (ülespoole); selline liigutus, keerutus ümber oma telje

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta *lõngakeerd* ja definiitsioon; vastu võtta termini lühivariant *keerd* (07.12.20)

57. heegeldamise põhisilmus

1. *termin*: et: heegeldamise põhisilmus (põhisilmus)

allikas: kõik allikad

2. *muutevormid (omast., osast.)*: heegeldamise põhisilmuse, heegeldamise põhisilmust

3. *definiitsioon*: Heegeldamise põhisilmus on üks peamistest silmustest, millega moodustatakse heegelpindu.

4. *selgitus*: Põhisilmused on: algsilmus, ahelsilmus, kinnissilmus, aassilmus ja sambad.

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta (07.12.20)

58. algsilmus

1. *termin*: et: algsilmus

allikas: Pink 2015

2. *muutevormid (omast., osast.)*: algsilmuse, algsilmust

3. *definiitsioon*: Algsilmus on heegeldamise esimene silmus.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: „Pista heegelnõel algsilmusest läbi ja vii ta endast väljapoole sõrmel oleva lõnga alt läbi.“ (Lind 1996, lk 58)

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definiitsioon (07.12.20)

59. ahelsilmus

1. *termin*: et: ahelsilmus

allikas: Pink 2015

2. *muutevormid (omast., osast.)*: ahelsilmuse, ahelsilmust

3. *definiitsioon*: Ahelsilmus on heegeldamise põhisilmus, millest heegeldatakse heegelkett.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: kettsilmus (kõnekeelne), õhksilmus **mittesoovitav**

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin *ahelsilmus* ja definiitsioon; lugeda õhksilmus mittesoovitavaks (07.12.20)

60. heegelahel ehk heegelkett

1. *termin*: et: heegelahel ehk heegelkett

allikas: Aljasmets 1976, Pink 2015

3. *definiitsioon*: Heegelahel ehk heegelkett on ahelsilmuste jada.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: kett, ahel

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*:

(1) Tekkivat ahelsilmuste rida nimetatakse heegelahelaks või heegelketiks. (Pink 2015, lk 18)

(2) Kui koos abilõngaga kasutatakse ka heegelahelat, siis jäetakse ahela alustamisel lõngaots veidi pikem ja kasutatakse seda hiljem abilõngaks. (Aljasmets 1976, lk 38)

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta mõlemad terminivariandid ja definiitsioon (07.12.20)

61. kinnissilmus

1. *termin*: et: kinnissilmus

allikas: Pink 2015

3. *definiitsioon*: Kinnissilmus on heegeldamise põhisilmus, mis heegeldatakse kahe võttega.

4. *selgitus*: Kinnissilmuseid on mitut tüüpi, mida eristab esimene võte (heegelnõela tööst läbipistmise viis).

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond):* heegeldamine

11. *terminoloogikomisjoni otsus:* vastu võtta termin ja definitsioon (07.12.20)

62. aassilmus

1. *termin:* et: aassilmus

allikas: Pink 2015

2. *muutevormid (omast., osast.):* x

3. *definitsioon:* Aassilmus on heegeldamise põhisilmus, mis heegeldatakse ühe võttega.

4. *selgitus:*

(1) Aassilmus on kõige madalam silmus, seepärast kasutatakse seda peamiselt sulgemiseks või kinnitamiseks.

(2) Aassilmuseid on mitut tüüpi ja neid eristab heegelnõela tööst läbipistmise viis.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond):* heegeldamine

11. *terminoloogikomisjoni otsus:* vastu võtta termin ja definitsioon (07.12.20)

63. samm

1. *termin:* et: samm

allikas: Pink 2015

3. *definitsioon:* Samm on heegeldamise põhisilmus, mille tegemist alustatakse ühe või mitme lõngakeeruga heegelnõelal.

4. *selgitus:* Sambad on: poolsamm, ühekordne samm, kahekordne samm jne ja nende kõrgus on erinev.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond):* heegeldamine

11. *terminoloogikomisjoni otsus:* vastu võtta termin ja definitsioon (07.12.20)

64. poolsamm

1. *termin:* et: poolsamm

allikas: Pink 2015

3. *definitsioon:* Poolsamm on heegeldamise põhisilmus, mille tegemisel tõmmatakse lõpus lõng korraga läbi kolme silmuse.

4. *selgitus:* Nagu ühekordse samba tegemisel, nii alustatakse ka poolsamba heegeldamist ühe lõngakeeru võtmisega heegelnõelale.

märkus: poolsamm on kõige madalam samm

märkus: Erinevalt poolsambast, heegeldatakse ühekordse samba silmused heegelnõelalt maha kahe kaupa

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond):* heegeldamine

11. *terminoloogikomisjoni otsus:* vastu võtta termin ja definitsioon (07.12.20)

65. ühekordne samm

1. *termin*: et: ühekordne samm

allikas: (Peedisson *et al* 2005, lk 38)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: ühekordse samba, ühekordset sammast

3. *definiitsioon*: Ühekordne samm on põhisilmus, mille tegemisel võetakse algul heegelnõelale üks lõngakeerd.

märkus:

(1) Erinevalt poolsambast heegeldatakse ühekordse samba silmused heegelnõelalt maha kahe kaupa.

(2) Ühekordne samm on kõrgem kui poolsamm ja madalam kui kahekordne samm.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: x

6. *teiskeelsed vasted*: ru: столбик с одним накидом

7. *teiskeelsed allikad*: ru: (Peedisson *et al* 2005, lk 38)

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*:

„Ühekordne samm (ühekordse samba, ühekordset sammast, ühekordseid sambaid) heegeldamise põhisilmus; algul võetakse heegelnõelale üks lõngakeerd ja siis heegeldatakse silmused kahekaupa maha.“ (Peedisson *et al* 2005, lk 38)

11. *terminoloogikomisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definiitsioon (07.12.20)

12. *terminibaasis*: x

66. nimetu samm

1. *termin*: et: x

allikas: Aljasmets 1976

4. *selgitus*: ühekordne samm, mis moodustub siis, kui lõng viiakse mitte eelmise rea silmuse vahelt, vaid ühe silmuse ümbert

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

10. *kommentaariid*:

(1) Teine samasugune terminita tehnika kirjeldus on veel. Kuna sel polnud aga isegi mitte tingmärki, siis ei teinud mõistekaarti. Kas keegi teab nimetust sellisele tegevusele? M.-L. Jaanus (30.04.21)

Et heegelpind jääks tihe ja pikuti sooniline, viiakse lõng õhe samba heegeldamisel ühe samba heegeldamisel ümber eelmise rea samba eestpoolt, järgmise samba heegeldamisel tagantpoolt (Aljasmets 1976; 1992, lk 57).

13. *foto või joonis*:

67. kahekordne samm

1. *termin*: et: kahekordne samm

kolme- jne kordne samm

allikas: Peedisson *et al* 2005, lk 13, jt kõik allikad

2. *muutevormid (omast., osast.)*: kahekordse samba, kahekordset sammast

3. *definitsioon*: Kahekordne samm on põhisilmus, mille tegemisel võetakse algul heegelnõelale kaks lõngakeerdu.

4. *selgitus*: kahekordne samm on madalam kui kolmekordne samm ja kõrgem kui ühekordne samm

märkus: Samal põhimõttel heegeldatakse ka kolme-, nelja- jne kordseid sambaid.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: x

6. *teiskeelsed vasted*: ru: столбик с двумя накидами

7. *teiskeelsed allikad*: ru: (Peedisson *et al* 2005, lk 13)

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta terminid *kahekordne samm* ja definitsioon *kolmekordne samm*. Vajadusel kasutada ka termineid *nelja- jne kordne samm*. (07.12.20)

68. tuletatud silmus

1. *termin*: et: tuletatud silmus

allikas: Pink 2015

3. *definitsioon*: Tuletatud silmus on silmus, mis heegeldatakse põhisilmuse võtteid kombineerides.

4. *selgitus*:

M: Tuletatud silmuste puhul kasutatakse ühe või mitme põhisilmuse võtteid. Tuletatud silmused on nt ristsamm, nupp, sambagrupid.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: kombineeritud silmus

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definitsioon (07.12.20)

12. *terminibaasis*: x

69. ristsamm

1. *termin*: et: ristsamm

allikas: Aljasmets 1976

3. *definitsioon*: Ristsamm on kaldristikujuline tuletatud silmus.

M: Ristsambaid on võimalik heegeldada ka keeruliste kombinatsioonidena, nt sambarühmadena.

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelauseid*: otsida „Meite Muhu mustritest“

11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definitsioon (07.12.20)

70. *keerdudest sammas e. bullion*

1. *termin*: et: keerdsammas ehk bullion

allikas: Aljasmets 1984, lk 12 (keerdsammas)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: bullioni, bullionit

3. *definiitsioon*: Keerdsammas ehk bullion on tuletatud sammas, mille tegemiseks võetakse heegelnõelale suur hulk lõngakeerde ja lõng tõmmatakse neist kõigist korraga läbi.

märkused: (1) Kasutatakse sageli vabaheegeldamises.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: bullion

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

10. *märkused, kommentaarid*:

(1) Eelistermin: keerdudest sammas, sünonüüm: keerdsammas vedrusammas

Keerdsammas eksitav, sest pilutamises on sama termin. Urve: põimpilu.

Irja ettepanek: keerdudega sammas

Anu ettepanek: keerdudest sammas, **spiraalsammas paraleel tikkimisega**

Tiina ettepanek: keerusammas

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: Definiitsioon vastu võtta, termini kuju panna hääletusele. (07.12.20)

Vastu võtta terminid *keerdsammas* ja *bullion* (29.03.21)

71. *kettsammas*

1. *termin*: et: kettsammas

allikas: Aljasmets 1984, lk 13 (ahelsilmuseline sammas)

3. *definiitsioon*: Kettsammas on tuletatud sammas, mis koosneb mõnest ahelsilmusest.

märkus: (1) Üksteise kõrvale heegeldatult jätab sambarea mulje.

(2) Samba parem ja pahem pool on erinevad.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: ahelsilmuseline sammas

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

10. *märkused, kommentaarid*:

Tiina: ahelsilmussammas

Anu: kettsammas

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta definiitsioon (07.12.20) terminina vastu võtta *kettsammas* (29.03.21)

72. *A-kujuline sambarühm*

1. *termin*: et: A-kujuline sambarühm

allikas: M. Peedisson A-kujuline sambarühm

allikas: Marje Peedisson (Peedisson, M. et al 2005)

2. *muutevormid (omast., osast.)*: A-kujulise sambarõhma. A-kujulist sambarühma

3. *definiitsioon*: A-kujuline sambarühm on kahest või enamast sambast tuletatud sammaste grupp.

märkus: A-kuju tuleb sellest, et sambad on viimase töövõttega ülevalt kokku heegeldatud.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: A-kujuline sambarühm, kokkuheegeldatud sambad (kirjeldus)

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelaused*: „Mustris võivad tulla ette ka A- ja V-kujulised sambad.“ (Põldoja 1996, lk x)

10. *märkused, kommentaarid*:

Pille: sammaste koondamine (kahandamine) ja kasvatamine

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definitsioon (29.03.21)

73. V-kujuline sambarühm

1. *termin*: et: V-kujuline sambarühm

allikas: KTK

3. *definitsioon*: V-kujuline sambarühm on kahest või enamast sambast ja ahelsilmustest koosnev sammaste grupp.

4. *selgitus*: Sambad heegeldatakse välja ühest silmusest ja nende vahele heegeldatakse ahelsilmus(ed)

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: V-kujuline sambarühm

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *V-kujuline sambarühm* ja definitsioon (29.03.21)

74. heegelnupp (nupp)

1. *termin*: et: heegelnupp

allikas: KTK

3. *definitsioon*: Heegelnupp on tihe heegelpinnast eenduv tuletatud silmus.

4. *selgitus*: Heegelnupp koosneb kokkuheegeldatud lõngakeerdudest ja venitatud silmustest.

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: nupp, lihtne nupp

6. *teiskeelsed vasted*: en: (x); de: (x); da: (x); sv: (x); fi: (x); ru: (x)

7. *teiskeelsed allikad*: en: (x); de: (x); da: (x); sv: (x); fi: (x); ru: (x)

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

10. *kommentaarid*:

Kas on vaja ka selliseid termineid, nagu: poolsammastest nupp, sammastest nupp, reljeefne sammas paremale poole, reljeefne sammas pahemale poole?

SILMUSKUDUMINE:

3. *definitsioon*: Nupp on koepinnast eenduv silmustest või silmusekeerdudest koosnev tihe koekirja element.

4. *selgitus*: Nupu liigid on nt mähitud nupp, kootud nupp, Haapsalu nupp jt

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta termin *heegelnupp* ja definitsioon (29.03.21)

75. *sambanupp*

1. *termin*: et: sambanupp

allikas: KTK

3. *definiatsioon*: Sambanupp on tihe heegelpinnast eenduv sambagrupp.

4. *selgitus*: vähemalt kolm sammast, mis on ühest silmusest välja ja ülalt kokku heegeldatud

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: sammastest nupp

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definiatsioon (29.03.21)

HEEGELDAMISE VÕTTED

76. *rea kõrgus (heegelrea kõrgus)*

1. *termin*: et: rea kõrgus (e. heegelrea kõrgus)

allikas: Pink 2004, 2015

2. *muutevormid (omast., osast.)*: x

3. *definiatsioon*: Rea kõrgus on ahelsilmuste arv rea alguses.

märkus: Ahelsilmuste arv rea alguses sõltub heegelrea kõrgusest, nt kinnissilmuste puhul üks ahelsilmus, kahekordse samba puhul kolm ahelsilmust jne.

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta (07.12.20), täpsustada (29.03.21)

77. *libiseva aasaga alustamine*

1. *termin*: et: libiseva aasaga alustamine

allikas: KTK

3. *definiatsioon*: Libiseva aasaga alustamine on esimese ringi heegeldamine kokkutõmmatavale aasale.

4. *selgitus*: x

5. *sünonüümid jm paralleelsed keelendid*: võluringiga alustamine

6. *teiskeelsed vasted*: en: magic ring, magic loop, magic circle;

7. *teiskeelsed allikad*: en: (<https://wilmade.com/crochet-magic-ring/>)

8. *liigitus (käsitööt tehnika või -valdkond)*: heegeldamine

10. *kommentaariid*:

(1) Eesti keeles ei ole sellele head sõna, ingliskeelne on *magic ring*. Kui internetist otsida, siis tuleb... (P. Pattak 13.10.20) – Ega ei olegi eesti keeles, sest see on nii hiline... (A. Pink 13.10.20)

(2) *The crochet magic ring is also known as a magic loop or magic circle and is popular when making amigurumi and rugs, but also shawls and hats that are worked top down.*

<https://wilmade.com/crochet-magic-ring/>

(3) See „kokkutõmmatav ring“ on väga kohmakas. (P. Pattak 13.10.20) – Siin Mari-Liis Lille amikuurumi raamatus [Lille, M. (?) Imeline nukumaailm. 15 amigurumi tehnikas heegeldatud nukku. Tln: Varrak; Lille, M. (?) Kaisuloomakirg. Amigurumi tehnikas heegeldamin. Tln: Varrak; Lille, M. 2014 Võluväega mänguasjad. Amigurumi tehnikas heegeldamine. Tln: Varrak] on *võluring*. (A. Pink 13.10.20)

(4) Millest te räägite? (K. Jõeste 13.10.20) – See on algus, kus ei heegeldata alguseks ketti, vaid sul on... lihtsalt tehakse kokkutõmbavale ringile need silmused. (A. Pink 13.10.20) – Kokkutõmbav silmus? (K. Jõeste 13.10.20) – Ümber silmuse, libiseva silmuse sisse heegeldad need esimesed silmused. (A. Pink 13.10.20)

(5) Meil ilmus hiljuti raamat... sinna panime *libisev algsilmus*. (A. Pink 13.10.20) – Ta ei ole päris algsilmus. Ikkagi rohkem ringi alustamiseks kasutatakse. Sinna peale tekib kohe ring, ta ei ole nagu üks silmus. Ikka nagu algus: „libisev algus“ või... „algsilmus“ on ikkagi ainult silmus (P. Pattak 13.10.20) – *Libisev silmus* on meil terminina olemas, sellega me oleme juba varem tegeleenud. (M.-L. Jaanus 13.10.20) – *Kokkutõmmatav algsilmus* läks sinna raamatusse. See on selline mõiste, mis on väga kasutusel, keegi ei ole normaalset mõistet kehtestanud. (A. Pink 13.10.20) – Nii et *kokkutõmmatav silmus* on teine asi kui *libisev silmus*? (M.-L. Jaanus 13.10.20) – Seda libisevat silmust tehakse valdavalt siis, kui sa tahad, et algus oleks hästi väike, et ei oleks auku. (P. Pattak 13.10.20) – Ma saan aru, et räägime siin nii silmusest kui ka heegeldamise võttest. Võtte on libiseva silmuse sisse esimese ringi heegeldamine ja silmus on see esimene moodustis, kuhu ülejäänud silmused sisse lähevad. (M.-L. Jaanus 13.10.20)

(6) Kui ma mõtlen oma kõnepruugile, siis ma ütlen: „alustame libiseva ringina“. Ma seda *magicut* ei kasuta ja *võluring* ka ei ütle (...) ja sa alustad libiseva silmusega mitte ringiga. (A. Pink 13.10.20)

(7) Kas seda esimest silmust võiks nimetada *libisevaks aasaks*? (M.-L. Jaanus 13.10.20) – Ta on ju aas küll. (P. Pattak 13.10.20) – Siis meil oleks nii *libisev silmus* kui ka *libisev aas*. Siis need ei läheks segamini. (M.-L. Jaanus 13.10.20) – Aga kuidas seda ketti alustatakse, siis tehakse... kuidas seda nimetatakse? (U. Altement 13.10.20) – Algsilmus. (A. Pink, P. Pattak 13.10.20) – Siis on see võib-olla libisev algsilmus? (U. Altement 13.10.20) – Algsilmus ongi libisev silmus, aga ma saan prouade jutust nõnda aru, et seal polegi *silmust*, vaid ainult *aas*. (M.-L. Jaanus

13.10.20) – Seal ikka on silmus. Kui päris aus olla, siis kõik heegelsilmused on libisevad. (P. Pattak 13.10.20)

(8) Vaatame, mida Maimu Põldoja sellest kirjutab (1996. Heegeldamine. Tln: Valgus): „Mõne töö juures me auku ei soovi. Siis alustada nii, nagu näha joonisel 24.“. Selline lause on küll: „Kui vajalik arv silmuseid on **aasa** heegeldatud, tõmmata avaus lahtise otsaga kinni.“ (A. Pink 13.10.20) – *U. Altement, A. Pink ja P. Pattaks võtavad lõnga ja heegelnõela, et ette näidata, kuidas nemad seda algust teevad* – Sa ei teegi alguses silmust, vaid ainult kaare ja hakkad kohe siia otsa heegeldama. (P. Pattak 13.10.20) – Aas tuvastatud. (M.-L. Jaanus 13.10.20)

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta (13.10.20)

78. silmuste kasvatamine

1. *termin*: et: silmuste kasvatamine

tegusõna: silmuseid kasvatama

allikas: Aljasmets 1976

2. *muutevormid (omast., osast.)*: silmuste kasvatamise, silmuste kasvatamist

tegusõna: silmuseid kasvatama (kasvatada, kasvatan, kasvatasin)

3. *definitsioon*: Silmuste kasvatamine on ühest silmusest mitme silmuse heegeldamine.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta (29.03.21)

79. silmuste kahandamine

1. *termin*: et: silmuste kahandamine

tegusõna: silmuseid kahandama

allikas: Aljasmets 1976

2. *muutevormid (omast., osast.)*: silmuste kahandamise, silmuste kahandamist

tegusõna: silmuseid kahandama (kahandada, kahandan, kahandasin)

3. *definitsioon*: Silmuste kahandamine on silmuse vahelejätmine või mitme silmuse kokkuheegeldamine silmuste arvu vähendamiseks.

8. *liigitus (käsitöötehnika või -valdkond)*: heegeldamine

11. *terminoloogiakomisjoni otsus*: vastu võtta (29.03.21)

80. sammaste grupikahandus

allikas: Peedisson *et al* 2005, lk 28

6. *teiskeelsed vasted*: ru: групповое убавление столбиков

7. *teiskeelsed allikad*: ru: (Peedisson *et al* 2005, lk 28)

9. *näitelaused*: „Sammaste grupikahandus (-kahanduse, -kahandust, -kahandusi) (A-kujuline sambarühm) töövõtte, mille puhul kaks või rohkem sammast heegeldatakse ülevalt kokku.“ (Peedisson *et al* 2005, lk 28)

11. *terminoloogiamisjoni otsus*: ei ole vaja sellist terminit (29.03.21)

81. vähikäik

1. *termin*: et: vähikäik

allikas: Põldoja 1996

2. *muutevormid (omast., osast.)*: vähikäigu, vähikäiku

3. *definiitsioon*: Vähikäik on vasakult paremale heegeldatud kinnissilmuste rida. heegeldades serva töötlemise viis selle väljavenimise vältimiseks.

4. *selgitus*: Kootud või heegeldatud eseme serva viimistlemise võtte, millega saavutatakse tihe ja venimatu serv.

märkus: Nt Haapsalu räti ülemine serv, pitsilise kudumi kaelus vms

8. *liigitus (käsitöotehnika või -valdkond)*: heegeldamine

9. *näitelaused*: Ripsi äär heegeldatakse üle vähikäigus

„Kui rätt on raamil kuivanud, eemalda ülemine abilõng ja heegelda ülemine ripsi äär üle vähikäiguga“ (Reimann, S. 2017, lk 12)

11. *terminoloogiamisjoni otsus*: vastu võtta termin ja definiitsioon (29.03.21)

MÕISTEKAARTIDES KASUTATUD ALLIKAD

PÕHIKOOLI ÕPIKUD JA RÕK

Aljasmets, E. 1976. Heegeldamine ja silmuskudumine. Tööõpetus III–VI klassile. Tallinn: Valgus.

Aljasmets, E. 1992. Heegeldamine ja silmuskudumine. Tööõpetus IV–VII klassile. Tallinn: Koolibri.

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1994. Käsitöö 5. klassile. Tallinn: Valgus.

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1994. Käsitöö. Õpik 6. klassile. Tallinn: Valgus.

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1996. Käsitöö. Õpik 7. klassile. Tallinn: Valgus.

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1996. Käsitöö. Õpik 8. klassile. Tallinn: Valgus.

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1997. Käsitöö. Õpik 9. klassile. Tallinn: Valgus.

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1997. Käsitöö. Õpik 5.–6. klassile. Tallinn: Valgus.

Hein, A., Kivilo, L., Linnas, A., Malmstein, K. 1997. Käsitöö. Õpik 7.–8. klassile. Tallinn: Valgus.

Pink, A. 2004. Heegeldamine. IV–IX klass. Saara Kirjastus.

Pink, A. 2015. Heegeldamine. IV–IX klass. Täiendatud trükk. Saara Kirjastus.

Põhikooli riiklik õppekava (RÕK). Lisa 7. 2011. RT I, 29.08.2014, 18.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014018>

KÄSITÖÖRAAMATUD

Aljasmets, E. 1971. Silmuskudumine IV–VI klassile. Tööõpetuse ABC. Tallinn: Valgus.

Aljasmets, E. 1973. Heegeldamine. Tööõpetuse ABC. Tallinn: Valgus.

Aljasmets, E. 1984. Heegeldamine. Tallinn: Valgus.

Aljasmets, E. 1992. Heegeldatud äärepitsid. Tallinn: Koolibri.

Põldoja, M. 1996. Heegeldamine. Tallinn: Valgus.

Reimann, S. 2017. Siiri rätid: Triangular Knitted Shawls. Saara Kirjastus.

SÕNASTIKUD

[EKSS] Eesti keele seletav sõnaraamat. 2009. <http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi>

[ESmS] Eesti-soome sõnaraamat 2019. <http://www.eki.ee/dict/efi/>

[EVS] Eesti-vene sõnaraamat 1997–2009 <http://portaal.eki.ee/dict/evs/>

[IES] Inglise-eesti masintõlkesõnastik <http://portaal.eki.ee/dict/ies/>

[ESksS] Kann, K., Kibbermann, E., Kibbermann, F., Kirotar, S. 1964. Eesti-saksa sõnaraamat. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

[SksES] Kibbermann, E., Kirotar, S., Koppel, P. 2007. Saksa-eesti sõnaraamat. Valgus.

Peedisson, M. Peedisson, M. 2009. Käsitöö ja kodunduse mõisted. 7.–9. klassile. Eesti-vene-inglise sõnastik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Peedisson, M., Rihvk, E., Soobik, M. 2005. Käsitöö, kodunduse, töö- ja tehnoloogiaõpetuse mõisted 7.-9. klassile. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

[EIS] Saagpakk, P. F. 1992. Eesti-inglise sõnaraamat. 2. tr. Tallinn, Koolibri.

[SmES] Soome-eesti suursõnaraamat veebis 2017. <http://www.eki.ee/dict/fie/>

Sõnaveeb. EKI Ühendsõnastik 2020. <https://sonaveeb.ee/>

[SYS] Sünonüümisõnastik 2007 <http://www.eki.ee/dict/sys/>

[VES] Vene-eesti sõnaraamat 2000 <http://portaal.eki.ee/dict/ves/>

[VSL] Võõrsõnade leksikon veebis 2015 <http://www.eki.ee/dict/vsl/>

[ÕS] Eesti õigekeelsussõnaraamat. 2018. <http://portaal.eki.ee/dict/qs/>